

**Klientperspektiv på
BARNSKYDDETS INITIALBEDÖMNING
i Helsingfors**

**Maria Michaela Andtfolk
Helsingfors universitet
Statsvetenskapliga fakulteten
Socialt arbete
Pro gradu-avhandling
April 2006**

Innehåll

1 VAD JAG VILL VETA	5
2 OM INITIALBEDÖMNING OCH KLIENTSKAP I BARNSKYDDET	8
2.1 Nuläget kring initialbedömning i barnskyddet	8
2.2 Initialbedömningsmodellen i huvudstadsregionen	11
2.2.1 <i>Implementering av initialbedömningsmodellen i Helsingfors</i>	11
2.2.2 <i>Initialbedömningsmodellens struktur och innehåll</i>	14
2.3 Det diffusa klientskapet i barnskyddet	19
2.4 Barnperspektivet i initialbedömningen	22
3 OM UNDERSÖKNING AV KLIENTPERSPEKTIVET	25
3.1 Utvärderingsforskning	25
3.2 Praxisforskning i socialt arbete	27
3.3 Undersökning av upplevelser	29
4 HUR JAG UNDERSÖKER	32
4.1 Forskningsfrågan	32
4.2 Forskningsprocessen	33
4.3 Det empiriska materialet	36
4.3.1 <i>Urvalet av informanter</i>	38
4.3.2 <i>Intervjuerna</i>	39
4.3.3 <i>Etiska överväganden</i>	43
4.4 Analysmetod	45
5 TRE FALL AV INITIALBEDÖMNING	51
5.1 Familjen Laine	52
5.1.1 <i>Bedömningsprocessen</i>	53
5.1.2 <i>Upplevelser av bedömningen</i>	54
5.2 Familjen Nyman	59
5.2.1 <i>Bedömningsprocessen</i>	60
5.2.2 <i>Upplevelser av bedömningen</i>	61
5.3 Familjen Eriksson	67
5.3.1 <i>Bedömningsprocessen</i>	68
5.3.2 <i>Upplevelser av bedömningen</i>	70
5.4 Sammanfattande reflexioner om fallen	74

6 FRAMTRÄDANDE DRAG I KLIENTERNAS UPPLEVELSER	76
6.1 Klienters primära och sekundära intressen	76
6.2 "Att nu liksom vet man ingenting"	78
6.3 "Som att jag berättar till en människa vad har hänt"	80
6.4 Upplevelser av bedömningens längd	82
6.5 Föräldraperspektiv på träffarna med barnen	83
7 ... OCH VAD HÄNDE SEN?	86
Litteratur	90
Bilagor	96

Figurer

Figur 1 Barncentrerad initialbedömning för barnskyddets öppenvård	16
Figur 2 Fas 1 i den kontextuella analysen av upplevelser	48
Figur 3 Fas 2 i den kontextuella analysen av upplevelser	49
Figur 4 Familjen Laines initialbedömningsprocess	53
Figur 5 Familjen Nymans initialbedömningsprocess	60
Figur 6 Familjen Erikssons initialbedömningsprocess	69

Bilagor

Bilaga 1 Initialbedömningsmodellen (schema för socialarbetare)	96
Bilaga 2 Intervjuguide för vuxna	97
Bilaga 3 Intervjuguide för barn	99
Bilaga 4 Infobrev	100
Bilaga 5 Tillståndsdokument	101

1 VAD JAG VILL VETA

I barnskyddet görs ständigt utredningar, kartläggningar och bedömningar av olika slag. Särskilt då en ny anmälan inkommer till barnskyddet finns ett behov av att utreda det berörda barnets och familjens situation, för att kunna bedöma ett potentiellt behov av stödåtgärder och interventioner från barnskyddets sida. Under de senaste åren har man allt mer börjat söka former för att systematisera och förenhetliga praxis kring bedömningsarbetet i barnskyddet i Finland. Även i huvudstadsregionens kommuner har man implementerat en ny initialbedömningsmodell för det inledande skedet av klientskapet inom barnskyddets öppenvård. (Nousiainen 2005, 5; Pietilä 2005b, 3.)

Genom att systematisera arbetssätten, har man velat svara på den kritik som framförts i forskning, om att barnskyddets arbete är ostrukturerat och svårt att synliggöra för såväl klienter som samarbetspartners. Även i media har barnskyddet anklagats för att vara godtycklig och grundlös verksamhet, som styrs av socialarbetarnas egna intressen och deras synvinklar på arbetets innehåll och mål (Möller 2005, 11; Mäkeläinen 2003). Genom att lyfta fram barnperspektivet i initialbedömningsarbetet strävar man samtidigt efter att möta den kritik om föräldracentrering och barnets osynlighet i arbetet som framförts i barnskyddsforskning (bl.a. Hurtig 2003; Andersson 2000; Forsberg 1998).

Syftet med denna pro gradu-avhandling är att ur ett klientperspektiv utvärdera hur initialbedömningen i barnskyddet förverkligats med hjälp av den nya initialbedömningsmodellen. Undersökning av klientperspektivet har jag preciserat som undersökning av klienters *upplevelser*, vilket jag anknyter till ett fenomenologiskt perspektiv. Min huvudsakliga forskningsfråga lyder: *Hur har klienter, barn och vuxna, upplevt initialbedömningen i barnskyddet?* Eftersom ett av de huvudsakliga målen med den nya initialbedömningsmodellen har varit att göra arbetet mer strukturerat och systematiskt, har jag särskilt velat undersöka upplevelser kring detta. Mitt förhandsantagande har varit att klienter vars initialbedömning gjorts med hjälp av den nya modellen upplevt en större tydlighet, än om arbetet skulle ha utförts utan en särskild modell för bedömningsarbetet. Jag jämför resultaten med tidigare forskning. För att svara på forskningsfrågan har jag intervjuat nio personer, sex vuxna och tre barn, som helt eller delvis genomgått en initialbedömning vid Enheten för barn- och familjearbete vid Svensk socialservice i

Helsingfors. Personerna representerar tre familjer, vars klientprocesser fungerar som exempel på initialbedömning i barnskyddet.

Barnskyddsteamet vid Svensk socialservice var en av pilotgrupperna då implementeringen av initialbedömningsmodellen inleddes hösten 2003. Från och med januari 2004 togs initialbedömningsmodellen officiellt i bruk i stadens alla barnskyddsteam. Jag arbetade själv som socialarbetare i barnskyddet vid Svensk socialservice under denna period och fick därmed en praktisk inblick i såväl initialbedömningsmodellen som barnskyddsarbete i Helsingfors. Jag deltog även i den utbildning som ordnades inom i samband med implementeringen av modellen. Tidigare erfarenhet av barnskyddets socialarbete hade jag då från områdesvist socialarbete i en annan kommun samt från ett mottagningshem för småbarn.

På basis av min egen erfarenhet, har jag varit beredd att hålla med forskare och praktiker inom barnskyddet som efterlyser tydligare strukturer samt beaktande av barnperspektivet i arbetssätten. Genom den praktiska erfarenheten har jag fått upptäcka hur vardagsverkligheten ofta inte motsvarar de ideal och mål som sätts upp för arbetet. Det finns många orsaker till detta. En orsak framom andra är att mängden arbete inte är i proportion till de resurser som ges för arbetet. Min egen upplevelse bekräftas av andra socialarbetare och av aktuell forskning (bl.a. Horsma & Jauhiainen 2004, 3, 125–126). Barnens och familjernas illamående i samhället ökar, vilket bland annat speglas av den konstanta ökningen av mängden interventioner i barnskyddet (Heikkilä & Roos 2004, 30).

Mina egna erfarenheter inverkar naturligtvis på min syn på de fenomen som diskuteras i pro gradu-avhandlingen. Fördelarna med en socialarbetare som forskare (eng. *practitioner researcher*) och att studera ett område man har inblick i, är bland annat en större förståelse för informanternas problematik och en möjlighet att komma djupare i bearbetningen av ämnet och sökandet av nya möjligheter (Metteri 2003, 165). Jag strävar efter att kritiskt reflektera över och synliggöra mina uppfattningar av det studerade fenomenet (om kritisk reflektion se t.ex. Karvinen 2000; Karvinen 1993).

Eftersom mitt mål är att utvärdera initialbedömningsmodellen ur ett klientperspektiv kan forskningen anknytas till utvärderingsforskning som forskningsgren. Syftet med en brukarutvärdering är att göra klienternas röster hörda för att de ska tas i beaktande i det fortsatta

utvecklingsarbetet (Dahlberg & Vedung 2001, 97). Trots att mitt empiriska material är för litet för att man med stöd av det kunde göra heltäckande generaliseringar och rekommendationer, kan informanternas återkoppling ge nya insikter och infallsvinklar för det fortsatta utvecklingsarbetet kring initialbedömningen i barnskyddet.

Pro gradu-avhandlingen har jag gjort i samarbete med Mathilda Wrede-kliniken vid Åbo Det finlandssvenska kompetenscentret inom det sociala området. Till klinikens verksamhetsidé hör att förbättra interaktionen mellan forskning, undervisning och praktik. Till tyngdpunktsområdena hör praxisforskning och brukarutvärdering inom det sociala området. Genom den praktiska anknytningen till en ny verksamhetsform i det sociala arbetet ser jag min undersökning som en form av praxisforskning. Praxisforskning har blivit allt vanligare i det sociala arbetet sedan 1990-talet, sedan man börjat betona vikten av att involvera klienter och invånare i forskningen. Idag ses servicebrukare av olika slag som likvärdiga kunskapsproducenter (Satka et al 2005, 13). Detta har även varit min utgångspunkt i forskningen.

Uppsatsen består av tre övergripande delar, vilka belyses genom kapitelrubrikerna: i den första delen tar jag upp *”Vad jag vill veta om initialbedömning och klientkap i barnskyddet och om undersökning av klientperspektivet”*. På basis av tidigare forskning ger jag i denna del bakgrund till bedömningsarbete i barnskyddet och lyfter fram karakteristiska drag för detta. Därtill skapar jag en teoretisk referensram till de epistemologiska och forskningsmetodologiska utgångspunkterna. I den andra delen kommer jag in på den empiriska delen av undersökningen och redogör för *”Hur jag undersöker tre fall av initialbedömning”*. Först beskriver jag forskningsprocessen, -materialet och -metoden, för att därefter gå in på beskrivning och analys av de undersökta bedömningsprocesserna. Detta gör jag genom en form av fallstudier, där de tre processerna beskrivs och familjemedlemmarnas upplevelser presenteras och analyseras. I de avslutande kapitlen tar jag upp *”Framträdande drag i klienternas upplevelser”* för att slutligen på basen av det framkomna ställa frågan: *”... och vad hände sen?”*. I dessa kapitel avser jag att vidare analysera och sammanfatta klienternas upplevelser samt att, i enlighet med syftet med utvärderingsforskning, diskutera utmaningar inför framtiden.

2 OM INITIALBEDÖMNING OCH KLIENTSKAP I BARNSKYDDET

I detta kapitel ges en bakgrund till fenomenet initialbedömning i barnskyddet. Inledningsvis ges en kort presentation om vad initialbedömning i barnskyddet innebär i Finland idag. Därefter introduceras den initialbedömningsmodell som tagits i bruk i Helsingfors, eftersom denna utgör ramen för undersökningen. Beskrivningen av implementeringsprocessen av modellen i Helsingfors ger en viktig bakgrund för helhetsförståelsen av klienternas perspektiv på initialbedömningen. Därefter går jag närmare in på några delområden i bedömningsarbetet, då klientskapet och barnperspektivet i barnskyddets öppenvårdsarbete diskuteras.

2.1 Nuläget kring initialbedömning i barnskyddet

Bedömningar av olika slag görs ständigt i det sociala arbetet. Under de senaste åren har intresset för bedömningar i socialt arbete varit stort och utvecklingsarbetet aktivt. Målet är att kunna använda det sociala arbetets begränsade resurser till att allt bättre kunna möta klienters behov. Till exempel inom missbrukarvården har man upplevt behov av att utveckla det sociala arbetet till att bli mera systematiskt och samtidigt mera synligt. Även inom barnskyddet har bedömningsarbetet i öppenvården varit föremål för aktiv granskning och utveckling på många håll i landet. I barnskyddets sociala arbete innebär en bedömning att i samarbete med barnet och dess föräldrar utreda barnets och familjens livssituation för att kunna bedöma behovet av skydd, stöd och service. (Pietilä 2005b, 3.)

Enligt en fackordbok i socialt arbete (Sosiaalityön sanasto 2006) är en situationsbedömning ett redskap i socialt arbete, med hjälp av vilken den professionella strukturerar sina möjligheter att lösa klientens problem eller bemöta dennes behov. Bedömningen skapas genom interaktion mellan den professionella och klienten genom att klientens behov, problem och resurser utreds. Föremål för utredning kan vara frågor kring individens eller familjens relationer, boende, arbetssituation och utkomst.

Det finländska barnskyddet kännetecknas av stor variation i att förverkliga och organisera arbetet. I stället för att systematisera och förenhetliga arbetet har man velat upprätthålla mångfalden i arbetssätten. (Pösö 1996, 170–173.) I exempelvis Sverige särskiljs bedömningen (som i allmänhet kallas *utredning*) i barnskyddet som ett särskilt arbetsmoment, som ger rätt att intensivt följa med familjens vardag. Den färdiga utredningen utgör ett officiellt beslut om att a) fortsätta klientskapet, b) vidare klargöra arbetets innehåll, mål och villkor eller c) avsluta klientskapet. Om klientskapet avslutas har barnskyddet inte längre rätt att involvera sig i familjens liv. (Lundström 1996 i Hurtig 2003, 17) Genom att särskilja dessa två moment som skilda skeden i arbetet har man försökt lösa den konfliktfyllda kopplingen mellan kontroll och stöd, som är ständigt närvarande i barnskyddets arbete. I Finland görs ingen sådan särskiljning, utan utredning och hjälp går hand i hand. (Hurtig 2003, 17.)

Ett av utvecklingsprogrammen inom Social- och hälsovårdsministeriets stora utvecklingsprojekt inom det sociala området (fi. *Sosiaalihanke*) 2004–2007 gäller barnskyddet. På agendan står bland annat en totalrevidering av barnskyddslagen och utformning av ett nationellt program för långsiktig styrning av barnskyddsarbetet. Ett av sex utvecklingsområden inom programmet för barnskyddet behandlar frågor kring initialbedömning och öppenvård. Arbetsgruppen för initialbedömning och öppenvård håller för tillfället på att utarbeta en nationell modell för utredning av barnskyddsbehovet. Man konstaterar att variationen kring praxis för initialbedömning i det finländska barnskyddet är stor och att det finns få strukturer som styr bedömningsprocessen. Beskrivningen av olika förfaranden, kriterier och normer i samband med initialbedömningen är bristfällig. I praktiken innebär detta att bedömningsprocesserna är fallspecifika och beroende av den socialarbetare som handhar fallet. Skillnaderna mellan olika områden, kommuner och till och med byråer inom samma kommun kan vara stora. Detta anser man äventyra klientens rättssäkerhet och jämlika behandling. Vidare konstateras att tyngdpunkten i bedömningsarbetet varit lagd vid samtal och att nya arbetsmetoder som skulle stöda barnets delaktighet tills vidare inte tagits i bruk i någon större utsträckning. I värsta fall kan följderna av detta bli att barnet blir utan trygghet och skydd i en situation då det mest skulle behöva det. (Oranen 2005, 3–6.)

Arbetsgruppen för initialbedömning och öppenvård kommer att överlämna en rapport till social- och hälsovårdsministeriet, med ett förslag till en nationell modell för utredning av barnskyddsbehovet. Modellen är tänkt att vara ”*barncentrerad, utgå från barnets behov,*

förtydliga utvärderingsprocessen (tid, ansvar, kriterier), vara flexibel i fråga om metoder och verktyg samt stöda utarbetande av en arbetsplan för öppenvården” (Oranen 2005, 4). Modellen är avsedd att vara en beskrivning av god praxis för utredningsarbetet, vars praktiska förverkligande dock kräver stora förändringar i fråga om resurser, utbildning, attityder och verksamhetskultur i barnskyddet. Arbetsgruppen har varit medveten om den dagliga arbetssituationen och bristen på resurser i barnskyddet, kommunernas svåra ekonomiska situation samt annan press som barnskyddets personal ofta upplever i dag. (Oranen 2005, 3–5.) Till sin utformning påminner den nationella modellen om initialbedömningsmodellen i huvudstadsregionen.

Genom valet av begrepp för bedömningsarbetet kan man betona eller nedtona aspekter av bedömningen. Inom det nationella projektet har man valt att kalla bedömningen i barnskyddets öppenvård för *Utredning av barnskyddsbehovet*, med andra ord ett liknande begrepp som det som används i Sverige. Inom projektet *Kohtaavaa lastensuojelua* (sve. ung. *Bemötande barnskydd*), vars tyngdpunkt legat på att utveckla socialt arbete ur barnperspektivet i barnskyddets öppenvård, har man gått in för begreppet *Barncentrerad initialbedömning för barnskyddet*. Huvudstadsregionens modell, som utvecklats i samarbete med detta projekt, har i princip samma namn, men kallas i allmänhet endast *initialbedömningsmodellen*. (Se bl.a. Nousiainen 2005; Pietilä 2005a; Pietilä 2005b.) Kanske beror detta på att betoningen i praktiken inte lika starkt legat på barnperspektivet. Eftersom föremål för granskning i denna rapport är huvudstadsregionens modell, har jag valt att använda begreppet initialbedömning eller enbart bedömning.

Barnskyddsorganisationen Pesäpuu r.f., som under åren 2000–2003 utarbetat en egen modell för bedömning, har gått in för namnet *Barnskyddets kartläggning av barnets livssituation*. Man såg bedömningsbegreppet som för snävt för att beskriva den samarbetsprocess som bedömningen är tänkt att utgöra. Arbetsprocessen, skapandet av initialbedömningen, kan vara betydelsefull i sig. (Möller 2005, 70–78.) Risken finns att klienten som borde delta i bedömningen av sin situation, inte aktivt deltar i arbetet. Utgångspunkten för situationsbedömningar har ofta varit att socialarbetaren insamlar fakta om klienten, för att sedan utgående från dessa dra sina slutsatser och komma med åtgärdsförslag (Yliruka 2003, 11). Detta har man på olika sätt försökt ta i beaktande i de nya modellerna för bedömningsarbete. Även i huvudstadsregionens

bedömningsmodell, som presenteras här efter, finns omnämnt att arbetet ska göras i samarbete mellan socialarbetare och klient.

2.2 Initialbedömningsmodellen i huvudstadsregionen

Den initialbedömningsmodell som sedan hösten 2003 implementerats i barnskyddet i huvudstadsregionen, utgör ramarna för mitt forskningsintresse. I detta kapitel presenteras initialbedömningsmodellens implementeringsprocess i Helsingfors samt dess struktur och huvudsakliga innehåll. Modellen har i varierande grad tagits i bruk i huvudstadsregionens övriga kommuner, men eftersom jag utförde min forskning i Helsingfors går jag inte in på situationen i de övriga kommunerna.

2.2.1 Implementering av initialbedömningsmodellen i Helsingfors

Utvecklingsarbetet för initialbedömningsmodellen har skett inom ramen för projektet för *Utvecklande av arbetsformer för multiprofessionellt socialarbete i staden* mellan åren 2003–2005. Projektet genomfördes som ett samarbete mellan Det finska kompetenscentret inom det sociala området i huvudstadsregionen Socca samt huvudstadsregionens kommuner Helsingfors, Esbo, Vanda och Grankulla. Initialbedömningsmodellen utarbetades i samarbete med projektet *Kohtaavaa lastensuojelua*, som utvecklade socialt arbete i barnskyddet ur ett barnperspektiv. (Pietilä 2005a, 3–4.) Vid Svensk socialservice var utvecklingsarbetet dessutom kopplat till projektet *Tidig identifikation av barn i riskzonen*, som genomfördes vid Mathilda Wrede-kliniken under åren 2003–2005 (von Bruun 2006).

Bearbetningen av initialbedömningsmodellen började redan i slutet av år 2002 i en arbetsgrupp inom Helsingfors socialverk. Man konstaterade att kartläggningar och bedömningar av varierande slag ständigt görs i barnskyddet, men eftersom gemensamma riktlinjer saknas, är arbetet svårt att beskriva och konkretisera. Man påtalade behovet av ett enhetligt sätt att utvärdera situationen då en ny kontakt kommer till barnskyddet. Utgående från utländska och finländska modeller kring utredning av barnskyddsbehovet, utarbetade arbetsgruppen mål, riktlinjer och processer som

skulle finnas med i initialbedömningsmodellen. (Pietilä 2005a, 3–6.) Till modellens tillblivande bidrog även Helsingfors stadsstyrelses bindande resultatmålsättning för barnskyddet. Enligt resultatmålsättningens föreskrift skall, från början av år 2004, nya klienters behov av barnskyddsservice bedömas ur barnets synvinkel inom tre månader från den första kontakten/anmälan till barnskyddet. Efter avslutad bedömning görs en plan över planerade stödåtgärder. (Helsingfors stads budget 2004.)

För att finna de praktiska formerna för initialbedömningsmodellen, deltog sju socialservicebyråer i Helsingfors i piloteringen av modellen under hösten 2003. Det svenskspråkiga barnskyddsteamet deltog som en av pilotgrupperna. För de deltagande barnskyddsteamerna ordnades diskussionstillfällen och de fick handledning av en tutor. En *Studia generalia*-föreläsningsserie med temat *Med barnet i barnskyddet – initialbedömning och barncentrerat arbete* ordnades under hösten 2003 och pågick under hela år 2004. Föreläsningsserien var riktad till barnskyddspersonal från alla huvudstadsregionens kommuner och var välbesökt med omkring 200 besökare per gång. Till utbildningen hörde tio föreläsningar och en metodpresentation där socialarbetarna hade möjlighet att bekanta sig med interaktiva metoder och redskap som kan användas vid träffarna med barn och föräldrar (Pietilä 2005a, 7–8).

Från början av år 2004 skulle modellen sedan implementeras och tas i bruk vid alla socialservicebyråer i Helsingfors. Modellen spreds vidare genom regionala diskussionstillfällen och tutorträffar med de enskilda barnskyddsteamerna. Utbildning ordnades för nya socialarbetare och för de ledande socialarbetarna i barnskyddet. (Pietilä 2005a, 10–12.) Implementeringen fortsatte fram till oktober 2005 då projektet avslutades. Efter att projektet avslutats, räknas initialbedömningsmodellen som ett etablerat arbetssätt i barnskyddet i Helsingfors. Några gånger om året ordnas endagsutbildningar för nya socialarbetare eftersom utbytet av socialarbetare är mycket hög i Helsingfors. Inom Helsingfors stad håller man för tillfället på att skapa gemensamma skriftliga anvisningar för initialbedömningen. (Pietilä 2005b.)

Att det målinriktade utvecklingsarbetet kring initialbedömningen så gott som upphört kan te sig något överraskande eftersom implementeringen av modellen fortfarande förefaller vara på hälft. Enligt statistik över under år 2005 slutförda initialbedömningar i barnskyddet i Helsingfors användes initialbedömningsmodellen i samband med endast omkring en tredjedel av alla nya anmälningar (Helsingfors stads socialverks statistik 2005). Anmärkningsvärda resultat

beträffande initialbedömningen och dess implementering påvisar Pietiläs (2005b) undersökning av 47 stycken initialbedömningar som slutfördes under år 2005 i Helsingfors. Hennes undersökning visar att målet att med hjälp av modellen förenhetliga arbetssätten i barnskyddet tillsvidare inte förverkligats. Enligt rapporten har de avslutade initialbedömningarna utförts på mycket varierande sätt: endast två av de 47 undersökta fallen innehöll modellens alla moment. I allmänhet saknades det skriftliga sammandraget som är tänkt att göras i slutet av processen: endast i en sjundedel av fallen hade ett sammandrag gjorts. Inte heller träffarna med barnet hade förverkligats som planerat, då det visade sig att träffar ordnats för endast 13 av de 47 barn vars bedömningar granskades. (Pietilä 2005b, 37.)

Även tidsramen på tre månader har visat sig vara mycket svår att hålla, särskilt som tiden börjar räknas från den första kontakten till barnskyddet och inte från det inledande mötet med familjen. Redan under piloteringen av initialbedömningsmodellen kunde man konstatera att den angivna tidsramen på tre månader inte fungerar i praktiken. Under pilotprojektet hösten 2003 gjordes mindre än hälften av initialbedömningarna inom tre månader. (Nousiainen 2005, 20–22.) Sedan man börjat föra statistik över utförda initialbedömningar i september 2004, har man kunnat konstatera att situationen inte nämnvärt förändrats sedan piloteringen: statistik från år 2005 visar att mindre än hälften av initialbedömningarna i Helsingfors gjordes inom den angivna tidsramen på tre månader. (Helsingfors stads socialverks statistik 2005.)

Orsaker till att initialbedömningarna räckt längre än tre månader har socialarbetare bland annat funnit i att utredning av familjernas problematiska livssituationer är tidskrävande processer; ofta är tre månader helt enkelt för kort tid. Initialbedömningsmodellen kan också ta mer tid i anspråk än tidigare arbetssätt, bland annat för att ett skriftligt sammandrag ska göras och för att pararbete hör till modellen. Det har visat sig vara svårt att hitta gemensamma tider för pararbete i de fullspäckade kalendrarna, då tiderna även ska passa med klienternas och eventuella samarbetspartners tidtabeller. Ett problem har varit att klienter inte alltid kommer till avtalade möten. En till omfattningen betydligt större utmaning än de ovanstående är att det höga antalet klienter per socialarbetare leder till att arbetet ofta går ut på att hantera de mest akuta kriserna, och mindre brådskande initialbedömningar blir liggande. Socialarbetarna är tvungna att prioritera arbetet, eftersom det är möjligt att arbeta aktivt endast med ett begränsat antal klienter åt gången. (Nousiainen 2005, 22, 29–30.)

Få socialarbetare har med andra ord tillsvidare anammat modellen som helhet och tolkningarna kring när en initialbedömning anses vara slutförd varierar på fältet. Pietilä (2005b, 14–15) anser att socialarbetarna skulle ha behövt mera tutorering under implementeringsprocessen. Det borde finnas tillräckligt med tid för tutorerna att i praktiken tillämpa initialbedömningsmodellen tillsammans med socialarbetarna, och att introducera de nya arbetssätten i konkreta klientfall. Under projekttiden var det dock svårt att hitta lämpliga personer som kunde fungera som tutorer, eftersom få personer tillsvidare var insatta i initialbedömning och barncentrerade arbetsmetoder. Även Tulensalo & Muukkonen (2005, 317) lyfter fram handledningens betydelse i implementeringsprocessen.

Pietilä (2005b, 37–39) betonar att entydiga skriftliga anvisningar som socialnämnden godkänt kan reducera mängden tolkningar om initialbedömningens utformning, genomförande och statistikföring. Trots att initialbedömningsmodellen tillsvidare relativt sällan tillämpas i sin helhet, har delar av modellen fått ett positivt mottagande bland socialarbetare. Till exempel har pararbetet genom initialbedömningsmodellen blivit mer etablerat i barnskyddets öppenvårdsarbete. Enligt Satka et al (2005, 19) kräver utvecklandet av nya verksamhetsätt i socialt arbete långsiktighet i planering, arbete och utveckling. Det är viktigt att sociala innovationer och nya fungerande arbetssätt etableras till bestående verksamhet i det primära sociala arbetet samtidigt som utvecklingsarbetet fortsätter. En förutsättning för utvecklingsarbete i socialt arbete är arbetsgemenskapens och särskilt chefernas stöd och öppenhet för de nya arbetssätten. Dessa synvinklar ser jag som angelägna även i diskussionen om initialbedömningsmodellen, då modellen nu blivit en del av den bestående verksamheten men behovet av utvecklingsarbete fortfarande kvarstår.

2.2.2 Initialbedömningsmodellens struktur och innehåll

Målet med initialbedömningsmodellen har varit att synliggöra arbetsprocesserna i barnskyddet. Modellen innehåller vissa gemensamma principer och riktlinjer, samtidigt som den ska kunna tillämpas på ett flexibelt sätt på familjers olikartade situationer. Genom modellen har man önskat få till stånd ett arbetsredskap för socialarbetarna för att helhetsmässigt gestalta sina iakttagelser kring barnets situation ur ett barnperspektiv. (Pietilä 2005a, 6.) Tanken är att man genom

initialbedömningsmodellen bättre än tidigare ska kunna ta i beaktande följande mål i det sociala arbetet i barnskyddet:

- Beaktande av såväl klienternas som de professionellas synvinkel i arbetet genom att bedömningen görs i samråd med barnet och föräldrarna.
- Grundlig utredning av barnets situation (behov, resurser, växelverkan mellan barn och föräldrar etc.) i ett så tidigt skede som möjligt.
- Systematisering och ökad synlighet för arbetet.
- Tydlig dokumentering av arbetsprocessen.
- Klargörande av servicebehoven för att klienterna ska erbjudas rätt service.
- Förbättrad möjlighet till utvärdering av arbetet.

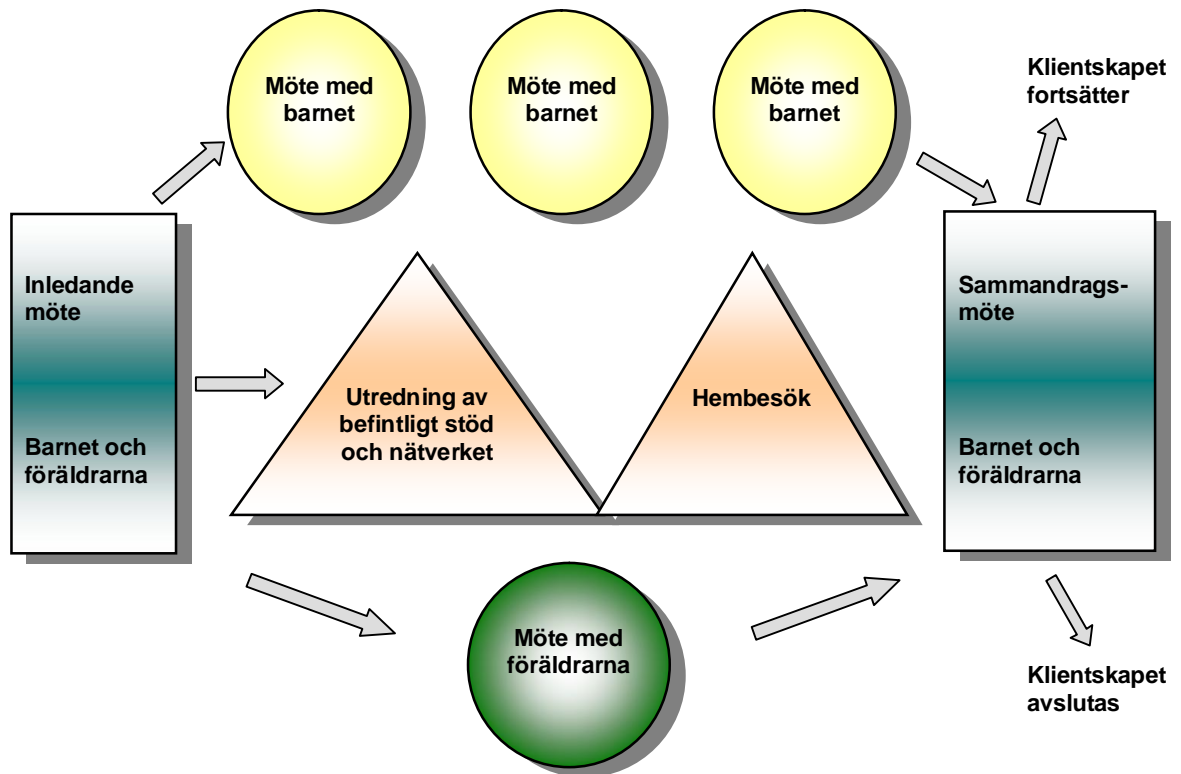
(Kääriäinen 2003)

Hur dessa mål är tänkta att förverkligas har tillsvidare inte definierats i någon större utsträckning, eftersom det inte funnits några enhetliga anvisningar inom socialverket. Tanken med initialbedömningsmodellen var att den skulle vara enkel och lättillgänglig för socialarbetarna och att tidigare arbetsmetoder skulle kunna användas även i fortsättningen. Initialbedömningsmodellen kallades i början ”*ståltrådsmodellen*” för att den var uppbyggd som en förenklad version av *Kohtaavaa lastensuojelua*-projektets modell. Genom den inledande Studia generalia-föreläsningsserien fick de som hade möjlighet att delta i utbildningen en viss grund att bygga bedömningsarbetet på. Under implementeringen av modellen fick barnskyddsteamerna olika instruktioner för arbetet, men dessa var inte enhetliga, bland annat för att projektets personal byttes ut under tiden. Såväl internationellt som i de nationella utvecklingsprojekt för initialbedömning som tidigare omnämnts, har arbetets innehåll bearbetats och definierats betydligt mer, bland annat i form av handböcker (Muukkonen & Tulensalo 2004; Möller 2004). De socialarbetare i Helsingfors som haft intresse och möjlighet att utveckla sitt eget bedömningsarbete har naturligtvis kunnat fördjupa sig i bland annat dessa handböcker där det barncentrerade bedömningsarbetets bakgrund och innehåll beskrivs utförligt.

Nedanstående figur, som är hämtad ur en broschyr som presenterar initialbedömningsmodellen i Helsingfors, illustrerar de olika momenten i barnskyddets initialbedömningsmodell. Det finns även ett annat schema som gjorts för att underlätta arbetet för socialarbetaren (se bilaga 1).

Broschyren finns inte översatt till svenska, varför man vid Svensk socialservice vid behov använt sig av socialarbetarnas schema för att presentera modellen för klienterna.

Figur 1 Barncentrerad initialbedömning för barnskyddets öppenvård



Rektanglarna och cirklarna betecknar de konkreta möten som är tänkta att ordnas med familjen. Genom trianglarna i mitten vill man visa att dessa moment i arbetet – utredningen av nätverket och hembesöket – kan göras i vilket skede som helst av bedömningsprocessen i kombination med något eller några av de andra mötena. Nätverket, det vill säga för barnet betydelsefulla personer, kan redas ut både med föräldrarna och med barnet.

Bedömningsarbetet i barnskyddet inleds omedelbart då en ny anmälan inkommer till barnskyddet genom att socialarbetaren avgör hur brådskande behovet av barnskyddsåtgärder är. I mycket brådskande fall vidtas åtgärder genast. I mindre akuta fall bestäms en socialarbetare som ansvarar för fallet, till exempel vid arbetsteamets veckomöte. Till initialbedömningsmodellen i huvudstadsregionen hör att den socialarbetare som har huvudansvar för fallet arbetar tillsammans med antingen en annan socialarbetare eller en socialhandledare. Arbetsparet är i allmänhet en socialarbetare eller handledare i barnskyddsteamet, men det har även diskuterats att en

utomstående samarbetspart, till exempel en skolkurator, kunde fungera som arbetspar. (Nousiainen 2005, 13, 16)

I följande skede kontaktas familjen och man kommer överens om det inledande mötet. Vid detta möte är det tänkt att alla berörda familjemedlemmar deltar. Vid det inledande mötet skapar barnskyddspersonalen en grundläggande bild av barnets och familjens situation. (Nousiainen 2005, 13.) Om de bedömer att det finns ett behov för vidare utredning, inleds klientskapet i barnskyddet och en initialbedömning påbörjas. Om de efter det första mötet anser att det inte finns behov för vidare utredning, registreras inget klientskap och arbetet avslutas. (Pietilä 2005a, 11.)

I följande skede av initialbedömningen träffar barnskyddspersonalen såväl föräldrarna som barnet minst en gång enskilt, men flera träffar rekommenderas särskilt med barnet. Att socialarbetaren i barnskyddet *systematiskt* träffar sina klientbarn är en ny företeelse i barnskyddets öppenvårdsarbete. Om det finns flera barn i familjen, kan socialarbetaren träffa barnet enskilt eller tillsammans med ett syskon. Minst en av träffarna med familjen ordnas i form av ett hembesök. Till initialbedömningsmodellen hör även att vid någon av träffarna utreda barnets nätverk och redan befintliga stödformer. (Nousiainen 2005, 13.)

Till det avslutande mötet samlas igen både vuxna och barn, för att tillsammans gå igenom ett skriftligt sammandrag som socialarbetarna gjort om bedömningen. Ur sammandraget ska tydligt framkomma olika parters synvinklar på situationen, orsakerna till klientskapet och en bedömning av det fortsatta behovet av interventioner. I sammandraget ger socialarbetarna positiv feedback om barnets och föräldrarnas starka sidor, men definierar även den oro som man har beträffande barnets situation. I samband med sammandragsmötet avgörs om klientskapet avslutas eller fortsätter. Om arbetet fortsätter, kommer man överens om en ny träff, där socialarbetaren tillsammans med familjen gör upp en skriftlig vårdplan för barnet. Initialbedömningsarbetet dokumenteras fortlöpande i klientdatasystemet, enligt särskilda anvisningar. (Nousiainen 2005, 13.)

Eftersom huvudstadsregionens modell inte definierats innehållsmässigt för socialarbetarna dess mer, kommer jag inte att dess närmare beskriva möjligt innehåll och användbara metoder i barnskyddets bedömningsarbete (till exempel utgående från andra projekt). Utgångspunkten för

min utvärdering är den faktiska situationen, inte en idealsituation, beträffande initialbedömning. Min syn på initialbedömningsmodellen i huvudstadsregionen är att den tillsvdare är ett relativt oslipat arbetsredskap för socialarbetare. Då jag försökt granska modellen ur ett klientperspektiv, med avsikten att hitta vilka delar av ”arbetsredskapet” som kan tänkas ha direkta konsekvenser för klienten, har jag kunnat urskilja nedanstående tre moment.

Ø *Struktur*

Bedömningen har en början och ett slut och ett bestämt antal möten däremellan. Till strukturen hör även *tidsgränsen* på tre månader. För att klienten ska ha största möjliga nytta av planen förutsätts att planen delges honom/henne. Om klienten inte känner till planen gagnas han/hon endast indirekt av strukturen, genom en möjlig upplevelse av att socialarbetaren har en plan över arbetet.

Ø *Delaktighet*

Genom att hela familjen är med vid det inledande och det avslutande mötet är tanken att alla som har del i fallet får samma information och har möjlighet att säga sin åsikt och därmed påverka arbetets framskridande. Till delaktigheten kan även sammankopplas *öppenhet*, som skapas genom de gemensamma mötena och det skriftliga sammandraget, som synliggör ärendet för alla. Genom öppenheten undviker man hemlighetsmakeri och misstankar om ”prat bakom ryggen”.

Ø *Barnperspektivet*

Träffarna med barnet har fått en framträdande plats i modellen. Socialarbetare förväntas systematiskt bemöta sina klientbarn och utveckla sina arbetssätt till att lämpa sig för barn i olika åldrar. Även vid mötena med föräldrarna är tanken att mer än tidigare koncentrera sig på barnets synvinkel i diskussionerna. De två tidigare punkterna om struktur och delaktighet är likaså betydelsefulla för barnet – strukturen för att garantera barnet en plats i arbetet och delaktigheten för att barn har behov av att bli sedda och hörda, i vardagen i allmänhet och i problematiska situationer i synnerhet.

2.3 Det diffusa klientskapet i barnskyddet

I den nuvarande barnskyddslagen saknas en enhetlig definition på när klientskapet i barnskyddet inleds. Heino (1997) har undersökt den process varigenom ett barn eller en familj definieras som klient i barnskyddet och på vilket sätt olika kognitiva, emotionella och moraliska element framträder under den process då en socialarbetare definierar klientskapet i ett enskilt fall. Hennes forskning visar att klientskapets konstruering är en mångfacetterad process. Socialt arbete i barnskyddet är ett arbete där man "känner sig fram". I interaktion med olika instanser försöker socialarbetaren hitta sådana handlingsmöjligheter som kunde tjäna barnets bästa. Arbetet är helhetsmässigt och socialarbetarens intuitiva tolkning skapas som en kombination av kunskap, känslor och moral. Socialarbetaren uppfattar intuitivt vilka hinder och möjligheter som finns på hennes/hans verksamhetsfält och denna kunskap ingår i klientdefinieringsprocessen, om än på ett osynligt plan. (Heino 1997, 9–17.)

Det sociala arbetet i barnskyddet befinner sig inom den kommunala offentliga förvaltningens ramar och genom barnskyddslagen i en juridisk kontext. I socialbyråns arbete, där socialarbetarna har myndighetsansvar och makt att verkställa beslut finns lagen med i det dagliga arbetet, medan lagen på andra barnskyddsinstitutioner finns med i bakgrunden, som en allmän ram för verksamheten. (Forsberg 1998, 121.) Denna kontext medför en viss tydlighet för det sociala arbetet genom att den innebär diverse byråkratiska och juridiska förfaringssätt. De juridisk-administrativa sätten att greppa den mångfacetterade verkligheten kan dock skapa och upprätthålla en skenbar tydlighet. Parallellt med de offentliga förfaringssätten skapas inom varje organisation inofficiella strukturer och kulturer, som tillåter divergerande tolkningar och tillvägagångssätt bland annat med tanke på klientskapets konstruktion och definieringsprocess. I nuläget kan det finnas en informell, odokumenterad praxis hos barnskyddet och dess samarbetsparter, där överenskommelser görs om att på olika sätt *följa med* en viss familjs situation. Det är möjligt att klientskapet i barnskyddet skapas i en process, där klienten själv inte är medveten om att han eller hon är föremål för observation och bedömning. (Heino 1997, 15–16.)

När det gäller praxis i samband med klientskapets inledande i barnskyddet har socialarbetaren få byråkratiska och juridiska förfaringssätt att ty sig till. Inga förvaltningsbeslut görs om

klientskapets inledande, till skillnad från de flesta interventioner och stödåtgärder i barnskyddet. Lagstiftningen är annorlunda i till exempel Sverige och Norge, där särskilda beslut över avslutad bedömning görs. Ett officiellt beslut om klientskapet handlar delvis om klientens rättsskydd: ett beslut innebär rättigheter och skyldigheter för både klienten och kommunen. Till exempel ska klienten, enligt lagen om klientens ställning och rättigheter i socialvården (812/2000) oberoende av ålder, få förklarat för sig innehållet i och innebörden av utredningar och planerade åtgärder som gäller hans sak så att han förstår dem tillräckligt väl. Detta har särskilda implikationer i barnskyddet, eftersom lagen inte innehåller någon åldersgräns. Även barnets önskemål och åsikter skall därmed alltid utredas och tas i beaktande, i enlighet med barnets ålder och utvecklingsstadium. Lagen om klientens rättigheter i socialvården kompletterar barnskyddslagens föreskrifter om hörande av barn. (Gottberg 2004, 22–23.)

Då klientens rättigheter betonas kan det samtidigt vara på sin plats att lyfta fram att klientskap, särskilt i barnskyddet, oftast upplevs som negativt och stämplande. Klientbegreppet har ett inslag av underordnande under en paternalistisk överhet, där en person antingen är oförmögen att försörja sig själv eller måste få stöd och hjälp från det offentliga för att komma ur ett skadligt eller självdestruktivt beteende. Klientskap i det sociala arbetet ses för det mesta som en sista lösning. Att söka hjälp har av många betraktats som skamligt och förnedrande. Särskilt om klientskapet är kopplat till mottagande av socialbidrag är människors attityder mot bidragstagaren hårda. (Se Kemppainen et al 1998, 58–59; Dahlberg & Vedung 2001, 23; Starrin & Jönsson 2000, 202–208.)

För tillfället arbetar man på att få in en allt större tydlighet kring inledandet av klientskapet i barnskyddet. I Helsingfors beslöt socialnämnden hösten 2004, delvis som ett resultat av utvecklingsarbetet kring initialbedömningsmodellen, att klientskapet i barnskyddet officiellt inleds efter det första mötet i initialbedömningen, om det besluts att arbetet fortsätter. Om det vid det första mötet visar sig att det inte finns behov av en initialbedömning, inleds klientskapet överhuvudtaget inte. (Helsingfors stads socialverks anvisning SO 15-10.) Ett liknande förfarande på nationell nivå föreslår den tidigare nämnda arbetsgruppen för initialbedömning och öppenvård inom det nationella utvecklingsprogrammet för barnskyddet (Oranen 2005).

Tillsvidare finns det heller inga enhetliga, nationella principer eller regler om *vem* i familjen som räknas som klient i barnskyddet. I enlighet med ett familjecentrerat tänkesätt, som under de

senaste decennierna varit det etablerade tänkesättet i barnskyddet (t.ex. Forsberg 1998), ser man oftast hela familjen som klient, och arbetet inriktas på familjen som helhet (Nieminen 1983, 23). Numera ser man ändå oftast barnet som den främsta klienten i barnskyddet (bl.a. Muukkonen & Tulensalo 2005, 307; Mikkola & Helminen 1994, 116) och i enlighet med detta dokumenteras klientskapet i barnskyddet på barnets namn. Att se barnet som den främsta klienten i barnskyddet innebär dock inte att familjen skulle lämnas utanför arbetet, utan utgående från ett ekologiskt perspektiv ser man alltid barnet som en del av ett större sammanhang. Familjen är det forum som kommer närmast barnet och har den starkaste inverkan på dess uppväxt, varför familjen naturligtvis bör vara med i arbetet. (Jack 2001, 53–69).

Barnskyddet är på många sätt ett specialområde inom socialt arbete. Klientförhållandena innebär ofta långa processer med många olika skeden. Socialarbetarna får ständigt förbereda sig på överraskningar och göra upp reservplaner. Barnskyddsarbete är ofta till sin natur sådant att helhetsbilden av situationen är diffus och de professionellas uppfattningar skiljer sig från klienternas. Olika hjälpinstanser värderar barnskyddets uppgifter utgående från sitt eget verksamhetsfält och det kan vara besvärligt, ibland till och med omöjligt, att hitta en enhetlig linje i det professionella nätverket. Till exempel ett gott omhändertagande borde enligt myndigheter ske planmässigt, tydligt och i samarbete med alla berörda parter. I praktiken är situationen ofta den motsatta: till barnskyddets vardag hör oklarhet och oförutsedda vändningar, konflikter och samarbetssvårigheter. (Heino 1999, 28–29.)

Större systematik i bedömningsprocessen i barnskyddet inte tar bort de svåra besluten kring *barnets bästa*, som socialarbetare ständigt tvingas göra. Själva bedömningsarbetet är en av de svåraste uppgifterna i barnskyddet, eftersom det baseras på människors subjektiva värderingar. Detta kräver att den som gör tolkningen är väl insatt i barnskyddet och barnets utveckling. (Virta 1994, 68.) I samband med initialbedömningen i Helsingfors ska socialarbetaren efter det första mötet avgöra huruvida en initialbedömning och därmed ett klientskap ska påbörjas. Detsamma gäller i samband med initialbedömningens avslutning, då socialarbetaren ska avgöra huruvida klientskapet ska fortsätta. Arbetets *karaktär* förändras med andra ord inte nämnvärt, trots att arbetet blir mer strukturerat och systematiserat. Innehållsmässigt torde betoningen av barnperspektivet, som lyfts fram i nästa kapitel, förändra särskilt utformningen av arbetet.

2.4 Barnperspektivet i initialbedömningen

Förutom systematiken, har *barnperspektivet* lyfts fram som en viktig del i bedömningsarbetet i barnskyddets öppenvård. Diskussionen kring barnperspektivet är mycket mångfacetterad och aktiv idag. Barnperspektivet kan till och med sägas vara något av ett trendbegrepp som diskuteras inte enbart på det sociala området, utan även exempelvis inom discipliner som sociologi, pedagogik, psykologi och antropologi (James et al 1998, 248). Min diskussion kring ämnet blir därmed endast ett skrap på ytan av ett mycket aktuellt fenomen. I Finland används ofta begreppet *barncentrering*, men i Norden i övrigt talar man i allmänhet om *barnperspektivet*, varför jag valt att i huvudsak använda detta begrepp.

I modern barndomsforskning ser man barnen som sociala aktörer och självständiga subjekt (bl.a. Sommer 2005; James et al 1998). Deras egna erfarenheter och kunskaper respekteras och ses som viktiga informationskällor. I stället för att enbart vända sig till de vuxna i barnets omgivning, vänder man sig även till barnet. Det finns mycket forskning som visar att barn i olika åldrar är kapabla att berätta om sitt eget liv och sina egna erfarenheter. Barnet kan ge sådan information, som man inte kan få av vuxna – information om dess egna upplevelser. Bakom begreppet finns en strävan efter att den professionella dels fungerar som *företrädare* för barn och unga, särskilt för utsatta barn, dels att låta barnen *själva* träda fram och tala med egna röster. Perspektivet handlar alltså dels om att som professionell ha barnet i sin synvinkel, dels att försöka se världen ur barnets synvinkel. (Heino et al 2003, 45; Lundström 2001, 218.)

Det kan förefalla kontroversiellt att påstå att barnskyddsarbete ur ett barnperspektiv skulle vara en ny idé – görs inte barnskyddsarbete i princip ur ett barnperspektiv redan genom att barnets bästa är den ledande grundsatsen i barnskyddet? Svaret beror delvis på vad man avser med barnperspektivet, men någon enkel och enhetlig definition finns tillsvidare inte att tillgå. I en paneldebatt i samband med Studia generalia-föreläsningsserien *Det sociala arbetets praktik i vågskålen* vid Helsingfors universitet den 14 april 2005 diskuterade framstående finländska barndomsforskare (bl.a. Johanna Hurtig, Mirjam Kalland och Mirja Satka) barnperspektivet. I debatten konstaterades att barnperspektivet inte tidigare varit särskilt framträdande i barnskyddsdiskursen i Finland. Först under 2000-talet har diskussionen ordentligt vaknat till liv. Ända sedan 1970-talet har *familjecentrering* varit ett av nyckelorden i det sociala arbetet med

barn och familjer. Det hävdades att det skett ett paradigmskifte från 1970-talets familjecentrering till 2000-talets barncentrering. Man konstaterade att det väsentliga i sammanhanget är vad barnskyddets principer och inriktningar innebär i praktiken och vilken betydelse valet av perspektiv har för den enskilda klienten i det vardagliga sociala arbetet. (Studia generalia-föreläsning 14.4.2005.)

Horverak et al (2002) anser att det finns ett dilemma mellan barnets rätt till beskydd och barnets rätt till inflytande. I barncentrerade metoder betonas barnets rättigheter, men man kan fråga sig vilka typer av rättigheter som har företräde i det praktiska sociala arbetet. I Norden finns starka traditioner kring att barn ska beskyddas. Denna tanke finns förankrad i familjemönster och -normer, och den inverkar även på valen om barnets deltagande i barnskyddsarbetet. En sådan syn på barnet kan innebära att den vuxna intar en sådan beskyddarroll, som gör att barnet riskerar att bli objekt i sitt eget liv. Om barnet betraktas som en passiv och beroende individ, vars primära krav på omvärlden är skydd mot fara, leder till det till att uppmärksamheten leds bort från de förmågor och resurser som barnet äger. Man förkastar dock inte helt tanken på att barnet behöver beskydd. Barnets rätt till beskydd grundas dock inte på dess ålder, utan i dess människovärde och i varje människas rätt att få det beskydd hon behöver. Denna tanke utgår från närhetsetik, där man ser människan, oberoende av ålder, som en sårbar varelse, beroende av samspelet med sin omgivning. (Horverak et al 2002, 61–69; även Sommer 2005, 36–49.)

Enligt barnskyddslagen (683/83) har ett barn som fyllt 15 år rätt att föra talan i ett barnskyddsärende som gäller det självt. Ett barn som fyllt 12 år ska också höras på sätt som föreskrivs i lagen om förvaltningsförfarande (598/82), dessutom har barnet möjlighet att föra talan i de viktigaste barnskyddsärendena som gäller det självt. Från och med tolv års ålder kan barnet söka ändring i vissa beslut. Hörandet ska enligt lagen göras på barnets villkor. (Mikkola & Helminen 1994, 116–117.) Den nyare lagen om klientens rättigheter i socialvården kompletterar dessutom barnskyddslagens föreskrifter om hörande av barn. Barnets önskemål och åsikter skall alltid utredas och tas i beaktande i enlighet med barnets ålder och utvecklingsstadium. (Gottberg 2004, 22–23.)

En del socialarbetare upplever att det är svårt att ha med särskilt yngre barn i arbetet. Både föräldrar och socialarbetare kan ha goda avsikter med att inte vilja ha med barnen, till exempel tänker man att barnet inte är medvetet om familjens problem och vill därför hålla det utanför. Det

har ändå visat sig att barn funderar mycket mer på olika problem i familjen än vad de vuxna är medvetna om. En av idéerna med att ha med barn i arbetet är att de får uttrycka dessa funderingar och få svar på sina frågor. Praktiken visar att det är fullt möjligt att träffa barn i det sociala arbetet, om vilja finns och man är förberedd på att möta barnen. Bland annat utrymmet där man träffar barnen är en sak som kan förberedas på förhand. Systematiskt barncentrerat arbete i barnskyddets öppenvård förutsätter att socialarbetaren sätter sig in i sådana praktiska metoder som underlättar för barnet att berätta om sin vardag och sina erfarenheter. Perspektivet kräver delvis nya arbetsmodeller och utbildning för socialarbetare. (Piltz & Gustavsdottir 1992, 194; Hæggman & Sjöblom 2000, 66.)

Idén med de kreativa arbetsmetoderna är att barnet får en möjlighet att använda sådana uttrycksformer som känns naturliga för honom eller henne, i stället för att arbetet utförs genom samtal såsom med vuxna. Genom att rita, spela, dramatisera eller använda olika kort, kan barnet lättare uttrycka sådant som de inte är vana att uttrycka med ord. Redskapen hjälper också barnen att koncentrera sig. Då socialarbetare lär sig om nya metoder för att arbeta med barn, kan själva metoderna inledningsvis ta fokus från det innehållsmässiga i arbetet. Det är viktigt att komma ihåg att det inte är metoderna i sig inte har ett egenvärde, utan att dessa endast är hjälpmedel för att nå det innehållsmässiga i mötet med barnet. (Muukkonen & Tulensalo 2004, 32–34, Ervast & Tulensalo 2005, 46–48.)

Socialt arbete ur barnperspektivet innebär att man även vid träffarna med föräldrarna koncentrerar sig på barnets livssituation och talar om de vuxnas angelägenheter ur barnets synvinkel. I praktiken innebär detta att man i diskussionen kring de vuxnas problem utgår från den inverkan de aktuella problemen har på barnet. Barnperspektivet kan sammankopplas med systematik och struktur i mötet med barn och föräldrar. Tulensalo & Muukkonen anser till och med att systematiken är en förutsättning för att barnet ska komma fram i arbetet, eftersom föräldrarna i barnskyddet ofta själva är så behövande. Genom systematiken tryggas varje barns möjlighet att bli personligen uppmärksammat och bemött. (Tulensalo & Muukkonen 2005, 308.)

3 OM UNDERSÖKNING AV KLIENTPERSPEKTIVET

I inledningskapitlet gör jag anspråk på att *utvärdera* barnskyddets *initialbedömning* ur ett *klientperspektiv*. Man kan hitta flera olika teoretisk-metodologiska utgångspunkter för att göra detta. I det här kapitlet har jag för avsikt att reda ut de ovan kursiverade begreppen genom att anknyta dem till tre olika inriktningar inom forskningen. Inledningsvis diskuterar jag utvärdering som forskningsgren. Därefter söker jag en teoretisk förankring till forskning om något så praktiskt som en ny arbetsmodell i barnskyddet. Slutligen kommer jag att redogöra för hur jag valt att förstå och undersöka klientperspektivet.

3.1 Utvärderingsforskning

Utvärdering (alt. *evaluering*) kan ges en bred definition, som innefattar olika försök att öka mänsklig effektivitet genom systematisk databaserad undersökning. När man undersöker och bedömer om människor lyckas åstadkomma det som de avser att åstadkomma i sina försök att förbättra världen, handlar det om en form av utvärdering. När denna undersökning av effektivitet utförs systematiskt och empiriskt genom noggrann datainsamling och genomtänkt analys, håller man på med utvärderingsforskning. Utvärdering är tillämpad forskning, vilket skiljer den från traditionell akademisk forskning. Syftet med tillämpad forskning och utvärdering är att ge funktionell information, underlätta beslutsfattande och tillämpa kunskap för att lösa mänskliga och samhällsliga problem. Tillämpad utvärderingsforskning bedöms på basis av dess praktiska nytta och möjligheter att göra mänsklig handling och intervention mer effektiv. (Patton 1990, 11–12; Patton 1997.)

Genom tillämpad forskning kan man bidra med kunskap som hjälper individer att förstå karaktären av olika problem, så att de allt bättre kan ha kontroll över sina liv och sin omgivning. Källan till forskningsfrågorna ligger inte inom den vetenskapliga disciplinen, utan i problem och bekymmer som människor erfar. Syftet med tillämpad forskning är att generera potentiella lösningar till mänskliga och sociala problem. Redan existerande fynd, förståelse och förklaringar av traditionell forskning tillämpas på problem som existerar i samhället. I tillämpad kvalitativ

forskning har forskaren möjlighet att föra fram sina personliga insikter och erfarenheter i potentiella rekommendationer. (Patton 1990, 153–154.)

Utvärdering och traditionell forskning ses med andra ord i allmänhet som olika fenomen, men samtidigt som i viss mån överlappande. Diskussionen rör sig kring definitionen av såväl *utvärdering* som *forskning*. Enligt Robson (2001, 25–26) skiljer sig utvärderingsforskning från traditionell akademisk forskning tydligast genom den förra innehåller en tanke om att fastslå vissa *värden*. Traditionell akademisk forskning anses inneha andra funktioner, som att beskriva, förklara och förstå världen. Idag erkänner man dock att inte heller forskare är fria från värderingar. En annan skillnad är att utvärdering för det mesta har politiska dimensioner.

Brukarorienterad utvärdering är en form av substansutvärdering, som inriktas på mötet mellan en viss verksamhet och dess klienter. Huvudfrågan är om den offentliga verksamheten i leveransögonblicket motsvarar den kvalitet, som mottagaren kräver eller behöver. Som normativt bedömningskriterium och organiserande princip för en brukarutvärdering används antingen klienternas förväntningar eller deras behov. Brukarorienterad utvärdering sammankopplas med ett brukardemokratiskt synsätt. Man strävar efter att de diskursiva, resonerande och influerande moment som utvärderingen innehåller ska komma till uttryck. Inom ramen för brukarutvärdering kan olika verksamhetskomponenter studeras, såsom tjänstens tillgänglighet, kvalitet, utfall, administration eller kostnader. I brukarutvärdering accepteras värdepluralism: olika brukare bedömer servicen utifrån skilda värdegrunder och kan vara djupt oeniga vid bedömningarna. Brukarmodellen tillåter en sådan konfliktsyn på offentliga program och deras mottagande. (Vedung 1998, 73–74.)

Vedung betonar att brukarutvärdering bör ses som ett komplement till andra former av utvärdering, eftersom den har sina begränsningar. Brukare vill i allmänhet att den service de själva kommer i åtnjutande av ska förbättras, samtidigt som kostnaderna är utspridda över en stor mängd skattebetalare. Brukare kan underskatta kostnaderna, samtidigt som de kräver mera service. De kan inte förväntas beakta ett helt spektrum av kostnader och intäkter, vilket däremot kan förväntas av det politiska systemet. (Vedung 1998, 75; Dahlberg & Vedung 2001, 16)

Generellt bör brukaråsikter få spela en större roll vid bedömningen av offentlig service än vid utvärdering av myndighetsutövning eller myndighetsinformation. Men brukarkrav kan

inte i alla lägen tillåtas väga tyngre än principen att förvaltningen skall vara följsam mot de folkvalda och därmed ytterst medborgarna. (Vedung 1998, 75.)

Även för min forskning är frågan om ovannämnda begränsning väsentlig. Man kan fråga sig i vilken mån brukarna av barnskyddets service ska ha möjlighet att påverka servicen, som till stor del är en form av myndighetsutövning, grundad i den kommunala offentliga förvaltningen och i en juridisk kontext (Heino 1997, 15–16). Som jag ser det, handlar det ändå om att forma barnskyddet till att allt bättre sköta sin funktion, nämligen att hjälpa och skydda barnet, genom bland annat medverkan och bemyndigande av klienterna själva. Precis som i barnskyddsarbete i övrigt, handlar det om en balansgång mellan å ena sidan stöd och tillmötesgående och å andra sidan kontroll och att stå fast vid den professionella synen, som alltså kan strida mot klientens syn.

3.2 Praxisforskning i socialt arbete

Från utvärderingens syfte att vara tillämpad forskning är steget inte långt till praxisforskning. Praxisforskning har vuxit fram som en ny inriktning inom forskning i socialt arbete under de senaste åren. Praxisforskning kännetecknas av att dess problemställningar är sammankopplade med praktiskt socialt arbete, den är tillämpad och har som mål att betjäna flera olika intressenter tillsammans eller enskilt. Forskningen är tätt sammankopplad med utvecklingsarbete på det sociala området och därmed finns möjligheter till att bygga en reflexiv relation mellan praktiken och rådande begrepp och teorier inom socialvetenskapen. På senare år har nya innovativa former av kunskapsproduktion skapats som ett resultat av forskares och andra aktörers tysta kunskap och intuition. (Satka et al 2005, 10–12.)

Ett annat kännetecken för praxisforskning är att den strävar efter delad kunskapsproduktion med alla dem som deltar i forskningen, eftersom varje människa ses som ett vetande subjekt och en bärare av kunskap. En särskild uppgift i praxisforskning på det sociala området ligger i att ta fram kunskap och erfarenheter från sådana medborgare, som hamnat i samhällets marginaler, som saknar politisk makt eller som har svårigheter att försvara sina egna intressen (Satka et al 2005, 10–12). Min egen utgångspunkt i forskningen är i linje med ovanstående, eftersom jag ser

informanterna som experter på det undersökta fenomenet. Klienter i barnskyddet ser jag inte nödvändigtvis som en marginaliserad grupp, men de utgör heller ingen stark grupp med makt i samhället. Därför är det meningsfullt att lyfta fram deras erfarenheter om initialbedömningen.

Att forska kring marginaliserade människors erfarenheter kan innebära känslomässigt starka upplevelser, som i sig kan ge nya insikter för en forskare. Genom att förmedla vidare dessa upplevelser kan nya insikter födas även hos läsaren. Exempelvis Metteris (2003) rapport är ett läsvärt exempel på sådan känslöväckande rapportering. För att detta ska kunna ske, behövs nya former för rapportering och dokumentation, som till och med medvetet tar avstånd från traditionella former av vetenskapligt skrivande. (Satka et al 2005, 10–12.) Min studie innebär inga nya, experimentella former beträffande forskningsmetod eller rapportering, dels för att jag i planeringskedet av forskningen inte kände till eller kom att reflektera över möjligheterna till detta. Mitt mål är ändå att kunna förmedla något av klienternas upplevelsevärld till läsaren genom de mer traditionella formerna av rapportering jag valt.

I praxisforskning räknas även klienter och servicebrukare som aktiva deltagare i kunskapsproduktionen. En utmaning ligger i förnyelsen av expertisens verksamhetskultur och uppfattningar, så att medborgarna och deras önsknings tas i beaktande. En annan utmaning är att skapa en levande dialog mellan yrkespraxis och forskning samt att bygga kritisk självförståelse i socialt arbete. Dialog och kritisk reflexion är förutsättningar då målet är att helhetsmässigt och djupt förstå fenomen och att i sina tolkningar beakta olika deltagares perspektiv. Då man dessutom eftersträvar realistiskt och etiskt hållbara handlingsmönster i forskningen samt öppenhet beträffande dess syften, spelar dialog och reflexion avgörande roller. (Satka et al 2005, 15–17.)

Relationen mellan människors upplevelser och institutionell praxis har länge diskuterats i socialt arbete, liksom relationen mellan människors upplevelser och vetenskaplig kunskap. Hit hör diskussionen kring lämpliga metodologiska och teoretiska närmandesätt i forskningen om socialt arbete. Valet av metod är en fråga om ändamålsenlighet, som bör ses i relation till forskningens intresse och empiri. (Metteri 2000, 244.) Grunden för det sociala arbetets inflytande ligger i forskning som på ett äkta sätt når klienters upplevelsevärld och som analyserar de samhälleliga processer som kan utläsas ur dessa erfarenheter (Satka et al 2005, 17).

3.3 Undersökning av upplevelser

En epistemologisk debatt förs i forskarkretsar mellan två fundamentalt olika paradig: logisk-positivistisk vs fenomenologisk undersökning. Positivismen innebär kvantitativa och experimentella metoder för att testa hypotetiskt deduktiva generaliseringar. Den fenomenologiska traditionen använder sig av kvalitativa och naturalistiska tillvägagångssätt för att induktivt och holistiskt förstå mänskliga erfarenheter i kontextbundna sammanhang. Helt varandra uteslutande är dessa två ändå inte, utan till exempel Patton förespråkar pragmatism och *valfrihetens paradigm*. Detta innebär ett utvidgat utbud av metoder att användas i forskningen; det primära kriteriet för bedömning av metodologisk kvalitet blir således *lämplighet*, eftersom olika metoder lämpar sig för olika situationer. (Patton 1990, 37–39.)

På basis av det så kallade valfrihetens paradigm har jag sett att kvalitativa forskningsmetoder lämpar sig bäst för min undersökning, då jag velat närma mig något så komplicerat och djupt som människans upplevelsevärld. Kvalitativa forskningsmetoder tillåter forskaren att studera valda fenomen i djup och detalj. Enligt Mason (2002, 1) ger kvalitativa metoder möjlighet till att utforska en mängd dimensioner i den sociala världen. Man kan undersöka informanternas förståelse, upplevelser och uppfattningar av olika fenomen samt sättet på vilket sociala processer, institutioner, diskurser eller relationer fungerar och signifikansen av de betydelser som dessa alstrar. Detta kan göras genom användning av metoder som lyfter fram djup, nyanser, kontext och komplexitet, i stället för att besväras av dessa mångdimensionella aspekter. I stället för jämkna sådana aspekter i det generella eller i ett medeltal, tar den kvalitativa forskningen in dem i dess analys och förklaringar. Därför fungerar kvalitativa metoder bäst då det gäller att förklara hur något fungerar i ett specifikt sammanhang.

Syftet med min studie är att undersöka barnskyddets initialbedömning ur ett klientperspektiv. *Perspektiv* är ett begrepp som används i varierande sammanhang utan att dess närmare definieras. Vad menar man till exempel med arbete ur barnperspektiv? Hurtig konstaterar att begreppet *barnperspektiv* i sin inexakthet ofta används retoriskt – ingen vet nödvändigtvis vad man talar om då man talar om arbete ur barnperspektivet och begreppet blir en symbolisk gest om att talaren på en facklig nivå känner till vikten av att bemöta barnet (Hurtig 2003, 32–33). Likaså finns det många sätt att förstå innebörden av utvärdering ur klientperspektiv. Bland annat Dahlberg &

Vedung för en diskussion kring detta i sin bok *Demokrati och brukarutvärdering*. Deras utgångspunkt är framför allt politisk och man diskuterar hur brukarens röst kan och bör beaktas i den politiska beslutsfattningen. (Dahlberg & Vedung 2001.)

Jag har valt att definiera undersökning ur klientperspektivet som undersökning av klienters upplevelser. Enligt Bonniers svenska ordbok innebär att *uppleva* att ”*vara med om, pröva på, känna, reagera, uppfatta*”. Att *uppfatta* betyder i sin tur att ”*höra, förstå, begripa, tolka, bedöma*”. (Malmström et al 1986, 679.) Med andra ord inkluderas såväl emotionella som kognitiva processer i både upplevelser och uppfattningar. Jag ser det som ändamålsenligt med en bred bas för förståelsen av upplevelser, eftersom jag är intresserad av vad klienterna känt, vilka saker de reagerat på under bedömningen och även hur de uppfattat arbetsprocessen.

I fenomenologin, med rötter i filosofi och sociologi, är målet att förstå sociala fenomen från en människas eget perspektiv. Man strävar efter att nå människors förståelse av sociala fenomen och upplevelser av världen. Den verklighet som är betydelsefull är människans subjektiva uppfattning av den. Termen fenomenologi används i många olika sammanhang och innebörden tenderar därför att bli oklar. Fenomenologi kan ses som ett paradigm, en filosofi eller ett perspektiv, men används även ibland synonymt med kvalitativ metod eller naturalistisk undersökning. Patton sammanfattar andemeningen i olika författares texter om fenomenologisk undersökning genom frågan: ”*Vilken är strukturen och essensen i dessa människors upplevelse av detta fenomen?*” Det upplevda fenomenet kan vara en emotion, en relation, en organisation, en kultur eller något helt annat som en människa kan uppleva på olika sätt. (Patton 1990, 56–57, 68–69; Bäck-Wiklund 2003, 70–97.)

Fenomenologins grundare Edmund H. Husserl framställde fenomenologi som studien av hur människor beskriver fenomen och upplever dem genom sina känslor. Hans grundläggande filosofiska antagande var att *vi endast kan veta det som vi erfar*, genom att vara uppmärksamma på sådana perceptioner och betydelser som väcker vår medvetenhet. I grunden skapas all förståelse genom en sensorisk upplevelse av fenomen, men upplevelsen måste *beskrivas, förklaras* och *tolkas*. Beskrivningar och förklaringar av upplevelsen är dock så sammanflätade att de ofta blir ett. Tolkningar är nödvändiga för förståelsen av en upplevelse, och upplevelsen i sig inkluderar tolkningen. Sålunda fokuserar fenomenologer på hur vi lägger ihop de fenomen som vi upplever, för att göra världen runtomkring oss begriplig, det vill säga hur vi skapar vår *livsvärld*.

Enligt fenomenologin har människan ingen separat (eller objektiv) verklighet, utan endast vetenskapen om och betydelsen av de egna upplevelserna. Den subjektiva upplevelsen inkorporerar det objektiva och människans realitet. (Husserl 1913/1962 i Patton 1990, 69; Bäck-Wiklund 2003, 74–75; Perttula 1995, 6–12.)

En dimension som kännetecknar ett fenomenologiskt närmandesätt är antagandet att det finns en universell kärna (eller flera kärnor) av delad upplevelse i det mänskliga medvetandet. Denna kärna gör att vi kan identifiera det vi upplever, trots att de flesta intryck kommer till oss i kontextuell och partikulär form. Ett kännetecknande drag i fenomenologisk forskning är att man genom fenomenologisk reduktionism söker dessa universella kärnor i mänskliga upplevelser. (Perttula 1995; Patton 1990, 69–70; Bäck-Wiklund 2003, 74.)

Att förverkliga en fenomenologisk studie skiljer sig från att använda fenomenologi för att filosofiskt berättiga kvalitativa metoder i socialvetenskaplig forskning. En fenomenologisk studie, i motsats till ett fenomenologiskt *perspektiv*, fokuserar på beskrivningar av människors upplevelser och hur det kommer sig att de upplever just detta. Enligt Patton (1990, 71, 89–90) kan man dock använda sig av ett allmänt fenomenologiskt perspektiv för att belysa vikten av att använda metoder som fångar människors upplevelser, utan att utföra en systematisk fenomenologisk studie som fokuserar på kärnan av gemensamma upplevelser. Många konkreta och praktiska frågor, som man stöter på i praxis- och utvärderingsforskning, kan ställas utan att studien placeras inom en specifik teoretisk referensram. Patton anser att metoder vid behov kan separeras från deras ursprungliga epistemologi, vilket jag valt att göra. I följande kapitel går jag närmare in på hur jag gjort min undersökning.

4 HUR JAG UNDERSÖKER

I detta kapitel går jag närmare in på forskningsprocessen som helhet. Först kommer jag att precisera forskningsfrågan. Därefter ges en beskrivning av den händelserika period på cirka två och ett halvt år som forskningsprocessen utgjort. I kvalitativ forskning finns ett krav på öppenhet beträffande forskningsprocessen och forskarens tolkningsgrund, för att göra det möjligt för läsaren att pröva undersökningens trovärdighet och analysens tillförlitlighet (Dahler-Larsen 2002, 80). Beskrivningens mål är att för läsaren öppna upp något av det som utgör bakgrund för min syn på barnskyddets arbete samt att ge ytterligare information om implementeringsprocessen av initialbedömningsmodellen. Efter beskrivningen av forskningsprocessen presenteras det empiriska materialet och den analysmetod jag använt mig av.

4.1 Forskningsfrågan

Syftet med denna undersökning är att ur ett klientperspektiv utvärdera hur initialbedömningen i barnskyddet förverkligas med hjälp av den nya initialbedömningsmodellen. Att göra utvärderingen ur klientperspektiv innebär i sig en avgränsning, genom att en mer heltäckande utvärdering av modellen utesluts. Å andra sidan ser jag att för en god förståelse och framtagning av klientperspektivet krävs att man ser modellen som helhet.

Ett av de huvudsakliga målen med den nya initialbedömningsmodellen har varit att göra arbetet mer strukturerat och systematiskt. Av denna orsak ligger mitt särskilda intresse på de upplevelser som anknyter till initialbedömningens målsättningar kring struktur och tydlighet. Mitt förhandsantagande har varit att de klienter vars initialbedömning görs med hjälp av den nya modellen, upplever en större tydlighet i arbetet, än vad de skulle ha gjort om arbetet förverkligats utan en initialbedömningsmodell.

Min huvudsakliga forskningsfråga lyder:

Ø *Hur har klienter i barnskyddet, barn och vuxna, upplevt initialbedömningen i barnskyddet?*

Utgående från mitt förhandsantagande om mer struktur och systematik, har jag särskilt velat undersöka synvinklar kring detta. I enlighet med forskningens mål att utgöra en utvärdering av en ny arbetsmodell i barnskyddet är tanken att på basis av upplevelserna kunna dra slutsatser och rekommendationer för det fortsatta utvecklingsarbetet kring initialbedömningsmodellen. Därför ställer jag även ställt följande underfrågor till materialet.

- Ø *Har initialbedömningsmodellen bidragit till ett systematiskt och tydligt arbete, enligt klienterna?*
- Ø *Hurudana förändringar kunde göras för att ytterligare utveckla och förbättra kvaliteten på initialbedömningsarbetet, ur ett klientperspektiv?*

4.2 Forskningsprocessen

Mitt ursprungliga intresse för barnskyddets initialbedömningsmodell ligger i modellens betoning på barnperspektivet. I min kandidatavhandling i socialt arbete fördjupade jag mig i familjecentrering som verksamhetsprincip i barnskyddet, vilket ledde mig in på fenomenet barncentrering. I planeringsskedet av min pro gradu-avhandling, i september 2003, fick jag en förfrågan från Mathilda Wrede-kliniken om att göra en utvärdering om den nya initialbedömningsmodell som piloterades bland annat vid Svensk socialservice. Jag nappade på förslaget eftersom barnperspektivet fanns med som en viktig del i den nya initialbedömningsmodellen. Jag fick fria händer att förverkliga och vinkla studien enligt mitt eget intresse och beslöt mig för att göra intervjuer med klienter som nyligen genomgått en initialbedömning i barnskyddet vid Svensk socialservice. Jag var glad över att min pro gradu-avhandling skulle få en praktisk anknytning. Jag fick dessutom möjlighet delta i barnskyddsteamets casehandledning och i Studia generalia-utbildningen *Med barnet i barnskyddet*.

Redan i december 2003 hade jag möjlighet att göra intervjuer med en av de första familjerna som genomgått en initialbedömning. Redan innan detta tillfälle hade en betydande förändring skett med tanke på forskningsprocessen, då jag i november tagit emot ett socialarbetarvikariat i barnskyddsteamet vid Svensk socialservice. Efter att ha arbetat där i några månader var jag

tvungen att lägga skrivarbetet på is. Orsakerna till detta var relaterade till arbetet i sig, men även till dilemman i anknytning till forskningen. Barnskyddsteamet vid Svensk socialservice var vid den tidpunkten mycket litet: förutom ledande socialarbetaren hörde det endast två socialarbetare och två socialhandledare till teamet. På grund av omställningar i personalen fanns det under en period bara en socialarbetare utöver ledande socialarbetaren – och socialarbetaren var jag själv. Den turbulenta situationen på arbetsplatsen ledde till att arbetet enligt initialbedömningsmodellen inte förlöpte såsom var avsett. Jag hade dessutom beslutat att inte intervjua mina egna klienter och det skulle ha varit omöjligt att hitta initialbedömningsfall där jag inte själv varit involverad.

Trots att studierna i praktiken var lagda på is medan jag arbetade, stod forskningsprocessen ingalunda stilla. Den praktiska inblicken i barnskyddets arbete och särskilt till initialbedömningsmodellen var ovärderlig med tanke på min egen förståelse för forskningsobjektet. Förutom allt det jag fick lära mig om barnskyddets arbete och förhållanden i Helsingfors, fick jag uppleva att praktiken i barnskyddet beklagligt ofta inte motsvarar de kriterier som i ställs upp i den teoretiska diskussionen om barnskyddets praxis. Möller (2005, 61–63) talar om barnskyddets mörka sidor och menar att det finns sådant i barnskyddets verksamhet och resurser som inte skulle tåla dagsljus, eller med andra ord en öppen behandling av situationen i det offentliga. Socialarbetare upplever ofta arbetet som ett kaos som man inte längre har kontroll över; man saknar redskap eller möjligheter att begränsa mängden arbete. Jag kunde känna igen mig i detta, särskilt som Möller kopplar ihop fenomenet med utvecklingsarbetet av en ny verksamhet i barnskyddet.

Hösten 2004 återgick jag till studierna. Nya utmaningar beträffande materialinsamlingen väntade. I min forskningsdagbok har jag den 26.10.2004 skrivit följande:

Tyvärr finns risken att jag inte kan göra intervjuerna så snart, eftersom det inte finns klienter som genomgått hela initialbedömningsmodellen. Nya anmälningar kommer hela tiden in men i praktiken är det svårt att genomföra initialbedömningsmodellen i sin helhet med alla nya klienter, eftersom den är så resurskrävande. ... Om det inte finns klienter att intervjua, måste jag tänka om gällande empirin.

Jag beslöt mig sedan för att ”tänka om” och att vinkla forskningen så att jag genom deltagande observation skulle följa med några initialbedömningsprocesser i sin helhet. Förutom att detta

skulle innebära att jag behövde ett mindre antal informanter, ville jag fördjupa mig i förverkligandet av modellen för att förstå den problematik som jag, på basis av egen och andra socialarbetares erfarenhet, märkt att finns i modellen. Särskilt ville jag fokusera på barnperspektivet i arbetet. Jag tänkte göra användning av metodtriangulering (bl.a. Mason 2002, 33–36) och som huvudsaklig forskningsmetod skulle jag använda deltagande observation. Därtill hade jag för avsikt att intervjua klienterna i slutet av processen och att granska socialarbetarnas dokumentation av fallen.

Efter en rätt lång process av sökande av forskningstillstånd samt information till barnskyddsteamet, fick jag tag på två fall där jag kunde påbörja deltagande observation. Materialinsamlingen var dock inte tryggad i och med detta. Klientmöten ordnades av olika orsaker sällan och tre månaders initialbedömningar skulle inte bli verklighet. I kapitel X beskrivs olika orsaker till att initialbedömningarna ofta dragit ut på tiden, och liknande orsaker fanns i mina fall. Det ena fallet avslutades då man konstaterade att barnskyddet inte var rätt instans för att hjälpa familjen. Bedömningen började med två träffar med tre veckors mellanrum, varefter socialarbetaren upprepade gånger försökte få tag på familjen för att klargöra om fortsättningen. Fallet avslutades slutligen per telefon efter cirka tre månader från det första mötet. I det andra fallet ordnades flera träffar i enlighet med initialbedömningsmodellen inom februari–april, men efter det stannade arbetet med familjen upp. Jag fick heller inte tag på några nya fall för i min undersökning.

I september 2005 var jag tvungen att inse att jag inte skulle få ihop ett tillräckligt omfattande observationsmaterial. För att kunna slutföra min studie beslöt jag mig för att återgå till mitt ursprungliga koncept med att intervjua klienter i slutet av initialbedömningsprocessen. På det sättet kunde jag använda intervjuerna jag gjort tidigare och därtill intervjua familjen vars bedömning jag följt med genom deltagande observation under våren, vars bedömning stannat upp i april. Dessutom fick jag i oktober möjlighet att intervjua en annan familj som just avslutat en initialbedömning. Jag konstaterade att materialet kunde ha varit mera omfattande, men på grund av att forskningen redan dragit ut på tiden och jag inte såg det som särskilt sannolikt att informantrekryteringen skulle bli lättare med tiden, beslöt jag mig för att övergå till nästa skede i forskningen. Under sex veckor i slutet av år 2005 hade jag möjlighet att arbeta med transkriberings- och skrivarbete på Mathilda Wrede-kliniken, för att sedan under våren 2006 slutföra forskningen.

När jag ser tillbaka på forskningsprocessen och särskilt på materialinsamlingen, är det lätt att dra paralleller till barnskyddsarbete och till och med till initialbedömningsmodellen: i teorin finns en modell, men i praktiken är arbetet fullt av utdragna processer, oväntade vändningar och helt vardagliga, mänskliga händelser som gör att saker inte går som man avsett. Jag har tidvis haft samma känsla med forskningen, som då jag arbetade i barnskyddet: en känsla av brist på kontroll och att saker händer utan att jag själv kan påverka dem. Delvis beror detta på att föremål för min undersökning de facto är barnskyddet och därtill en ny arbetsform som söker sina strukturer. Likheten mellan mina subjektiva upplevelser av arbetet i barnskyddet och arbetet med forskningen beror naturligtvis också på att jag i båda fallen varit nybörjare på området och därmed i en intensiv inlärningsprocess.

4.3 Det empiriska materialet

För att få svar på forskningsfrågan har jag gjort nio individuella temaintervjuer med barn och föräldrar från tre olika familjer, som genomgått barnskyddets initialbedömning vid Svensk socialservice. Informanterna består av en 17-årig flicka, hennes mor och far (i rapporten kallad *familjen Laine*), en 15-årig pojke och hans mor (*familjen Eriksson*) samt en 8-årig pojke samt hans mor, far och styvfar (*familjen Nyman*). Namnen, liksom annat som kunde avslöja informanternas identitet, är ändrade. Intervjun med styvfadern är kortare än de övriga, eftersom han inte hade varit aktivt involverad i barnskyddets arbete. Intervjun kompletterar ändå det övriga materialet, varför jag valt att ha med den i analysen. Intervjuerna räckte mellan 30 minuter och två timmar, i medeltal cirka 45 minuter. De utskrivna intervjuerna omfattar 120 sidor. Intervjumaterialet använde jag för att analysera klienternas upplevelser av initialbedömningen.

Som bakgrundsmaterial använde jag socialarbetarnas anteckningar ur klientdatasystemet. Materialet innefattar uppgifter om de tre familjernas initialbedömningsprocesser, om socialarbetarnas kontakter med samarbetspartners samt uppgifter om bakgrunden till klientskapet i barnskyddet. Materialet består av barnskyddspersonalens anteckningar från 34 möten eller interaktionstillfällen, utskrivna på 63 sidor. Utgående från materialet formade jag beskrivningar av de tre bedömningsprocesserna, som jag sedan i viss mån kompletterade med uppgifter från intervjuerna.

Mitt andra bakgrundsmaterial består av anteckningar gjorda under deltagande observation vid fyra klientmöten under initialbedömningen. Detta material omfattar 32 sidor. Tre av klientmötena hör till familjen Erikssons initialbedömning medan det fjärde mötet representerar ett fall som för övrigt inte är med i min undersökning. Observationsmaterialet använde jag på liknande sätt som socialarbetarnas anteckningar, det vill säga som bakgrundsmaterial då jag byggde upp beskrivningen av klientprocesserna, om än i mindre utsträckning. Framför allt ser jag att observationsmaterialet fungerade som bakgrund för att forma min förståelse av initialbedömningsarbetet.

Utgångspunkt i min undersökning av upplevelser har varit att *varje enskild individs upplevelse är betydelsefull*. Eftersom jag omfattar synen att både barn och vuxna är klienter i barnskyddet, har det fallit sig naturligt att insamla information från såväl barn som vuxna. Barnes synvinklar har jag velat lyfta fram också för att barn är underrepresenterade i forskning (t.ex. Ervast & Muukkonen 2005, 55). Det hade även varit möjligt att göra gruppintervjuer med hela familjer eller flera familjemedlemmar samtidigt. Jag resonerade ändå att individuella intervjuer skulle vara mer fördelaktigt för att undersöka upplevelser kring initialbedömningen utgående från bland annat nedanstående argument som baseras på Aldridge & Woods (1998, 28–32) synvinklar på barnintervjuer.

- Ø Genom individuella intervjuer undviker man risken att någon eller några familjemedlemmar dominerar samtalet. I familjen kan det finnas någon som vanligtvis för familjens talan som skulle sköta samtalet även i en intervjusituation. Detta skulle leda till att mångfalden av synvinklar minskar eller går förlorad. Aldridge & Wood lyfter fram att det i samband med barnintervjuer finns en risk att vuxna svarar i stället för barnet eller att de korrigerar barnets svar. Barnet kan också kontrollera och söka bekräftelse på sina svar från de vuxna.
- Ø Intervjun kan tänga sådana känsliga teman som det sannolikt är lättare att tala om enskilt än med hela familjen närvarande. Aldridge & Wood nämner att den vuxnes närvaro i barnintervjuer kan bli en känslomässig belastning för både barnet och den vuxna, och att barnet vaktar på den vuxnes reaktioner och känslor.
- Ø Relationerna i familjen kan i en gruppintervju leda till likriktning i svaren, eller tvärtom till överdrivet motsatta ”protesterande” åsikter, vilket skulle innebära att de individuella upplevelserna inte kommer fram på bästa möjliga sätt.

4.3.1 Urvalet av informanter

Enligt Patton (1990, 169 –172) använder man i kvalitativ forskning i allmänhet få fall, för att kunna gå på djupet med dessa. Styrkan i materialinsamlingen ligger i att samla informativa fall genom vilka man kan lära sig så mycket som möjligt om det som är föremål för undersökningen. Det finns olika strategier för valet av informativa fall, varav jag ansåg att urval genom *maximal variation* bäst skulle tjäna mitt forskningssyfte. Målet med maximal variation är att fånga och beskriva centrala teman som framkommer hos en heterogen grupp av deltagare. Deltagarna i mitt fall utgör barnskyddsklienter, som är en mycket divergerande grupp, bland annat för att skalan av problematik som barnskyddet förväntas ta tag i är mycket omfattande. Logiken bakom maximal variation ligger i att gemensamma mönster som uppstår ur en stor variation är av särskilt intresse då syftet är att fånga centrala upplevelser och gemensamma aspekter av till exempel en intervention.

I urvalet av fall ska man inledningsvis tänka ut olika karakteristika och kriterier för att konstruera urvalet. Det första kriteriet jag ställde upp för deltagande i forskningen var att familjen i fråga var i ett lämpligt skede av initialbedömningen. Mitt mål blev sedan att få med fall som inte påminde allt för mycket om varandra, för att ens i någon mån få med den mångfald som finns i barnskyddets klientarbete. Jag hoppades få en viss spridning i typen av problematik och i barnens åldrar. Jag ville även få variation i materialet genom att olika socialarbetare skulle handha fallen. Dessutom ville jag inte intervjua mina egna klienter, eftersom jag antog att det skulle vara svårare att öppet berätta hur man upplevt arbetet i barnskyddet till den som ansvarat för dess utformning, än till en extern forskare.

Såsom framkom i kapitel 4.2 hade jag sist och slutligen inte stora möjligheter att ”välja och vraka” bland potentiella informanter. Eftersom det gjordes kompletta initialbedömningar för endast ett fåtal av alla nya anmälningar var det inte särskilt många familjer som blev tillfrågade, då dessutom vissa familjer av etiska skäl inte tillfrågades och vissa inte var intresserade att delta. Ändå ser jag det som att jag ”råkade” få ett relativt heterogent material, beträffande bland annat barnens åldrar och typen av problematik i familjerna. Därför kunde jag hålla fast vid att det varit fråga om ett urval med, om inte maximal, så i alla fall stor variation.

Till en början verkade det bli problematiskt att få tag på fall som handhåfts av olika socialarbetare, på grund av det lilla antalet socialarbetare i barnskyddsteamet. För att lösa problemet övervägde jag i ett skede att intervjua klienter vid andra socialservicebyråer, där initialbedömningen tagits i bruk. Jag övergav dock tanken för att avgränsa kontexten. Genom att ny personal tillkom till barnskyddsteamet under forskningsprocessen blev det möjligt att få en större spridning i materialet beträffande detta. Resultatet är att de tre familjernas fall har skötts av tre olika socialarbetare. Socialarbetarna har arbetat tillsammans med ett arbetspar, såsom det rekommenderas i instruktionerna för initialbedömningen. I dessa tre fall deltog två olika socialhandledare som arbetspar, det vill säga en person var med i två av fallen.

4.3.2 Intervjuerna

Min utgångspunkt innan intervjuerna var att få minimalt med förhandsinformation om informanterna av socialarbetarna för att inte påverkas av deras syn på fallen. Jag övervägde att be att få se det skriftliga sammandraget innan, men bestämde mig för att låta bli, eftersom jag tänkte att de professionellas syn på fallen i för stor grad kunde styra intervjuerna. Mitt mål var att vara så öppen som möjligt för klienternas upplevelser. På liknande sätt gjorde Törrönen (2000, 153) då hon genom deltagande observation undersökte hur barn formar sin vardag på barnhem och sjukhus: för att nå barnperspektivet undvek hon medvetet avdelningarnas personalmöten. Hon ville inte att synvinklar definierade av de vuxna om barnen och deras verksamhet skulle färga av sig på hennes egna tolkningar.

Intervjuguiden utformade jag med den kronologiska ordningen i initialbedömningen som stöd. Intervjuguiden för vuxna är bifogad som bilaga 2. Förutom att jag i intervjuerna ville komma åt upplevelser kring de olika momenten i initialbedömningen – hembesöket, nätverkets medverkan och träffarna barnet – tog jag upp teman kring upplevelsen av tydlighet och struktur i arbetet. Under intervjuerna med de vuxna informanterna, och även med den 17-åriga flickan, visade jag ett schema över momenten i initialbedömningen, som jag lät ligga framme under intervjun. (Se bilaga 1.) Tanken med detta var att informanterna skulle bli påmindas om initialbedömningsprocessen, och därmed ha lättare att reflektera över den. Det visade sig dock att ingen av informanterna hade sett schemat tidigare, vilket förvånade mig, eftersom jag kom ihåg att det i samband med piloteringen rekommenderats att socialarbetaren visar schemat för

klienterna i inledningen av processen. Intresset för att undersöka schemat närmare varierade, och i vissa fall var schemat eventuellt mer till förvirring än till stöd under intervjun. Jag analyserar schemats betydelse vidare i kapitel 6.2.

Eftersom mitt mål var att intervjun skulle bli så lik ett vanligt samtal som möjligt ville jag inte göra anteckningar under intervjun. Jag använde bandspelare under intervjuerna, med förhoppningen att informanten efter några minuter skulle glömma dess närvaro. Det rekommenderas att intervjuaren gör anteckningar under en intervju, även om man använder bandspelare (bl.a. Patton 1990, 348–349), ett råd jag kanske borde ha tagit fasta på, eftersom några tekniska missöden ledde till att två av intervjuerna blev bristfälliga: den ena på grund av att intervjun blev längre än väntat och inspelningstiden tog slut utan att jag märkt det, och den andra för att jag i mitten av intervjun ändrat på bandspelarens inställningar, vilket ledde till att en stor del av intervjun föll bort. I båda fallen upptäckte jag felet strax efter intervjun, och kunde därför göra anteckningar ur minnet.

Informanterna fick själva bestämma var intervjuerna skulle göras. Sex av intervjuerna gjordes i informanternas hem, en på en arbetsplats, en på en skola och en vid Svensk socialservice. Jag upplevde att den sociala och känslomässiga atmosfären vid intervjuerna som gjordes i hemmen var mer avslappnad än vid de övriga tre. Graden av närhet kunde variera rätt mycket vid intervjutillfällena. Enligt Eskola & Suoranta (1998, 86) är resultatet av en intervju direkt beroende av huruvida intervjuaren lyckas få informantens förtroende. Åtminstone vid ett intervjutillfälle upplevde jag att jag inte hade informantens förtroende, vilket även märktes i slutresultatet.

Intervjuaren är inte ett passivt, betydelselöst instrument, utan en del av den sociala interaktionsprocessen. Intervjutillfället handlar om en interaktion mellan intervjuare och informant, där båda parterna påverkar varandra (Eskola & Suoranta 1998, 94). Det att intervjuerna i många fall haft formen av en diskussion syns bland annat i att jag kunnat fråga mera om och kommentera sådant som är utanför forskningsfrågan. Som exempel på detta finns nedan ett utdrag ur en intervju med en informant som jag kallat Gun. Hon berättar om att processen i barnskyddet varit väldigt tung för henne, främst för att hon varit tvungen att konfronteras med sin f.d. man. Till och med på bandupptagningen hörs det att jag empatiskt och intensivt tar del av hennes berättelse och känslor. (*G* står för Gun och *I* för intervjuaren/jag.)

G: [...] men det är liksom hemskt tungt och jobbigt och skadligt för en själv...

I: Mmm. Mmm... Att barnet mår ju förstås inte bra om föräldrarna mår jättedåligt heller, eller så där, att det är ju nog på det viset en helhet...

G: Jo.

I: ... att det är ju på det viset viktigt att en vuxen också får hjälp. På ett annat sätt då liksom... man kan [som vuxen själv] söka den där hjälpen eller infon...

G: Jo.

I: Det finns ju, som du sa att det finns inget vuxenskydd i den bemärkelsen, att det här --- Mm. Nå jo. Jag har nu som sista frågor här att...

Från bandupptagningen har jag även noterat att några informanter förknippade mig med personalen i barnskyddet, genom att inkludera mig i sitt tal om socialverkets personal (de talar om *ni* i stället för *de*). Några informanter bad mig om information i frågor som gäller barnskyddet, och en mor bad mig ge sitt nya telefonnummer till barnskyddspersonalen. Detta fenomen kan tänkas bero på att jag är socialarbetarstudent. Dessutom visste några att jag själv arbetat i barnskyddet på Svensk socialservice. Jag har även noterat att jag i viss mån, naturligtvis oavsiktligt, använde en slags "socialarbetarnas fackspråk" och onödigt komplicerade formuleringar, som beklagligt nog tenderar att skapa distans och i sämsta fall verkar ha lett till smärre missförstånd.

För intervjuerna med barnen formade jag en förenklad intervjuguide, i vilken frågorna kretsade kring att få fram barnens upplevelser om barnskyddet och initialbedömningen på ett mer allmänt plan än med de vuxna. Intervjuguiden för barn finns bifogad som bilaga 3. Jag var beredd på att, ännu mer än med de vuxna, föra intervjun i form av ett samtal. Jag visste att intervjuerna skulle innebära vissa utmaningar, eftersom intervjuer med barn delvis kräver andra metoder än intervjuer med vuxna. Barn är ofta i en sådan position som kräver att man sätter sig in i särskilda forskningsmetoder, precis som yrkespraxis i arbetet med barn kräver särskilda metoder, för att deras kunskap och upplevelser ska fås fram. (Satka et al 2005, 18.)

Jag hade ändå valt att inte sätta någon direkt åldersgräns för informanterna, eftersom jag utgick från de principer som gäller för initialbedömningen i barnskyddet: socialarbetaren ska träffa alla barn oberoende av ålder, antingen ensamma eller tillsammans med föräldrarna. Som barn avser jag, i enlighet med barnskyddslagen, minderåriga personer under 18 år. Jag kände att jag var väl

förberedd på att intervjua barn, dels för att jag anser mig ha erfarenhet av och god hand med barn, dels för att jag satt mig in i litteratur på området som tar upp speciella drag och särskilda fallgropar kring att intervjua barn (bl.a. Aldridge & Wood 1998; Doverborg & Pramling 1985).

Det visade sig ändå bli svårare än väntat att fånga in de yngre pojkarnas upplevelser kring bedömningen. Huvudorsaken till detta torde vara att det gått så lång tid sedan de senaste träffarna med socialarbetarna: det hade hunnit gå två respektive fem månader sedan de senaste träffarna. Till detta kopplar jag pojkarnas förmåga att hantera och bearbeta information i det förflutna. Den 15-åriga pojken har ett lindrigt förståndshandikapp som inverkar på hans förmåga att processa information, medan den 8-åriga pojken på grund av sin låga ålder verkade ha svårt att reflektera över händelser i det förflutna. Dessutom var vi i hans fall inte ostörda i intervjusituationen: hans koncentration drogs gång på gång till lillasystemen som försökte få oss med och leka till vardagsrummet. Trots att intervjuerna lämnar en del att önska, har jag valt att ta med dem i materialet. I analysen av intervjuerna har jag tagit dessa begränsningar i beaktande.

Jag har gjort så gott som ordagranna utskrifter av intervjuerna. Enligt Kvale (2003, 152) är utskrifter *”inte kopior eller representationer av någon ursprunglig verklighet; de är tolkande konstruktioner som fungerar som användbara verktyg för givna syften”*. Det är inte möjligt att skapa en objektiv omvandling från muntlig till skriftlig form, utan det mest konstruktiva i utskriftsfasen är att fundera på hur den utskrift ser ut, som lämpar sig bäst för ens eget forskningssyfte. (Kvale 1997, 147–152.) Eftersom det i mitt fall inte är fråga om en språklig eller psykologisk analys av materialet, har jag ansett att vissa justeringar är berättigade för att öka helhetsförståelsen av materialet. De justeringar jag gjort har berört sådant som enligt min tolkning distraherar mer än tillför något till texten. Till exempel har jag kunnat lämna bort upprepningar av ett ord, utfyllnadsord i stilen *”liksom”* och *”det där”* samt intervjuarens *”mmm”* i mitten av informantens berättelse. Jag har även i viss mån ändrat talspråk och dialektalt tal till skriftspråk, för att underlätta förståelsen av utskriften.

4.3.3 Etiska överväganden

Socialverkets forskningstillstånd beviljades den 21 december 2004, efter att jag format forskningsplanen i samråd med ledande socialarbetaren på Svensk socialservice.

Ansökningsprocessen gav en god bas för en etiskt hållbar forskning. I övrigt använde jag mig bland annat av Robsons (2001, 49–71) etiska synvinklar på utvärdering samt A-klinikstiftelsens instruktioner (A-klinikstiftelsen).

Grundlig information till informanterna, både barn och vuxna, har jag sett som något mycket viktigt. Informanterna fick ett informationspapper (bilaga 4), som jag även översatt till finska för eventuella finskspråkiga informanter. Jag förutsatte att alla familjemedlemmar godkänner deltagandet för att deras fall skulle komma med i undersökningen. Särskilt ville jag betona frivilligheten att delta, liksom rätten att när som helst utan särskilda motiveringar avbryta sitt deltagande. I och med att socialarbetarna gett den första informationen om undersökningen, vet jag inte exakt hur den presenterats för dem. Jag har fått utgå från att de sakligt använt sig av informationspappret, och att ingen oäkta frivillighet förekommit bland informanterna (Robson 2001, 53).

I samband med intervjutillfället upprepade jag och fördjupade jag informationen och gav möjlighet att ställa frågor. Då informanterna verkade ha förstått vad undersökningen innebar, bad jag dem skriva under ett skriftligt medgivande. (Se bilaga 5.) Efter att ha tagit del av muntlig och/eller skriftlig information om forskningen har över 15-åriga informanter undertecknat skriftliga medgivanden (för under 15-åriga har föräldrarna undertecknat medgivandet). Jag övervägde att skriva ett särskilt informationspapper för yngre barn, skrivet på ett enklare språk. Jag beslöt dock att inte skriva något sådant papper, utan att i stället informera barnen muntligen. Socialarbetarna och föräldrarna gav den första informationen till barnen och i samband med intervjun/observationen förklarade jag närmare för barnen, på ett så lättfattligt sätt som möjligt, vad undersökningen innebar.

I samband med att jag sökte fall för deltagande observation var de etiska frågorna framme på ett mer framträdande sätt än för intervjuerna. Några familjer tillfrågades inte om de ville delta i min undersökning då socialarbetarna såg det som ofördelaktigt för arbetet med familjen. Det var fråga om känsliga eller besvärliga fall, där socialarbetaren bedömde att ytterligare en persons närvaro kunde störa arbetet. I samband med observationen gjorde jag vad jag kunde för att inte störa eller påverka på arbetet, i enlighet med den passiva roll som jag valt att ha som observatör.

Allt material har behandlats konfidentiellt och förvarats på säker plats under hela forskningsprocessen. Av etiska skäl har jag lämnat bort och även ändrat uppgifter som eventuellt kunde avslöja deltagarnas identitet. Särskilt i fallbeskrivningarna i kapitel 5 var jag tvungen att noggrant överväga hur detta kunde göras för att samtidigt göra situationsbeskrivningarna sådana att de fyller sin funktion att kontextualisera och ge en bakgrund till förståelsen av klienters upplevelser. De finlandssvenska sammanhangen räknas i allmänhet som små och det kunde vara lätt att känna igen en familj, om identiteten inte på olika sätt doldes.

Särskild orsak till etiskt övervägande såg jag i användningen av socialarbetarnas dokumentation, som bland annat innehöll de anmälningar som gett upphov till klientskapet. Min tanke var att det kan finnas sådant i dokumenten som socialarbetarna inte diskuterat med alla familjemedlemmar. Trots att dokumenten är tillgängliga för klienterna själva, är det mindre vanligt att familjemedlemmarna ber att få ta del av dokumentationen. Det kunde ha negativa effekter om informanterna första gången fick ta del av uppgifter om sig själva ur min rapportering. Det kunde även ha följderna på det sociala arbetet med familjerna. Jag har försökt lösa detta genom att behandla möjliga sådana teman på ett så allmänt plan som möjligt, vilket även i övrigt motsvarar forskningens mål att inte behandla orsakerna till klientskapet, utan det sociala arbetet.

I användningen av intervjuerna som informationskällor har jag reflekterat kring familjemedlemmarnas uttalanden som berör de övriga familjemedlemmarna. Jag har funderat på om familjemedlemmarna kan tänkas ha berättat sådant som de avsett att inte skulle nå de andra familjemedlemmarnas öron. Jag funderade bland annat på om och hur sådant kunde inverka på familjemedlemmarnas inbördes relationer. Mitt löfte om konfidentialitet som jag gett deltagarna, kan av förståeliga skäl inte gälla inom en familj, eftersom jag antar att familjemedlemmarna kan känna igen sin egen familj i beskrivningen. Detta etiska dilemma har jag försökt lösa genom att inte ta med sådana direkta citat i rapporteringen.

4.4 Analyismetod

I analysen av klienters upplevelser av initialbedömningen utgick jag från Pattons (1990) och Masons (2002) strategier för intervjuanalys. Jag använde mig av två huvudtyper av analys:

kontextuell (holistisk) analys och tvärsnittsanalys. I den kontextuella analysen analyserade jag först de enskilda fallen inom sin kontext för att slutligen göra en jämförande analys av mina tolkningar. Därtill gjorde jag jämförande analys av särskilda moment i bedömningen genom tvärsnittsanalys. (Mason 2002, 168.)

Enligt Patton (1990, 172) resulterar analysen av ett litet, heterogent urval av material i

- 1) detaljerade, djupa beskrivningar av de enskilda fallen, som är användbara för att ta fram det unika i fallen och
- 2) betydelsefulla gemensamma mönster som kan hittas i tvärsnittet av fallen och vars signifikans kan härledas från deras ursprung i mångfalden.

Analysfasen börjar redan under materialinsamlingen, genom att forskaren får uppslag till möjlig analys. Dessa idéer, som kan ses som en slags fältanteckningar, har betydelse för den fortsatta forskningsprocessen. Tankar och idéer som fötts under forskningsprocessen förde jag mer eller mindre systematiskt in i en forskningsdagbok samt i en särskild fil på datamaskinen. Dessa var definitivt varit till stöd för det fortsatta arbetet. Samtidigt försökte jag följa Pattons (1990, 377) råd om att vara försiktig med att låta dessa ”brådmogna” tankar styra den fortsatta forskningsprocessen i för hög grad. Risken finns annars att man börjar se på sitt material för snävt och utesluter alternativa förklaringsätt.

Under utskriften av intervjuerna då jag samtidigt lyssnade på informanternas sätt att uttrycka sig, väcktes på liknande sätt tankar, som jag antog att inte skulle väckas på samma sätt då jag senare skulle ta del av samma sak i skriftlig form. Kvale (1997, 147–158) konstaterar att en utskrift är frusen i tiden och abstraherad från sin grund i ett socialt samspel. Utskriften är en förvandling av en berättarform till en annan – från muntlig till skriftlig diskurs – vilket bör tas i beaktande i tolkningen av intervjuerna. Den muntliga versionen kan väcka helt andra tankar och tankar för analys än en senare läsning av den skriftliga. Efter utskriften läste jag igenom intervjuerna ett par gånger för att skapa mig en helhetsbild av innehållet.

I kvalitativ analys inom utvärderingsforskning är den första uppgiften *beskrivning* av den utvärderade verksamheten. Beskrivningen utgör grund för tolkningen, som innebär förklaring av resultaten och svarar på frågor om ”varför”. (Patton 1990, 374–375.) I mitt fall är föremål för

utvärdering inte initialbedömningen som helhet utan utvärderingen syftar till att lyfta fram klientperspektivet, vilket jag specificerat som klienters upplevelser av bedömningen. Därför är det dessa upplevelser som i första hand är föremål för beskrivning och tolkning. Samtidigt ser jag såväl beskrivningen av initialbedömningsmodellen, dess implementering i Helsingfors samt beskrivningarna av bedömningsprocesserna som viktiga beståndsdelar i analysen. Utan dessa beskrivningar skulle det vara svårt att förklara och tolka resultaten, det vill säga klienternas upplevelser.

Inledningsvis gjorde jag en tvärsnittsanalys av materialet, vilket innebar att jag grupperade informanternas svar under gemensamma temaområden. Idén med kategorisering genom tvärsnittsanalys är att skapa kategorier, under vilket materialet i sin helhet kan grupperas. Man använder samma lins för att utforska mönster och teman som förekommer på olika ställen i materialet. (Mason 2002, 150–152.) De huvudsakliga temaområdena i analysen hämtade jag ur forskning om barnskyddets utredningsarbete och ur intervjuguiden. Temaområdena var:

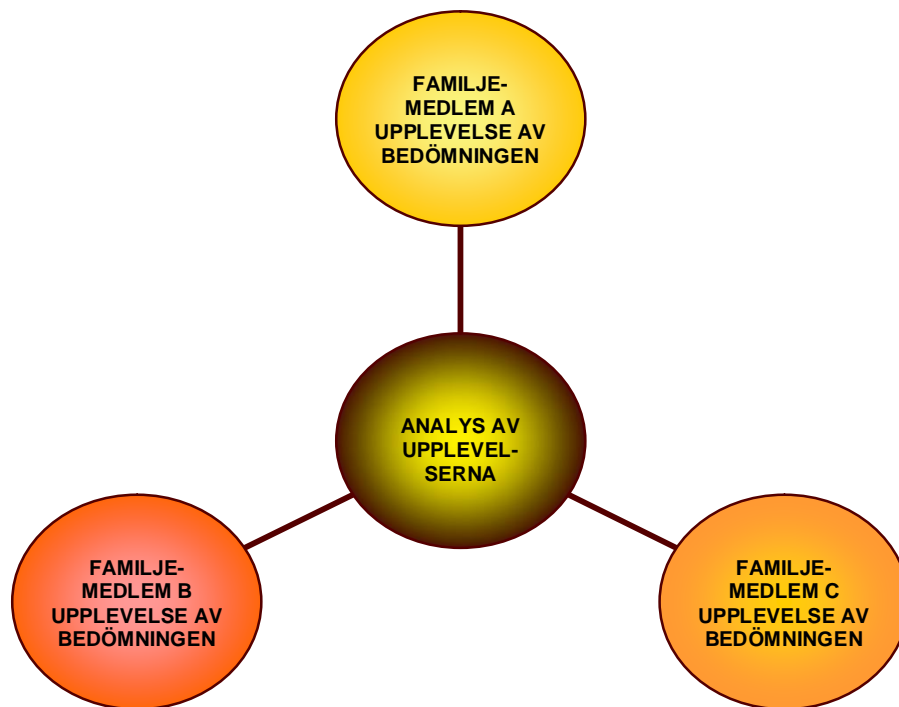
- Ø förhandsförväntningar
- Ø systematik och tydlighet
- Ø klientskapet
- Ø barnperspektivet
- Ø känsla av delaktighet
- Ø konsekvenser av arbetet

Samtidigt hade jag kategoriserat materialet familjevis, med de olika familjemedlemmarnas upplevelser separerade. Genom denna gruppering ville jag bibehålla kontexten – familjesituationen och fallets innehållsmässiga särart – men samtidigt få fram skillnaderna i de individuella upplevelserna inom en familj. Mitt mål var att efter denna första tematiska indelning hitta nya nivåer för kategorisering genom tvärsnittsanalys. I detta skede märkte jag dock att tvärsnittsanalys har sina begränsningar i analysen av mitt material. Mason konstaterar att det i temaintervjuer finns en risk för att kategorierna blir för vida och ytliga för att vara till någon nytta (Mason 2002, 151, 165–168). Dessutom ansåg jag att materialets begränsade omfattning gjorde att mycket av det som sades var sådant som inte gick att organisera i tvärsnittliga grupper. Jag konstaterade att en kontextuell analys kunde göra materialet större rättvisa.

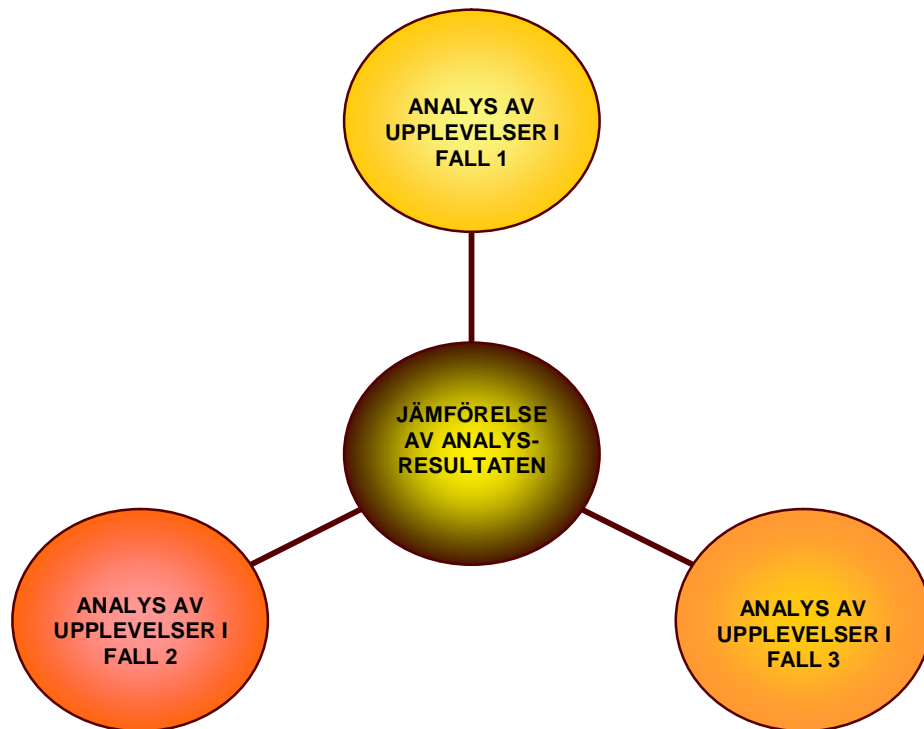
Målet med kontextuell analys kan ses som det som Patton (1990, 172) lyfter fram i den tidigare nämnda punkt 1), det vill säga att skapa detaljerade, djupa beskrivningar av fallen där det unika har en möjlighet att framträda. Kontextuell analys handlar om att söka det partikulära i dess sammanhang, mer än att söka det gemensamma eller konsistenta. Man ser på separata delar av materialet var för sig, för att dokumentera varierande fenomen som framkommer inom fallen. Mason (2002, 165–166) lyfter fram olika motiv till att använda kontextuell analys, varav bland annat nedanstående kändes relevanta för min forskning.

- Man vill finna karakteristika för specifika delar av materialet, som allmänna tvärsnittsteman inte kan tillhandahålla.
- Man har som mål att förstå komplicerat sammankopplade delar av materialet, sociala processer, komplexa berättelser eller praxis, som verkar för detaljerade och invecklade för kategorisering i tvärsnittsgrupper.
- Man väljer att organisera data omkring ämnen som inte förekommer tvärsnittligt i materialet, på grund av deras specifika karaktär.
- Man upplever att kontexten är särskilt viktig för förståelsen av materialet.

Organisering av materialet på detta sätt stöder en analytisk logik där förklaringar och tolkningar härleds genom analys och jämförelse av fallen, i stället för jämförelse av vissa teman i materialet. Detta innebär att forskaren börjar med att analysera ett fall, för att producera förklaringar för det som karakteriserar det specifika fallet. En liknande analysprocedur utförs för vardera fallet. I stället för att sedan gå över till att jämföra uppkomna teman i de olika fallen, jämför man i nästa fas av analysen de tolkningar och förklaringar som uppkommit i de olika fallen. (Mason 2002, 167–168.) Genom nedanstående figurer har jag försökt illustrera de två faserna i den kontextuella analysen.

Figur 2 Fas 1 i den kontextuella analysen av upplevelser

Resultaten av denna del av analysen presenteras i fallbeskrivningarna i kapitel 5. Fallbeskrivningarna är, såsom namnet säger, framför allt inriktade på beskrivning av fallen och upplevelserna. Samtidigt ville jag få med mina egna tolkningar utan att för den skull bryta beskrivningarna på ett negativt sätt. För att avgränsa och förtydliga beskrivningen av upplevelserna indelade jag materialet under ett antal delområden. Eftersom dessa områden är desamma i vardera fallen, kunde man säga att jag kombinerat den kontextuella analysen med tvärsnittsanalys av materialet. Enligt Mason (2002, 165–168) är det vanligt att i kvalitativ forskning kombinera kontextuell och tvärsnittsanalys, eftersom man på det sättet kan bygga upp förklaringar baserade på två alternativa sätt att indela materialet.

Figur 3 Fas 2 i den kontextuella analysen av upplevelser

Resultaten av denna del av analysen presenteras i kapitel 6. Denna fas såg jag som ännu mer inriktad på tolkning av materialet, än den första. Idén var att jämföra de tolkningar och förklaringar som uppkommit i de olika fallen. Dessutom såg jag det som ändamålsenligt att separat göra tvärsnittsanalys av vissa teman, som jag särskilt ville lyfta fram. Jag utgick då från den ursprungliga kategoriseringen av materialet och jämförde och sammanfattade informanternas svar om teman som barnperspektivet och tidens betydelse i arbetet.

Det är viktigt att betona att presentationen och analysen av forskningsmaterialet utgör en version, en konstruktion, mer än en objektiv eller neutral beskrivning av de faktiska förhållandena. Analysen byggs på den grund av principer, värderingar och erfarenheter som forskaren innehar (Mason 2002, 167–168). Denna grund ser jag att i mitt fall utgörs framför allt av den (relativt korta) arbetserfarenhet jag har av socialt arbete, av samtal med andra socialarbetare inom bland annat barnskyddet och av min utbildning. Dessutom inverkar naturligtvis helheten av mina livserfarenheter som format mig och mitt tänkande. I detta sammanhang, då avsikten är att lyfta

fram klientperspektivet i barnskyddets bedömningsarbete, ser jag orsak till att särskilt medvetandegöra den professionella syn som jag hunnit forma. Egna erfarenheter av klientperspektivet i det sociala arbetet har jag inte. Däremot är patientperspektivet bekant för mig, och oundvikligen har mina tankar under forskningsprocessen gått till diverse bedömningar och diagnostiseringar, mer eller mindre lyckade sådana, som jag personligen erfarit i sjukhusmiljö.

Slutligen några rader som gav mig tröst då jag stötte på problem under forskningsprocessen och kände mig kritisk till bland annat mitt empiriska material. Jag påmindes om att allt inte nödvändigtvis behöver kopplas till ens personliga brister utan kan även ses som tillhörande forskningens natur.

The moment you turn off the tape recorder, say good-bye, and leave the interview, it will become immediately clear to you what perfect question you should have asked to tie the whole thing together... but didn't.

The moment you begin data analysis it will become perfectly clear to you that you're missing the most important pieces of information and that without those pieces of information there is absolutely no hope of making any sense out of what you have.

The complete analysis isn't.

Analysis finally makes clear to researchers what would have been most important to study, if only they had known beforehand. (Patton 1990, 371.)

5 TRE FALL AV INITIALBEDÖMNING

I detta kapitel beskrivs de tre undersökta fallen av initialbedömning i barnskyddet. I beskrivningarna lyfts de enskilda individernas upplevelser av bedömningen fram. Fallbeskrivningarna baseras på familjemedlemmarnas röster i intervjuerna men även på barnskyddspersonalens röster i dokumentationen av fallen. Beskrivningen av fallen innehåller först en kort bakgrund om informanternas familjesituation och huvudorsaken till att barnskyddsklientskapet påbörjades. Därefter presenteras bedömningsprocessen i korthet.

Efter denna beskrivning av bakgrunden, är målet att besvara frågan om hur enskilda familjemedlemmar upplevt initialbedömningen. Enligt fenomenologin sammanvävs beskrivning, förklaring och tolkning av upplevelser. Min avsikt har heller inte varit att strikt separera dessa från varandra. I detta kapitel är tanken ändå att i första hand beskriva och förklara, för att spara tolkningen till följande kapitel. För att avgränsa och förtydliga beskrivningen av upplevelserna är materialet indelat under följande rubriker:

- Ø Övergripande känsla av bedömningen
- Ø Systematik och tydlighet
- Ø Bedömningens längd och intensitet
- Ø Barnets upplevelser

På grund av att intervjuerna med de vuxna haft en annan utformning än intervjuerna med de yngre barnen, har jag valt att ta upp barnens upplevelser skilt för sig. Genom detta har jag samtidigt velat lyfta fram barnens synvinkel, som ofta tenderar att försvinna bland de vuxnas synvinklar.

För att lättare hantera de tre fallen har jag gett familjerna varsitt efternamn. Då jag talar om familjer kan det ge en bild av att familjerna är "hela", trots att det är frågan om frånskilda föräldrar i vardera fallen. Man kan till och med fråga sig om det är rätt att kalla en grupp av människor, som inte längre bor tillsammans för familj. Jag har valt att använda en vid definition på familj, där utgångspunkten är barnet. En familj ser jag som "den grupp av vuxna människor som bär det vardagliga ansvaret för barnet". En sådan familjdefinition, som kommer långt ifrån

kärnfamiljstänkandet, lämpar sig för barnskyddet. Fördelen med att möta barnskyddsfamiljen utan olika kvalitets- och relationsbestämningar är att man skonar den från pressen att bli "idealfamiljen", ett mål som den ändå inte skulle nå upp till. (Hurtig 1999, 25.)

Både socialarbetare och socialhandledare i barnskyddet deltar i arbetet med initialbedömningen. Eftersom det i vissa fall är svårt att ur det empiriska materialet utläsa vilkendera yrkesgruppen som avses, skriver jag delvis endast ut socialarbetare för att samtidigt göra texten smidigare. Jag är medveten om att detta medför en viss diskriminering av den andra yrkesgruppen som även är involverad i bedömningsarbetet. Jag har motiverat mitt val med att socialarbetarna är de som ansvarar för genomförandet av initialbedömningen, medan socialhandledarna i allmänhet arbetar mer direkt och praktiskt med klientfamiljerna (vilket den tidigare yrkesbenämningen familjearbetare ger uttryck för).

5.1 Familjen Laine

Sjuttonåriga Emma bor sedan några månader tillbaka med sin mor Gun. Emmas föräldrar har skiljt sig för ett par år sedan och under de första två åren sedan skilsmässan har de turats om att bo med barnen. Fadern Hannu bor i den närbelägna kommunen Ö, tillsammans med sin nya familj. Emmas kontakt med fadern har sedan flytten varit mycket sporadisk, trots att föräldrarna har delad vårdnad om Emma. Hennes syskon bor hos fadern den största delen av tiden.

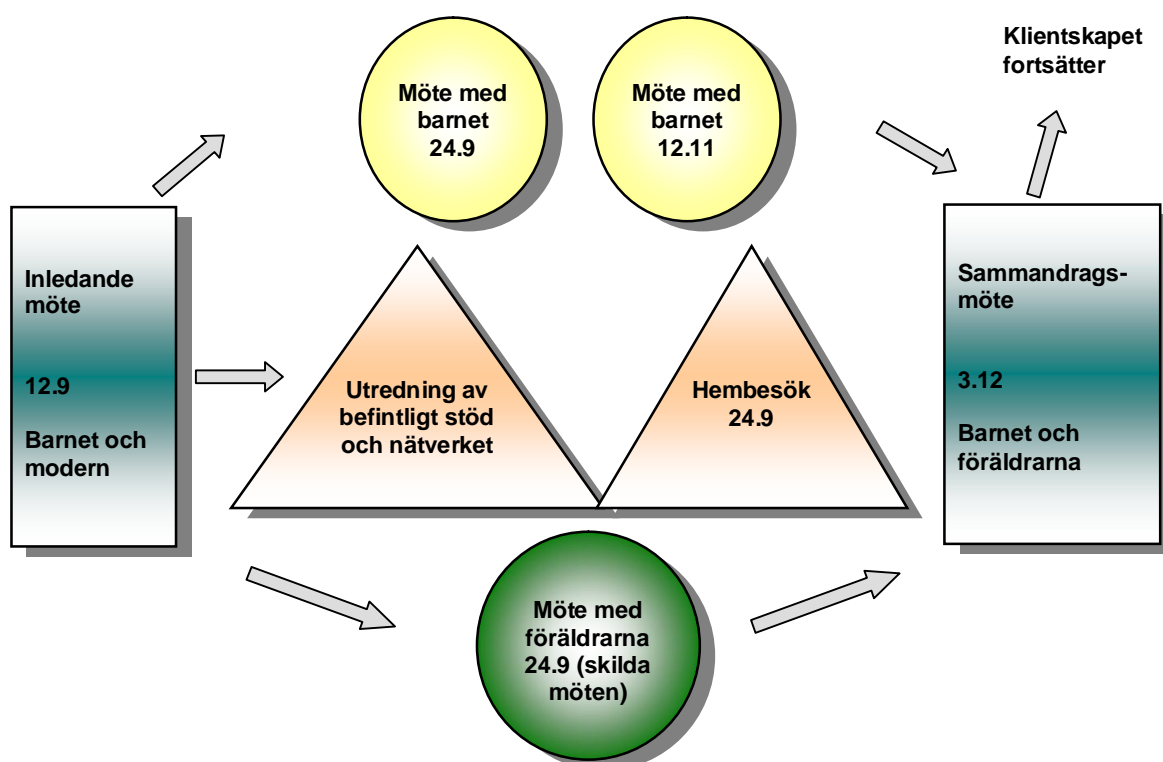
Familjen har tidigare haft kontakt med socialvårdsmyndigheterna i Ö på grund av en utdragen och konfliktfylld vårdnadstvist i samband med föräldrarnas skilsmässa. Familjen har också haft kontakt med barnskyddet i Ö några månader tidigare, då fadern ville att Emma antingen bor hos honom eller blir omhändertagen. Fadern ansåg att Emma inte fick den uppfostran och omsorg hon behöver hos modern. Grunder för ett omhändertagande fanns dock inte, utan Emma fortsatte att bo med sin mor.

Emma går i yrkesskola och har haft en viss frånvaro från skolan. I bakgrunden finns en oro för Emmas alkohol- och droganvändning och hon har också uppvisat symptom på psykiskt illamående. Emma är duktig på att uttrycka sina åsikter och ger ett självständigt intryck.

5.1.1 Bedömningsprocessen

Klientskapet i barnskyddet inleds i samband med att Emma åker fast misstänkt för grovt rattfylleri. Modern tar kontakt med Svensk socialservice innan polisens anmälan till barnskyddet inkommer. Följande figur illustrerar den initialbedömning som påbörjas vid Svensk socialservice en dryg vecka efter att modern tagit kontakt med barnskyddet.

Figur 4 Familjen Laines initialbedömning



Vid det inledande mötet träffar socialarbetaren och socialhandledaren Emma och Gun tillsammans. Efter mötet kontaktas fadern Hannu och knappt två veckor senare ordnas två olika möten (som råkar vara samma dag) med familjemedlemmarna. Socialarbetaren och socialhandledaren träffar Hannu enskilt hemma hos honom samt Emma och Gun hemma hos dem. Socialhandledaren talar enskilt med Emma vid detta möte.

Nätverket utreds inte dess mer, men socialarbetaren kontaktar ett skyddshem för ungdomar, där Emma vistats under en tidigare period. Socialarbetaren är även i telefonkontakt med barnskyddets socialarbetare i kommunen Ö för att få bakgrundsinformation om familjen. Dessutom kontaktas

Socialjourens ungdomsenhet, som har hand om unga kriminella. Emmas ärende kring rattfylleriet ska behandlas i rätten och inför den ska en personundersökning göras. Det bestäms att socialarbetaren i barnskyddet undantagsvis gör personundersökningen för rättegången, eftersom den ska göras på svenska (vanligtvis görs undersökningarna av ungdomsenheten).

En och en halv månad senare ordnas nästa enskilda träff med Emma för uppgörande av personundersökningen. Socialarbetaren och -handledaren träffar Emma tillsammans. Ett par veckor senare tas Emmas fall upp i rätten. Socialarbetaren är med vid rättegången men det är ungdomsenhetens representant som för Emmas talan. Rätten avger ett lindrigt straff för Emmas brott. Straffet förutsätter att Emma fortsätter att samarbeta med barnskyddsmyndigheterna.

En vecka efter rättegången ordnas initialbedömningens sammandragsmöte där alla familjemedlemmarna, socialarbetaren och -handledaren deltar. Vid samma möte görs en plan över det fortsatta arbetet. I detta fall håller man tidsgränsen som föreskrivs i resultatmålsättningen för initialbedömningen, då bedömningen görs inom tre månader från den första kontakten

I början av sammandragsmötet presenterar jag min forskning, men deltar inte i själva mötet. Alla familjemedlemmarna är positiva till att delta i undersökningen och intervjuerna med familjemedlemmarna ordnas omkring en vecka senare.

5.1.2 Upplevelser av bedömningen

Ur ett socialarbetarperspektiv förefaller bedömningen i detta fall ha förlöpt smidigt och i enlighet med initialbedömningsmodellens struktur. Men hur upplevde familjemedlemmarna arbetet själva? Vilka känslor och tankar väcktes?

Generellt om bedömningen

Den svåra och utdragna skilsmässan och vårdnadstvisten som ligger i familjens närhistoria är påtagligt närvarande i alla tre intervjuerna och färgar interaktionen mellan familjemedlemmarna. Konflikterna i familjen blev särskilt tydliga, och väckte starka känslor hos både Gun och Emma, då de fick veta att båda föräldrarna samtidigt skulle närvara vid sammandragsmötet. Hannu

uttrycker inte att han skulle ha upplevt det gemensamma mötet i sig som psykiskt betungande. Det var första gången på två år som föräldrarna suttit vid samma bord i Emmas ärenden. Emma upplevde det gemensamma sammandragsmötet som mycket påfrestande och obehagligt. Gun ger uttryck för liknande känslor, men konstaterar att mötet sist och slutligen gick bättre än väntat. Hon bävar ändå för det uppföljningsmöte som planerats om några månader. Gun tror att arbetet mer kunde ha kretsats kring Emma om man organiserat mötet på ett annat sätt.

--- såna här möten blir ju inte hemska, hur ska jag säga, djupgående, för var och en sitter där bara och liksom funderar på, på vad som händer som följande att... mycket konflikter i bakgrunden. --- [Jag skulle] mer uppskattat skilda möten för då skulle det kanske ha varit mera... möjlighet liksom att gå... kanske mera in på Emmas situation ... men å andra sidan, det förlöpte nog ändå helt, helt liksom okej att det där, på det viset. (Gun)

Man kan fråga sig huruvida principen om *barnets bästa* förverkligades genom att man höll fast vid tanken att träffa hela familjen samtidigt eller om man i detta fall borde ha tagit fasta på att modellen ska vara ”flexibel i sin systematik”, så som man gjort i många andra fall av initialbedömning. Man kan tänka sig att det långsiktiga resultatet är gott – att få föräldrarna att samarbeta för barnets sak. Sådana konsekvenser är dock omöjliga att på förhand förutspå. Alla tre familjemedlemmar upplever ändå att det som var orsak till barnskyddsklientskapet nämligen Emmas alkoholanvändning (som ledde till ett rattfylleribrott) och livssituation i övrigt var i fokus under initialbedömningen.

Hannus upplevelser av samarbete med socialmyndigheterna i både Ö och Helsingfors har varit positiva. Gun har på båda ställen upplevt att socialarbetarna efter ett tag valt faderns sida. Som orsak ser hon att fadern representerar ett ”ordentligare” föräldraskap. Ur intervjun i övrigt framkommer att hon ändå upplevde arbetet i Helsingfors som mera neutralt än arbetet i Ö.

I början av processen [kände jag mig delaktig], men sedan när pappan blev inblandad så blev jag liksom... kom det ju åter fram det här att vem som är förälder och vem som inte är förälder, att då kände jag mig nog liksom att jag blev åsidosatt. Att... att sen, just det här sammandraget, i och med att det ordnades på det viset som det ordnades, så kunde jag ju inte på det viset delta, särskilt mycket där inte... [suckar] så det där... och fick kanske den där känslan av att... att socialen hade valt sida vem dom tror på. Men det är

jag ju van med från förut så att... Det spelar ju inte så stor roll inte, huvudsaken att Emma får hjälp att... det blir ju tyvärr så att socialen väljer sida och det är ju alltid lättare att gå på den starkares sida. (Gun)

När klientförhållanden berör många klienter samtidigt och de berördas intressen står i konflikt med varandra är tanken att socialarbetaren ska se till att alla blir hörda och att motstridiga åsikter tas i beaktande. Om någondera parten upplever att besluten strider mot hennes intressen ska socialarbetaren motivera ärendet så noggrant som möjligt och gå igenom ärendet tillsammans med henne. Riksdagens justitieombudsman har i ett beslut kring barns vårdnad och umgängesrätt konstaterat att socialmyndigheterna inte får ställa sig på någondera förälderns sida utan bör förhålla sig neutralt. Socialnämnden bör beakta, bokföra och skildra omständigheter och fakta som båda parterna för fram på ett neutralt sätt. Justitieombudsmannen konstaterar dock att neutralitet inte nödvändigtvis innebär att omständigheterna skildras på ett för vardera parten fördelaktigt sätt. (Riksdagens justitieombudsmans beslut 1027/2000.)

Tydlighet och systematik i arbetet

Alla familjemedlemmarna är relativt nöjda med systematiken i arbetet. Hannu upplevde att barnskyddet kommunicerade de olika stegen i arbetet väl. Gun hade gärna velat veta lite mera om de olika skedena i arbetet. Bristerna beror på att kommunikationen mest gick via Emma, som inte alltid kom ihåg att informera vidare till henne, men också på att hon var tvungen att gå tidigare från möten. Emma är inte särskilt nöjd med de beslut som gjordes i barnskyddet, men uttrycker förnöjsamhet kring själva initialbedömningsarbetet. Emma ger uttryck för att ha blivit sedd och hörd. Hon tycker också att hon fick information arbetets skeden. I nedanstående utdrag jämför hon arbetet i Helsingfors med arbetet i Ö.

Där var det sådant att jag visste riktigt aldrig att när man skulle träffa dom och när dom nu kommer hem och vad håller dom på med att... och att hur det kunde ta så länge för dom att utreda vår situation då. Men nu den här saken så det har gått mycket snabbare och bättre och tydligare så där att jag visste vad händer. (Emma.)

Tiden

Den tre månader långa bedömningen upplevdes väldigt olika av familjemedlemmarna. Emma upplever att bedömningsprocessen på tre månader gått fort. Hon jämför med skilsmässoprocessen som räckte två år, som enligt henne räckte alldeles för länge. Enligt Gun har bedömningsprocessen varit lagom till både intensitet och längd. Hannu upplever å sin sida att processen varit mycket långsam. Han konstaterar att social- och rättsväsendet fungerar just så här, att sakerna sköts ”sakta men säkert”. Han anser att återkopplingen borde komma mycket fortare med tanke på barnets utveckling. Frekvensen av möten var bra och de saker som skulle utredas blev utredda, men det hela kunde ha skett under en kortare tidsperiod.

Mm, men det är ju så här det här social- och rättsväsendet fungerar, att sakta men säkert blir sakerna skötta, men, ska vi säga så där liksom med tanke på barnets utveckling, så skulle jag önska att responsen skulle vara mycket snabbare. Barn har inte förmågan, inte ens såna där 17-åringar, har förmågan att liksom se sakernas relevans efter flera månader, utan, utan hela processen borde egentligen komma redan nästa vecka. Men det är förstås omöjligt med tanke resurserna, att såna här saker står ju, dom står ju ofta i kö.
(Hannu.)

Barnets upplevelse

Emma uppskattade de enskilda träffarna med socialarbetaren, eftersom hon var friare att berätta om sina saker då föräldrarna inte satt bredvid. Som det var nu var ena eller båda föräldrarna med vid nästan varje träff, vilket hon upplevde att var jobbigt. Emma berättar om en särskilt negativ upplevelse från Ö, som handlar om att socialarbetarna lovat att inte föra vidare saker som hon berättar, men ändå gjort det. Hon hade berättat till socialarbetarna om sina drog- och alkoholvanor, det vill säga sådant som hon inte berättat för sina föräldrar. Hon beskriver episoden rätt ingående och återvänder några gånger under intervjun till denna händelse. Hon konstaterar att händelsen fortfarande påverkar hennes relation till sina föräldrar och att om hon hade vetat att informationen går vidare, skulle hon inte ha berättat dessa saker för socialarbetarna.

Jo, alltså dom brukar alltid säga att det går inte vidare alls, att det är bara liksom för dom och mig. Men sen om några dagar eller en vecka så sen säger dom att jo, att dom måste nog berätta till mina föräldrar när jag är underårig och dom tycker att det är bättre så ---

att det där dom tycker att det är bättre liksom att dom berättar allt till mina föräldrar om vad det händer och att jag måste gå till en psykolog. Att dom vände då sen helt om.

Men inte vet jag, det är liksom på det sättet det där – det som dom menar är att om man liksom, om man är i fara så då får man berätta till föräldrarna om en minderårig. Men inte tycker jag att... det där att är man i fara eller inte så, dom har varje gång haft lite andra åsikter än jag om det.

Nog kan jag tänka mig att jag har sett ut som en liten flicka, dom tänkte att 'oj nej, hur kan hon hålla på med sånt här' och att gå och berätta om det är en lite annan sak. Men inte tycker jag det har med åldern att göra att vilka rättigheter man har, för att det är ändå liksom sådana som... i alla fall det där när man lovar och säger att man inte berättar så borde man ju hålla det. (Emma)

I detta fall gick Emmas och socialarbetarnas åsikter om vad som var *barnets bästa* isär. Väsentligare i sammanhanget är ändå att socialarbetarna lovat att inte föra vidare det som Emma berättar. Då de sedan såg sig tvungna att berätta, svek de Emmas förtroende och tillit till socialmyndigheter och till vuxna. Möller lyfter fram denna aspekt i arbetet med barn: socialarbetaren kan inte lova barnet fullständig konfidentialitet. Det är en utmaning för socialarbetare att veta hur de ska handskas med den information de får vid träffarna med barnet. Socialarbetarna måste ta ställning till om de kan hjälpa och skydda barnet bättre genom att inte göra något med den information barnet gett eller genom att ta upp det med föräldrar och andra samarbetsparter. (Möller 2004, 28; Möller 2005, 84.) Enligt lag är huvudprincipen den att vårdnadshavaren har rätt att få information om barnet, även om barnet inte vill att något av det som han/hon berättar ska föras vidare till vårdnadshavaren. En specialförordning tillåter ett barn att i vissa undantagsfall, av särskilt tunga skäl, vägra att ge ut uppgifter om sig själv till sina föräldrar, förutsatt att det inte strider emot barnets bästa. Idén är alltså att respektera den minderåriga klientens vilja, dock med möjligheten att göra undantag för att barnets bästa ska uppnås. (Gottberg 2004, 22–23.)

I samband med initialbedömningen i Helsingfors var utgångspunkten för bedömningen en annan än i Ö i och med att Emmas brott från början var känt för alla parter. Emma talar om det skriftliga

sammandraget i mycket positiva ordalag. Innan genomgången av sammandraget fick hon gå igenom det för att delge sin syn på texten och föreslå ändringar.

Men kanske inte har dom den här gången på det sättet, att där var ju dom där pappren som jag fick själv också läsa, vad det stod, vad jag har sagt. Och jag fick ju före det gå igenom den och säga vad jag vill att dom inte sätter där. Att det var hemskt bra, för att det gjorde dom inte förra gången [i Ö]. Och nu fick jag ändå så där själv välja att vad jag berättar så inte föräldrarna hör. --- det var lättare nu, för att det var på papper, så jag kunde bara underskriva liksom, eller sätta streck där att vad jag vill ha bort därifrån. (Emma)

I detta fall kunde man säga att sammandraget fungerade idealiskt. Både Emma och hennes föräldrar uppger att de är nöjda med sammandraget. Förutom att den skapade öppenhet, fick Emma själv vara med och påverka dess utformning. Det skriftliga sammandraget kan tänkas lämpa sig särskilt väl då det gäller äldre barn, vars skriftliga färdigheter är mer utvecklade.

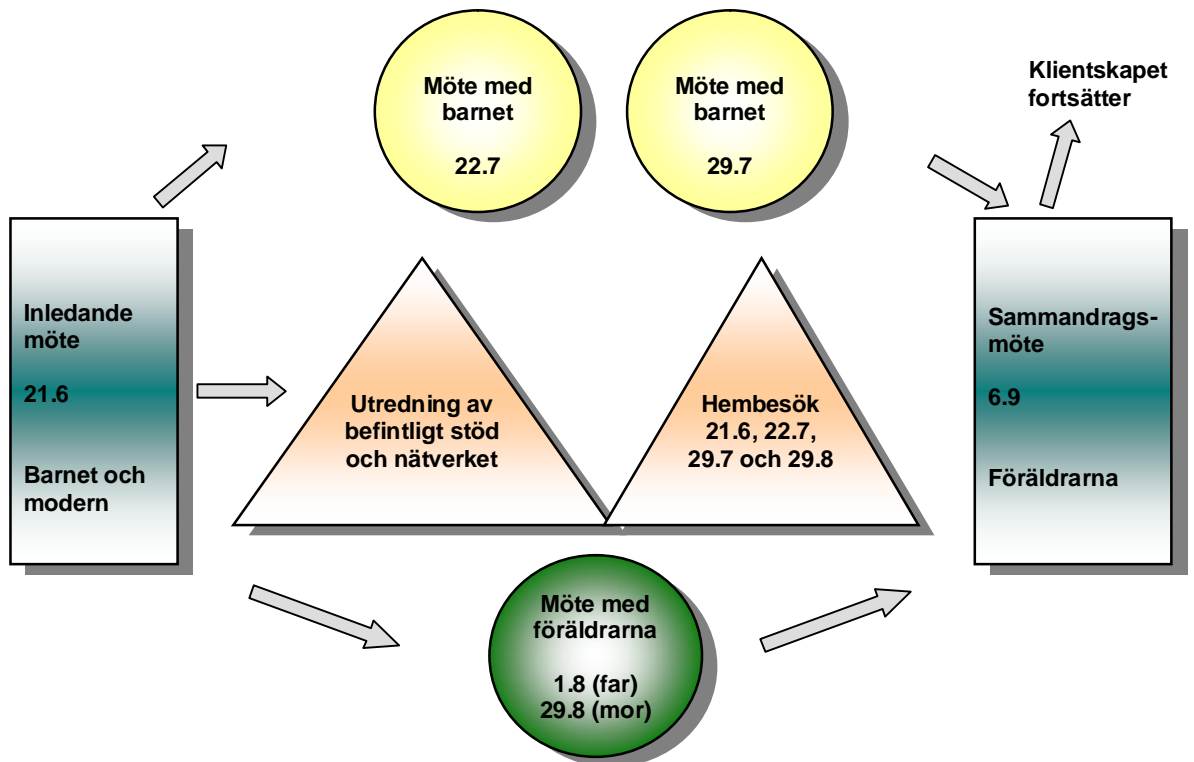
5.2 Familjen Nyman

Åttaåriga Johans föräldrar är frånskilda sedan Johan var riktigt liten men föräldrarna har delad vårdnad. Johan bor i huvudsak med sin mor Lea och sin syster. Dessutom är systemens far aktivt med i familjens vardagsliv, men bor inte hos dem. Johan tillbringar vartannat veckoslut hos sin far Krister, som bor relativt långt ifrån Helsingfors. Familjen har inte tidigare haft något att göra med barnskyddet, men i samband med skilsmässan var man i kontakt med socialmyndigheterna. Johan är en öppen och glad pojke, som det är lätt att få kontakt med.

5.2.1 Bedömningsprocessen

Orsaken till familjens klientskap i barnskyddet är en anmälan från Johans far, som är orolig för hur Johan har det hemma hos Lea. Oron aktualiserades efter att Krister fått veta att Johan blir tvungen att stanna kvar på klassen på grund av problem med skolgången. Skolproblemen förorsakades framför allt av mycket frånvaro.

Figur 5 Familjen Nymans initialbedömning



Tre veckor efter att Krister gjort anmälan till barnskyddet ordnas det inledande mötet i form av ett hembesök. Socialarbetaren och socialhandledaren talar framför allt med modern men träffar även Johan, systemen och en släkting som är på besök just då. Det bestäms att socialhandledaren träffar Johan enskilt ett par gånger under juli. I början av augusti träffar socialarbetaren Krister på socialservicebyrån. En månad senare görs ytterligare ett hembesök där socialarbetaren och handledaren träffar Lea och även barnen. En vecka efter det ordnas det avslutande sammandragsmötet, där båda föräldrarna deltar tillsammans med socialarbetaren och handledaren. Initialbedömningen utfördes på tre månader och en vecka räknat från anmälan, med andra ord så gott som inom den utsatta tidsramen.

Socialarbetaren kontaktade familjen ungefär en månad efter sammandragsmötet, för att fråga om deras intresse att delta i min undersökning. Jag intervjuade familjemedlemmarna ett par veckor senare, och en och en halv månad efter avslutad bedömning.

5.2.2 Upplevelser av bedömningen

Att det i detta fall var fadern som gjorde barnskyddsanmälan medför en något annorlunda utgångspunkt för initialbedömningen. Trots att Krister, som Johans far, inbegrips som klient i barnskyddet, var han ändå inte själv föremål för bedömning. Hans syn på bedömningsarbetet är således en annan (anmälares synvinkel), men är för den skull inte mindre betydelsefull att lyfta fram, eftersom det till initialbedömningen hör att inbegripa olika synvinklar.

Generellt om bedömningen

När Krister tog kontakt med barnskyddet visste han inte vad som i praktiken skulle komma att hända, men hans förhoppning var att barnskyddet skulle ingripa och hjälpa för att få det att fungera för Johan på ett eller annat sätt. Hans syn på Johans situation hemma hos modern är mycket negativ.

Så det här så... jag kan för sjutton inte begripa hur vi ska få det att fungera. Jag vet inte. Så det är, jag har liksom ett alternativ bara nu sen då att, jag står mycket gärna beredd på att ta honom att bo hos oss ... och min nuvarande familj alltså. För han ryms nog med där. Så det här att, men hur, jag har också gett det som alternativ att vad som helst bara vi får det att fungera. Jag går med på vad som helst nästan. Bara vi får det att fungera för honom. Det är ju han, min son, som är viktig i det här fallet nu. Att det är, det är ett stort bekymmer. Som jag liksom vill få någon slags ordning på, för hans del. Och det här, och jag hoppas att jag skulle få någon ordning på det, men jag har nog inte sett någon förändring ännu. Första kontakten så hade jag väl i ... det måste ha varit i april-maj, till barnskyddet. Och nu är vi snart inne i november och ännu har inte jag sett någon förändring. Inte någon märkbar förändring åtminstone. (Krister)

Lea uttrycker en besvikelse över att Krister tagit kontakt till barnskyddet i stället för att tala direkt med henne. Hon hade ingen klar förhandsuppfattning om vad barnskyddets arbete skulle innebära men tyckte ändå att det kändes tråkigt att komma i kontakt med barnskyddet. Hon konstaterar dock att hennes värsta farhågor inte bekräftades då arbetet väl inleddes.

Nå [socialarbetaren] ringde åt mig och sa att så här är det nu, och dom måste liksom kontakta mig och träffa barnen och så här och jag sen sa att förstås, att nog förstår jag det. Och det där, och sen kom dom hit och det var riktigt okej, att inte vet jag sen att det där... eller, det var inte något "kurja" att det var riktigt okej att dom kom. (Lea)

Både Lea och Krister upplever barnskyddets personal som det mest positiva i kontakten till barnskyddet. Trots att de ser vissa brister i arbetet, har de upplevt att bemötandet varit gott. Johans styvfar Petri ger uttryck för samma sak, då han förklarar att hans farhågor om vad det skulle innebära att barnskyddet gör en utredning inte uppfylldes.

Nå ska vi säga att jag vänta mig nog nånting lite värre ännu, att dom liksom kommer riktigt och snokar i andras hemförhållanden sen och sånt. Men inte var det nu riktigt så sen heller, att det var helt liksom samtal bara, så att... Så på det viset helt saklig behandling. (Petri)

Krister upplevde att socialarbetarna visserligen lyssnade på honom, men att han inte blev tagen på allvar och att hans åsikter inte beaktades lika mycket som moderns. Detta kopplar han ihop med att han är man, och att det kvinnliga perspektivet tas mer på allvar inom kvinnodominerade områden, såsom socialt arbete.

Tydlighet och systematik

Lea upplever att hon fick tillräckligt med information om arbetets olika skeden och att hon med tanke på detta ser arbetet som någorlunda tydligt. Däremot upplever hon att hon inte känt till de grundläggande orsakerna till varför barnskyddet överhuvudtaget gjorde sin bedömning i familjen.

L: Nog var det lite så där att jag visste inte...det skulle dom ha fått förklara lite mera, att det där, varför han har tagit kontakt. Att dom förklara bara att, att han bara tog kontakt, och de måste nu göra sån här, sån här det där "tilannearvio" [ser på schemat]. Men just det att, dom förklara inte att varför, att vad tycker liksom Krister, att var är den där... vad är det där problemet här nu... Jo, där skulle ha kunnat vara nog lite mera information."

I: Vad fick du liksom för uppfattning att han tyckte då?

L: Inte något. Jag visste inte liksom, jag visste inte varför han har kontaktat. Bara att, det vad jag liksom själv tänkte att, att det där --- Men jag vet inte ju att, att det kan ju hända att, att dom får inte liksom berätta, att sen jag skulle ha börjat kämpa liksom med den saken just att att ... något sånt, funderar jag.

I: Jaha, ja. Just det, du menar att dom säger inte, så att du inte ska veta vilken sak du ska ändra på.

L: Ja! Ja, ja. Just jo. Jo, något sådant. Så därför kanske, det kan hända att det är bara sån liksom vana att man inte berättar sen så hemskt mycket, men det där...Jo. (Lea)

Såsom intervjuutdraget visar, har Lea dragit sina egna slutsatser om orsakerna till barnskyddets engagemang i familjen. Hennes slutsats om den upplevda otydligheten är att barnskyddet medvetet döljer orsaken, för att man inte ska kunna ändra på förhållanden som barnskyddet är ute efter att iakttä. Både hon och Petri nämner att de inte ändrat på något i vardagslivet, för att försöka ”imponera” på socialarbetaren. Tanken om att socialarbetarna försöker dölja sina avsikter strider dock emot många principer om bland annat öppenhet och delaktighet i det sociala arbetet (se t.ex. Blennberger 2000, 224–235).

Lea hade inte heller klarhet över orsakerna till att arbetet i familjen skulle fortsätta under hösten.

Nå, dom sa bara att därför att dom vill lite följa med.

Så det känns nu lite att jag vet inte att, är allt okej eller inte. Att att varför följer man med, men... (Lea)

Fadern, som följt med arbetet mera på distans, har också en något oklar bild av arbetet.

Nå på det sättet har det ju varit diffust att jag har ju inte fattat någonting egentligen, vad, något annat vad de sysslar med, bara att de har berättat åt mig att de har gjort hembesök. --- Så det här så, men något mera vet jag inte, vad det är som ska hända framåt. Bara att det ska följas med. Och om jag förstår saken rätt då så, så följer de väl med då med att de gör hembesök och har kontakt med skolan. Det är vad jag har uppfatta det. Jag har inte kanske riktigt fråga heller så där nu, inte nu här på några veckor. (Krister)

Båda föräldrarna har alltså uppfattat att barnskyddet ämnar *följa med* situationen. Deras uppfattningar stämmer överens med det som de facto planerats från barnskyddets sida, då det i det skriftliga sammandraget står att man kommer att följa med Johans situation under hösten. Här ser jag ett uttryck för det som Heino (1997, 365) skriver om socialt arbete i barnskyddet som ett helhetsmässigt arbete där man känner sig fram. Socialarbetarens intuitiva tolkning består av en kombination element, som styr dennes beslut om klientskapet i barnskyddet. Att *följa med* innebär liksom att avvakta, att passivt finnas med i bakgrunden för att se hur saker utvecklas. Det anses inte finnas ett behov av konkreta åtgärder eller också har man inga lämpliga sådana att erbjuda. Samtidigt är man, av olika orsaker, inte beredd att avsluta fallet. Det finns kanske en vag oro, som baseras på något som är svårt att definiera och konkretisera.

Ett skriftligt sammandrag har genomgåts vid det avslutande mötet med föräldrarna. Enligt Lea gav sammandraget en någorlunda rätt bild av familjens situation, men svarade alltså inte tillräckligt konkret på frågan om barnskyddets oro. Kristers syn på sammandraget skiljer sig från Leas, vilket är förståeligt med tanke på föräldrarnas motstridiga synvinklar på situationen. Krister upplever att barnskyddet valt moderns synvinkel på saken. Han kommenterar det skriftliga sammandraget så här.

Den var liksom, den var liksom det där, hur ska jag säga, den var jätte så där... snäll, och det verkar liksom som inte de skulle ta på allvar riktigt det vad jag har gett som information. Att det, det överensstämmer inte med verkligheten. Men det har ju förstås att göra med det också det här med, med den information som då, Johans mamma då har gett. Att det, det har ju att göra med den saken, antagligen. (Krister)

Då man kopplar ihop dessa två synvinklar, kunde man göra tolkningen att barnskyddets ”snälla” sätt att formulera sin oro, lett till att modern sist och slutligen inte uppfattat vad oron gäller. Hurtig (2003, 171–174) fann i sin undersökning att ett så icke-normativt, vardagligt och jämlikt bemötande som möjligt värderades högt i barnskyddets professionella bemötande. Hjälparbetets neutralitet, serviceprincipen och den professionella rollens gränser och villkor föreföll viktiga i arbetet. Grundlogiken för ett sådant finkänsligt och vardagligt bemötande ligger i det sociala arbetets yrkesmässiga grundfrågor som berör värderingar och etiska principer kring bland annat klientens självständighet och ansvar (se t.ex. Blennberger 2000, 217–235). Det problematiska med dessa verksamhetsprinciper då det gäller barnskyddets sociala arbete ligger i om de blir

viktigare än barnskyddets primära mål och uppgifter, det vill säga att skydda och hjälpa barnet (Hurtig 2003, 173).

Tiden

Lea upplever att den tre månader långa bedömningen gått relativt fort och att barnskyddets kontakt med dem varit lagom tät. Hon uppskattade att bedömningsprocessen gått så fort. Krister uttrycker dock en i praktiken motsatt syn på tiden. Han uttrycker frustration över att saker inte sker fortare. Han tycker att barnskyddet borde ha haft intensivare kontakt med familjen. Framför allt hade han önskat mer ingripande än bedömning. I nedanstående intervjuutdrag, där han beskriver sina upplevelser över bedömningens långsamhet, sätter han huvudet på spiken för ett av de stora problemen i barnskyddet idag: tidsbristen som leder till att man ofta har möjlighet att ingripa först i verkligt stora kriser.

Dom har inte tid helt enkelt, jo, så är det, dom har inte tid. För att det här, det finns inte tillräckligt med människor som utför jobbet helt enkelt, att där är ju det här... Det är ju samma sak då att blir jag sjuk så ska jag ju gå till privat och betala, så då fungerar det. Fungerar hur bra som helst! När jag går till privat sjukhus. Men ska jag stå i kö för att vänta på att få någonting gjort. Om jag är sjuk så hinner jag nog bli både pensionerad och död före jag får det att hända någonting. Att det här, att jag har bara liksom fått en sådan uppfattning att det ska alltid hända någonting riktigt grymt innan liksom faktiskt, det faktiskt sen då, sen först tas det hand om det. Sen tas det i liksom på olika, olika saker då. Att jag liksom tycker att man, att när man nu själv har tagit ett steg då att ta kontakt med barnskyddet, att de då faktiskt också ska följa upp det mera, men att... (Krister)

Barnets upplevelse

Johans upplevelse av barnskyddspersonalens träffar förefaller vara mycket positiv. Åtminstone i intervjun uttrycker han inget negativt kring sina minnen av träffarna, som alla ordnades i form av hembesök. Det som han bäst kommer ihåg av barnskyddets bedömning, är sådant de gjorde tillsammans med socialhandledaren. Detta överensstämmer med det som Ervast & Tulensalo (2005, 55–57) konstaterat om barnens upplevelser under *Kohtaavaa lastensuojelua*-projektet: särskilt yngre barn har tyckt om det man gjort tillsammans under en initialbedömning. Olika spel, lekar och uppgifter är det som barnen särskilt kommer ihåg i efterhand. Trots att de mer aktiva

delarna är det som barnen särskilt lyfter fram i deras undersökning, ger barnen i även positiv feedback på att de fått tala om sina saker, bli hörda och uppmärksammade.

J: Nå vi gick lite ut, och sen, vi gjorde en sån där pussel var var 200 bitar och sånt.

I: Åhå! Just det. Nå varför, varför kom dom hit då?

J: Nå därför att dom sku kunna vara med mig. [Skrattar till].

I: Jaha, dom ville va med dig?

J: Mm-m.

Johans syn på varför han träffat barnskyddets personal – för att de ska kunna vara med honom – kan tolkas som något naiv, men samtidigt kan man se det som att socialhandledaren som träffade Johan verkar ha visat ett genuint intresse för honom och hans liv. Johans minnesbilder från träffarna är något vaga och han har svårt att komma ihåg vad träffarna skulle ha handlat om eller vad de skulle ha talat om vid träffarna.

I: Hmm...Frågade hon en massa eller var det du som frågade av henne, eller? Minns du alls?

J: [Dricker mjölk.] Nå hon fråga nog från mig, när vi var där i stranden och gå, när hon visste inte den där vägen så jag, så jag berättade. När jag känner den där stranden jättebra. Jag vet att vilken väg går vart.

I: Jo. Just det, så du var lite så där som en vägvisare...

J: Mm.

I: ...tror jag det heter. Mm. Frågade hon något annat då, minns du?

J: Nå nä, men jag ritade åt henne också massor med bilder!

Johan verkar inte själv särskilt bekymrad eller medveten över eventuella problem. Han har ändå uppfattat att socialarbetaren och -handledaren gjorde sina hembesök på grund av något som hade att göra med honom.

I: ...det som hon också gör, en socialarbetare, om något barn har liksom jobbigt med någonting, om han har något problem eller så där, så då kan dom hjälpa.

J: Just därför hon kom hit, när jag har något lite, men jag minns inte nu vad det var.

I: Mm.

J: Kanske med maten, när jag äter bara så litet, när...

I: Just.

Johan är medveten om barnskyddsprocessen såtillvida, att han uppfattat att han inte längre ska träffa handledaren, vilket hon sannolikt meddelat honom i samband med den sista träffen. Som helhet förefaller processen ha varit en positiv upplevelse för Johan, men ändå inte särskilt omvälvande, eftersom han inte kommer ihåg just något om själva innehållet i träffarna. Han skulle gärna träffa socialhandledaren fler gånger, men å andra sidan bryr han sig inte om han inte kommer att träffa henne mer.

5.3 Familjen Eriksson

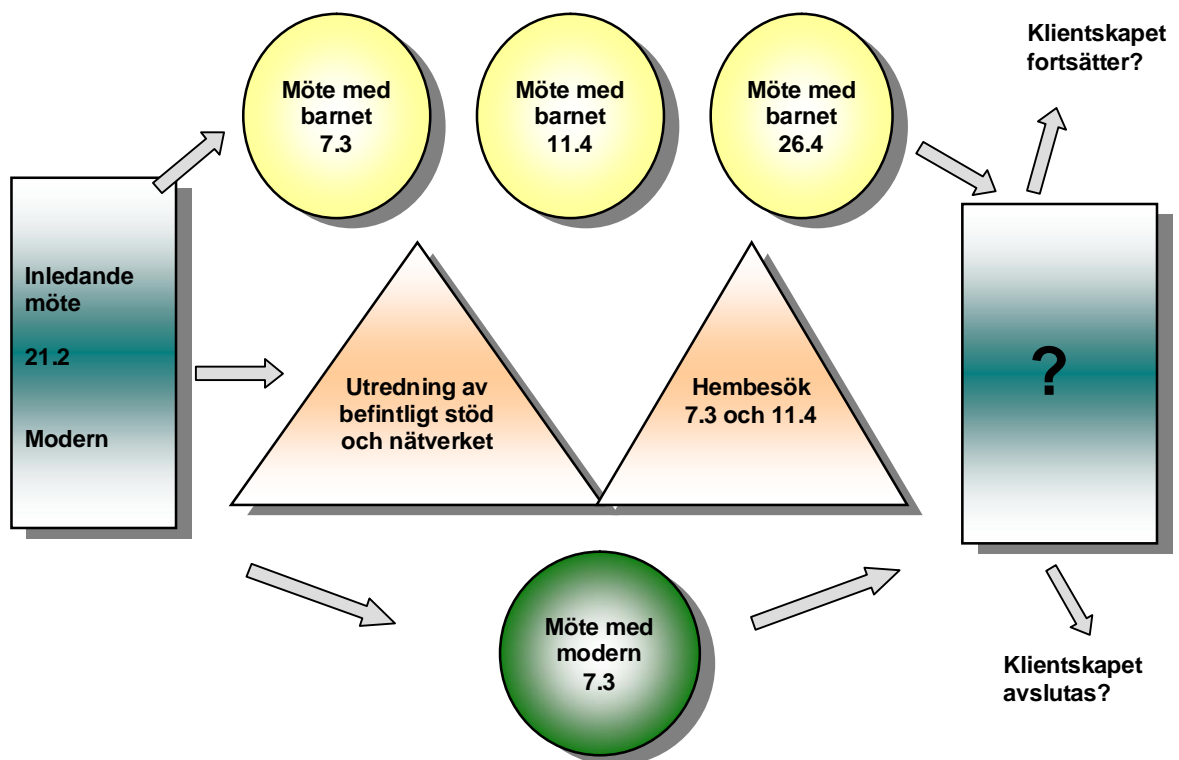
Femtonåriga Mikael bor tillsammans med sin mor Anneli och sin äldre bror. Sin far, som har alkoholproblem, har han just ingen kontakt med. Han har även två syskon som bor i närheten, tillsammans med moderns före detta man, som modern separerat från nyligen. Mikael har ett lindrigt förståndshandikapp, och har därför lärt sig färdigheter senare än andra barn och har svårt att förstå instruktioner om det kommer mycket på en gång. Mikael är tystlåten och reserverad till sitt sätt. Trots det hårda skalet ger han ett snällt och mjukt intryck när man samtalar med honom.

5.3.1 Bedömningsprocessen

Mikael och hans mor Anneli har sedan tidigare en kontakt till handikappservicen vid Svensk socialservice på grund av Mikael's lindriga förståndshandikapp. Någon tidigare kontakt till barnskyddet finns inte. Klientskapet i barnskyddet inleds på grund av anmälningar från grannarna. Anmälaren var orolig för Mikael's hemförhållanden, som är konkret beskrivna i anmälan. Bland annat sades det att Mikael blivit utsatt för våld av närstående personer. En initialbedömning påbörjas först efter den tredje anmälan. De två första anmälningarna hade gjorts till det egna bostadsområdets socialbyrå nio månader respektive ett år och nio månader tidigare, men blev aldrig föremål för utredning. Hösten innan bedömningen kommer igång är dessutom handikappservicens socialarbetare i tät kontakt med familjen, och enligt dessa anteckningar uttrycker modern själv en oro för Mikael. Barnskyddet involverades dock inte i detta skede.

Orsakerna till att de två första anmälningarna inte utretts är något diffusa. Socialarbetarna i barnskyddet har i praktiken helt bytts ut under de cirka två år som gått mellan den första och den sista anmälan. Enligt socialarbetaren som haft hand om familjen Erikssons fall, har de två första anmälningarna inte alls registrerats vid Svensk socialservice. Detta kan bero på att anmälningarna helt enkelt inte förts vidare från områdets socialbyrå. Ett annat tänkbart alternativ är att de nått Svensk socialservice, men har av någon orsak inte utretts, till exempel på grund av personalbyte. Jag har inte för avsikt att analysera eller kommentera detta dess mer, men ville ändå lyfta fram detta förlopp för att synliggöra hur det kan gå till då situationen i barnskyddet präglas av sådan turbulens som den gör idag. (Se Möller 2005, 61–63 för en diskussion om sidor av barnskyddsarbetet som inte tål dagsljus.) Initialbedömningsprocessen som sedan följde illustreras nedan.

Figur 6 Familjen Erikssons initialbedömning



Tre veckor efter att den tredje anmälan inkommit ordnas det första mötet, där Anneli träffar socialarbetaren och socialhandledaren. Hon har med sig en väninna som stödperson. Mikael är inte med på mötet enligt överenskommelse mellan modern och socialarbetaren. En initialbedömning påbörjas och det första hembesöket ordnas två veckor senare. Vid träffen

intervjuas Anneli av socialhandledaren och Mikael av socialarbetaren. Dessutom diskuterar de båda med Anneli i början och i slutet av träffen. Tre veckor efter mötet kommer igen en anonym barnskyddsanmälan om Mikael till socialjouren, där anmälaren uttrycker stor oro för Mikaelns hemförhållanden.

Initialbedömningen fortsätter genom att socialarbetaren ordnar två enskilda träffar med Mikael, den ena hemma och den andra på skolan. Vid dessa träffar samtalar socialarbetaren med Mikael om olika teman som berör hans liv och ställer frågor kring sådant som gäller anmälningarna. Inga andra interaktiva former används än samtal. I samband med den sista träffen med Mikael bestäms att nästa träff blir gemensam för honom och modern. Mellan träffarna är socialarbetaren i kontakt med Mikaelns skolkurator och klasslärare. Familjens kontakt med socialarbetaren från handikappservicen fortsätter som tidigare.

Såsom figuren visar kunde initialbedömningen i detta skede sägas vara avklarad, sånär som på sammandragsmötet. Av olika orsaker blir detta möte aldrig av och arbetet blir ”hängande i luften”. Den främsta orsaken, som Mikaelns socialarbetare uppger, är arbetssituationen i barnskyddet: det finns tid att sköta endast de mest brådskande fallen. En annan orsak var att socialarbetaren hade svårt att få kontakt med modern, eftersom hon bytt telefonnummer. Detta är dock inte orsaken till att arbetet inte fortsatt, eftersom det gick att nå familjen per post.

Min synvinkel på detta fall är något annorlunda från de andra fallen på grund av att jag gjorde deltagande observation under bedömningsprocessen (jag var med vid på alla möten förutom vid det inledande mötet med modern). Jag valde att intervjua familjemedlemmarna på hösten, sju månader efter att initialbedömningen påbörjats, eftersom det verkade osäkert om och när initialbedömningen skulle slutföras. Situationen är representativ för en stor del av fallen där initialbedömningar görs, eftersom man konstaterat att sammandraget är flaskhalsen i modellen, och ofta drar initialbedömningen ut på tiden på grund av detta (Pietilä 2005a, 18).

Under processen, och särskilt efter att den avstannat, väcktes flera frågor i mig, som i sig inte handlar om bedömningen utan om innehållet i det sociala arbetet. Dessa frågor berör bland annat nätverket och att man inte kontaktade och samarbetade med för Mikael viktiga personer (bland annat brodern som bodde hemma, Mikaelns ”informella stödfamilj” som modern hoppades att kunde bli en officiell sådan och socialarbetaren från enheten för utvecklingsstörda som redan

hade en kontakt med familjen). Det var även uppenbart att familjen var i behov av en större lägenhet, eftersom Mikael inte hade något eget utrymme utan sov på en madrass i det lilla vardagsrummet, där även moderns säng fanns. Bland annat kring dessa frågor kunde barnskyddet ha vidtagit åtgärder och det gavs även löften om hjälp som senare inte kunde infrias. Det huvudsakliga svaret på mina frågor kring arbetets innehåll är sannolikt det samma som svaret på frågan om varför bedömningsarbetet överhuvudtaget avstannade: tids- och resursbrist i barnskyddet.

5.3.2 Upplevelser av bedömningen

I detta fall var endast Mikael och hans mor involverade och i beskrivningen av upplevelserna kommer jag därför inte att göra jämförelser i någon större utsträckning.

Generellt om bedömningen

Anneli berättar att hon kände sig ”förbannad” då man tog kontakt från barnskyddet, eftersom hon ansåg att hela barnskyddsanmälan var grundlös. Hon medger att hennes förhandsinställning till barnskyddet var negativ.

Det enda jag tänkte liksom att det kan bara bli värre med att få kontakt med dom.

(Anneli)

Å andra sidan konstaterar hon att hon inte riktigt visste vad som var att vänta och tänkte närmast att hon får se vad det blir, när hon väl kommer till socialservicebyrån. Det inledande mötet gick sist och slutligen bättre än väntat. Hon konstaterar att det gick bra att diskutera med personalen. Efter det inledande mötet har barnskyddet träffat Anneli endast en gång i samband med ett hembesök, efter vilket Anneli inte haft någon kontakt med socialarbetaren.

Systematik och tydlighet

Men nu har det ju liksom inte hänt så mycket...att det hänger lite i luften. (Anneli)

Anneli upplever att hon inte fått veta just någonting om arbetsprocessen. Hon vet inte heller vad barnskyddet planerar att göra härnäst. Hon hade gärna önskat sig mer information om vad som kommer att hända, både tidigare under arbetsprocessen, men särskilt i den nuvarande situationen då kontakten från barnskyddets sida varit obefintlig under flera månader. Hon har inte själv tagit kontakt för att få mera information eftersom hon tappat bort barnskyddets telefonnummer. I och för sig kan man tänka sig att en person med en negativ grundinställning till barnskyddet, i en liknande situation inte är ivrig på kontakta barnskyddet även om det vore enkelt att göra.

Den enda information om arbetsprocessen Anneli kommer ihåg att barnskyddet gett är att de skulle träffa Mikael enskilt. Därtill kommer hon ihåg att jag (MA) skulle vara med vid träffarna för att göra deltagande observation och efter cirka tre månader göra intervjuer med henne och Mikael. Hon hade uppfattat, och hoppats, att barnskyddets arbete skulle ta slut i samband med detta. Hon tänker att semestrarna säkerligen invercade en del på att det inte blev som planerat, samt att hon bytt telefonnummer. Dessa orsaker är ändå sekundära eftersom kontakten inte upptagits trots att semestertiden är förbi vid tidpunkten för intervjun och, såsom redan nämnts, familjen hela tiden var tillgänglig per post.

Något sammandrag har inte gjorts i detta fall, eftersom arbetsprocessen stannade upp innan man kom till det avslutande mötet. Detta innebär samtidigt att barnskyddets helhetssyn av situationen inte presenterats för familjen. Anneli vet inte vilka slutsatser socialarbetaren dragit om deras situation.

I: ... tror du att socialarbetarna, eller socialarbetaren, har fått en rätt bild, eller sanningsenlig bild av er situation? Eller är det liksom helt två olika?

A: Jag vet inte.

I: Nä.

A: Jag har ingen aning.

I: Nä. Du vet inte vad dom har för bild?

A: Nej, nej, nej. Absolut inte, nej.

Det enda positiva Anneli kan komma att tänka på i arbetsprocessen är personalens personliga bemötande.

Att man ändå kom så bra överens med dom då, det är väl positivt på det sättet... Ja, det är lite svårt att säga eftersom vi har träffats så lite... Och det är så pass länge sen också.

Anneli ger relativt kortfattade svar på mina frågor, vilket jag delvis ser att kan kopplas med hennes konstaterande ovan, att det gått så lång tid sedan det senaste mötet.

Tiden

Anneli önskar att kontakten till barnskyddet hade varit tätare för att man därmed skulle ha fått undan det hela inom en rimlig tid. Hennes främsta förhoppning beträffande barnskyddet är nu att kontakten skulle ta slut någon gång. Hennes frustration över barnskyddets engagemang i familjens liv förefaller att härledas dels från att hon inte kan se grundorsaken till att bedömningen görs, dels för att arbetet stagnerat.

I: Jo. Vad tycker du är en lagom tid för en sån här [bedömning]

A: Ja, det har jag liksom ingen aning hur lång tid det tar. Men jag tycker nog ganska snabbt. Liksom att, enligt min mening tycker jag inte att det finns någon orsak att liksom anmäla oss, egentligen för någon... på grund av att man säger liksom att det är smutsigt och så hemma hos mig och liksom att han inte får mat och han får ju så mycket, han äter ju som en häst.

Citatet ovan visar samtidigt att Anneli inte helt uppfattat vad barnskyddsanmälan gått ut på, vilket eventuellt kan tolkas på samma sätt som i familjen Nymans fall: att oron inte formulerats tillräckligt tydligt för att man velat skapa och upprätthålla en god relation till familjen.

Barnets upplevelse

Intervjun med Mikael visar att hans bild av barnskyddet och initialbedömningen är minst lika oklar som moderns. Han vet egentligen inte vad en socialarbetare arbetar med eller vad barnskyddet är. Han vet inte heller *varför* han träffat socialarbetaren och kommer inte ihåg vad de talat om i samband med träffarna. Han kommer dock ihåg socialarbetaren som person, då jag nämner hennes namn. Eftersom han åtminstone inte vid intervjutillfället kan erinra sig syftet med eller innehållet vid träffarna, skulle han inte heller ha haft något emot att träffa socialarbetaren mera sällan.

Mikael tycker inte att han fått någon hjälp från barnskyddet. Det var heller inget han behövde hjälp med. Han berättar för mig – en av de få saker han berättar på eget initiativ – att han inte har det jobbigt med något eller överhuvudtaget några problem. Han kommer i och för sig inte på något som barn eller ungdomar i allmänhet skulle kunna behöva hjälp med. Han hade ingen avsikt att tala om sina problem med mig – vilket var helt i sin ordning och i enlighet med undersökningens ramar.

På grund av problem med bandningen av Mikaelns intervju har jag med egna ord nedtecknat innehållet i intervjun. Av denna orsak har jag inte använt några direkta citat ur intervjun. Intervjun var också relativt ensidig, då Mikael svarade fåordigt och för det mesta nekande eller "*jag vet inte*" på mina frågor. Man kan eventuellt få en känsla av att Mikael var avogt inställd till själva intervjun, vilket jag dock inte skulle vara beredd att hålla med om på grund av att han helt tydligt funderade efter och ansträngde sig för att komma ihåg svaren på mina frågor kring bedömningsprocessen. I början, under de konkreta, lättare "uppvärmningsfrågorna" ger Mikael längre svar. Det verkar som att intervjufrågorna är för svåra, eller att Mikael inte är van att reflektera bakåt, utan att han tänker och lever mera "här och nu".

Jag ser det som att det gått en för lång tid sedan den senaste träffen med barnskyddet för att Mikael ska kunna komma ihåg vad han tänkte och kände då. Det blir därmed svårt att veta om han någonsin helt förstått idén med barnskyddets träffar eller om hans brist på kunskap beror på glömska. På basis av den deltagande observationen, ser jag det ändå som att man med Mikael inte tillräckligt tydligt talat om vad man egentligen ser som problem i hans fall, och vad man tänkt att kunde göras för dem. Det var ofta rätt diffust tal om vad klientskapet egentligen gäller. Däremot verkade Mikael ingalunda vantrivas i samband med träffarna med socialarbetaren, utan som jag uppfattade det talade han gärna om sitt liv med socialarbetaren.

5.4 Sammanfattande reflexioner om fallen

Ovan har jag beskrivit tre fall av bedömning i barnskyddet och upplevelser kring dessa. Man kan fråga sig om de beskrivna fallen – familjerna, bedömningsprocesserna och upplevelserna – är typiska för barnskyddet, och vilka slutsatser som kan dras på basen av dessa. Eftersom

barnskyddets klientel kännetecknas av stor diversitet – kanske särskilt vid Svensk socialservice där variationen även i socioekonomisk status är stor – skulle det vara svårt att hitta något som kunde kallas en typisk barnskyddsfamilj. Mitt mål var att hitta fall med maximal variation (Patton 1990, 172) för att fånga något av mångfalden men blev, på grund av svårigheter med materialinsamlingen, tvungen att mer eller mindre ”ta det jag får”.

Jag anser dock det blev en relativt stor diversitet i fallen, bland annat beträffande arten av problematik och socialarbetare som handhaft fallen. Naturligtvis lämnade mycket utanför ramen för undersökningen. Till exempel, utan att dess mer ta ställning till graden av barnskyddslig oro i de tre fallen, har det i dessa fall inte handlat om krissituationer där socialarbetarna skulle ha varit tvungna att ingripa omedelbart för att barnet varit i akut fara. En anmälan från polisen om en ung brottsutövare, en orolig faders anmälan om sitt barns hemförhållanden hos modern och en anonym anmälan om missförhållanden i hemmet har inneburit att det funnits relativt ”gott om tid” för att utreda fallen. Såsom även informanternas återkoppling visar är dock upplevelsen av bedömningens längd i allra högsta grad relativ. Det kan ändå konstateras att det ofta krävs betydligt snabbare åtgärder från barnskyddets sida, och denna typ av fall lämnade med andra ord utanför ramen för min undersökning.

Man kunde fråga sig varför man gjort hela initialbedömningar i just dessa fall, då den inte genomförs i många andra fall. Eventuellt kunde man tänka sig att en av orsakerna är just att de inte varit akuta eller särskilt komplicerade. Jag skulle ändå inte vara beredd att skriva under ett sådant påstående. Eftersom modellen är tänkt att kunna användas flexibelt i olika slags klientsituationer, kan man inte säga att den bara skulle passa i vissa fall. Man kan även fråga sig vilken skillnaden är mellan de två fall där bedömningen gjorts i sin helhet, jämfört med det fall där arbetet avstannade. Framför allt ser jag att det handlar om tidigare nämnda brist på tid och resurser för arbetet och därav medföljande prioriteringar. Vilka faktorer som gör att ett fall prioriteras framom ett annat kan jag utgående från mitt material inte dra några slutsatser om.

Eftersom mitt forskningsmaterial är litet är tanken inte att dra slutsatser och göra generaliseringar om barnskyddsklienter i allmänhet. Det är dock möjligt och till och med sannolikt att andra klienter i barnskyddet haft liknade upplevelserna som klienterna i min undersökning. I följande kapitel kommer jag att vidare analysera de i fallbeskrivningarna presenterade bedömningarna och klienternas upplevelser av dessa.

6 FRAMTRÄDANDE DRAG I KLIENTERNAS UPPLEVELSER

I detta kapitel presenteras resultaten av den andra fasen i den kontextuella analysen samt särskilda teman som analyseras genom tvärsnittsanalys. I analysen har jag valt att ha med det utvärderande perspektivet, vilket innebär att jag redan i detta kapitel lyfter fram sådant som kunde tas i beaktande i det fortsatta utvecklingsarbetet, utgående från klienternas upplevelser.

6.1 Klienters primära och sekundära intressen

Tänk dig att du står och betraktar en stor målning. Den är skickligt komponerad och mycket detaljrik. Några svarta, grova streck utgör en slags märkliga konturer för en del av motiven. Strecken är i och för sig inte särskilt imponerande, till skillnad från tavlan i övrigt, som fascinerar i sin mångfald av färger och detaljer. Allt är inte särskilt vackert och vissa delar framträder på något vis otydligt. De kan endast anas genom små nyanser och skiftningar i sammansättningen. Runt målningen finns en anspråkslös träram.

Medan du står och betraktar tavlan kommer det in en människa i rummet. Hon kastar ett öga på tavlan. Sedan säger hon att hon är mycket intresserad av att veta vad du tycker om ramen. Ändå om de svarta konturerna?

Vilka oväsentliga frågor, tänker du. Vem som helst ser väl att det inte är ramen eller konturerna som är poängen i tavlan. Du funderar om du överhuvudtaget ska bemöda dig om att svara. Personen märker väl din förvåning, för just då berättar hon att hon är en stor ram- och konturfantast. Du börjar inse att hon verkligen vill veta vad du tycker.

Så du svarar så gott du kan. Men det är väldigt svårt att inte gå in på tavlans övriga detaljer. För att inte tala om helheten. Allt hör ju liksom ihop. Och framför allt, tycker du, borde hon förstå att det inte är ramen eller konturerna som är det viktiga.

(Bakgrundsbild: Kandinsky 1913)

Illustrationen ovan föddes under analysen av intervjumaterialet. Den enkla träramen representerar initialbedömningsmodellen. De svarta konturerna symboliserar bedömningsarbetet och klientskapet i barnskyddet. Huvudmotiven i målningen är barnets och familjens livssituation, som inkluderar en mångfald av relationer, rutiner, resurser, risker och mycket mera av sådant som hör till det mänskliga livet. De tre delarna kan inte skiljas åt, eftersom de går in i varandra. Ur en vanlig iakttagares perspektiv är det dessutom det huvudsakliga motivet, *livet*, som är det intressanta, särskilt då det är ens eget liv som är i blickfånget. För en ”ramexpert” – i detta fall en forskare eller en professionell i barnskyddet – kan däremot ramen vara det särskilt intressanta. Det är dock möjligt att experten får nöja sig med ett inte så ingående svar om den till synes intetsägande ramen.

Genom intervjuerna ville jag få så mycket återkoppling om initialbedömningsmodellen som möjligt. Jag betonade för informanterna att jag framför allt är intresserad av barnskyddets bedömningsarbete, inte av orsakerna till klientskapet. Ändå innehåller intervjumaterialet en hel del beskrivningar av klienternas livssituationer samt diverse problematik och tankar kopplade till socialverket och barnskyddet som helhet. Min tolkning är att det är mycket svårt att separera dessa former av information från varandra, eftersom orsakerna till klientskapet, utredningen av dessa och möjliga lösningar är innehållsmässigt synnerligen tätt sammankopplade. För det andra tolkar jag det som att klienterna inte har så mycket att säga om initialbedömningen som sådan, särskilt inte om själva modellen, som ju ändå i första hand är ett redskap för socialarbetare. De informanter som medvetet inte gick in på familjens situation uttryckte sig relativt kortfattat och intervjuerna blev betydligt kortare än intervjuerna med de informanter som samtidigt berättade om sina livssituationer.

Genom att konstatera att bedömningsprocessen i barnskyddet är av sekundär betydelse för klienterna, vill jag ingalunda påstå att en initialbedömning skulle sakna betydelse för dem. Informanterna ger upprepade gånger uttryck för vikten av att känna till vad som kommer att hända i barnskyddsprocessen och av att bli hörda och tagna på allvar i denna process. En modell för bedömning behövs för att skapa systematik och ramar för det sociala arbetet i barnskyddet, där familjernas liv ofta kännetecknas av kaotiska livssituationer och där barnets behov av trygghet är stort. Det jag vill lyfta fram är att själva innehållet i arbetet och bemötandet av klienterna är viktigare än den strukturerade arbetsmodellen.

I samband med analysen av intervjumaterialet kopplade jag inledningsvis ihop informanternas sätt att ta upp andra saker än det som berör bedömningsarbetet med intervjutekniska aspekter. Jag fann vissa likheter med Hurtig (2003, 46–47) som beskriver sina erfarenheter av att utföra deltagande observation under barnskyddets familjearbetares hembesök. Hon skriver att hennes observationsanteckningar i början tenderade att innehålla beskrivningar av familjens vardag, interaktionen mellan barn och föräldrar samt känslor som väcktes i henne under samtalen. Det som hon hade avsett att studera, nämligen familjearbetarnas verksamhet och barnets plats i den professionella hjälprelationen, fanns överhuvudtaget inte med i hennes observationsanteckningar.

På liknande sätt har jag ibland dragits in i intressanta, men med tanke på forskningsfrågan oväsentliga, diskussioner i samband med intervjuerna. Men även utöver detta kan jag se ett mönster av att flertalet informanter i sina svar gång på gång anknyter till sin livssituation som helhet. Och visst kunde man säga att min idé om att på djupet utreda klienters upplevelser om initialbedömningen, utan att gå in på varken problematiken som lett till klientskapet i barnskyddet eller bedömningsarbetets innehåll, är ohållbar. Detta eftersom det inte finns mycket att säga om en ”anspråkslös ram”, vilket initialbedömningsmodellen i Helsingfors tillsvidare är.

6.2 ”Att nu liksom vet man ingenting”

I: Skulle du ha önska mera information alltså?

A: Mm-m. Jo egentligen, vad som kommer att ske och vad som, vad dom... Att nu liksom vet man ingenting. (Anneli)

Ur materialet framkommer att det finns en *bristande kunskap* om initialbedömningsmodellen bland informanterna. Flera informanter uttrycker att de inte varit medvetna om de olika skedena i arbetsprocessen i barnskyddet, och ingen av informanterna säger sig ha sett schemat över initialbedömningsmodellen (bilaga 1) innan jag visade det för dem i samband med intervjutillfället. Den sannolika förklaringen till detta är att schemat inte visats för dem. Det andra alternativet är att det inte väckt deras intresse, särskilt det visats endast i förbifarten. Det är naturligtvis även möjligt att informationen fallit i glömska, om man i klientskapet inledningsfas haft mycket annat som upptagit ens tankar.

Den grundläggande förståelsen av initialbedömningsarbetet i barnskyddet bygger på att man i samband med det inledande mötet blivit introducerad till arbetsprocessen (t.ex. Ervast & Tulensalo 2005). Detta sker i allmänhet genom att socialarbetaren, då man bestämt att ett klientskap ska påbörjas, berättar om de olika skedena i arbetet. Både barn och vuxna har laglig rätt till att få detta förklarat för sig, på ett sådant språk att de förstår vad som planeras (Gottberg 2004, 22–24). För att göra arbetsproceduren tydlig för barnet, kan det behövas mer kreativa metoder, till exempel att man tillsammans med barnet ritar symboler för träffarna på ett papper och förklarar vilka träffar som är barnets egna. Även under arbetets gång är det viktigt att man förklarar för barnet hur många träffar som ännu kommer, och vad som kommer att tas upp under dessa (för praktiskt exempel på hur detta kan gå till se Ervast & Tulensalo 2005, 82–83). En broschyr är ett mycket användbart sätt att informera om arbetet. Såsom redan framkommit, finns broschyren om initialbedömningsmodellen inte att tillgå på svenska. Man har endast haft det komplicerade, för socialarbetarna utarbetade, schemat att utgå ifrån.

Min egen erfarenhet under intervjuerna var att detta schema inte intresserade klienterna. Orsaken kan ha varit att det verkade för invecklat för att man skulle vilja sätta sig in i den, men min uppfattning var framför allt att det viktiga i många situationer för klienterna var att det skulle *göras något* och helst *genast*. Sättet hur ”något” gjordes var sist och slutligen mindre viktigt, det viktiga var att något hände. Alternativt kunde önsknigen vara att inget skulle hända, det vill säga att barnskyddet inte skulle vara engagerat i familjens angelägenheter. Om andra socialarbetare haft samma erfarenhet som jag, finns här en orsak till att schemat (och eventuellt hela den kommande arbetsprocessen) inte presenterats för klienterna: bristen på intresse. En orsak till att inte presentera en plan för arbetet kan även bero på att socialarbetaren inte vågar lova klienterna något, eftersom de är osäkra om de kommer att kunna förverkliga planen på grund av den turbulenta situation barnskyddet befinner sig i. Ett exempel på en sådan situation är familjen Erikssons fall. Såsom arbetsgruppen för den nationella initialbedömningsmodellen konstaterat, kräver införandet av en praktiskt användbar initialbedömningsmodell stora förändringar i fråga om resurser, utbildning, attityder och verksamhetskultur i barnskyddet (Oranen 2005, 3–5).

I två av de undersökta fallen har en initialbedömning gjorts i sin helhet, inklusive det skriftliga sammandraget. För att något förenkla upplevelserna av dessa två bedömningar, kunde man säga att familjemedlemmarna i den ena familjen (Laine) upplevt tydlighet och struktur, medan man i den andra familjen (Nyman) upplevt mer otydlighet (särskilt moderns upplevelse) och brist på

kunskap om strukturen (särskilt faderns upplevelse). I den tredje familjen där initialbedömningen blivit på hälft saknades upplevelser av såväl struktur som tydlighet. I teorin kunde det finnas en fjärde familj, där ingen initialbedömning gjorts, men där familjemedlemmarna ändå upplevt att arbetet varit tydligt och strukturerat.

Ett sådant hypotetiskt resonemang leder en till frågan om vad det då är som gör det sociala arbetet öppet och förståeligt för klienterna. Möjliga svar kunde som ovan kopplas till socialarbetarens arbetssätt, det vill säga hurudan information som ges till familjen och på vilket sätt klienterna involveras i processen, till egenskaper hos klienterna själva (till exempel graden av intresse och eget engagemang) eller till de större strukturella förutsättningar som ges för det sociala arbetet i barnskyddet. En särskild aspekt kring tydlighet i arbetet gäller tvåspråkigheten (eller flerspråkigheten), som ofta är aktuella vid Svensk socialservice. I vartdera av mina fall fanns tvåspråkighet representerat, och i två av tre fall hade andra språk än svenska använts i samband med bedömningsarbetet. Detta förstärker behovet av tydlighet om arbetet och förklaringar av orsakerna till klientskapet, och att man försäkras sig om att alla familjemedlemmar fått och uppfattat all väsentlig information.

6.3 "Som att jag berättar till en människa vad har hänt"

Dom är kanske, dom kanske är lite så där att, när jag pratar med dom där [barnskyddspersonalen] så då känns det som att jag berättar till en människa vad har hänt, inte så att jag liksom... det känns inte så där som nå myndigheter vanligtvis känns. Och i [kommunen Ö] så är dom kanske lite mer... eller det känns att dom har lite mer bråttom, att dom inte hinner på det sättet med varje människa skilt och att... liksom här känns det bara mer som dom sku vara där och hjälpa. (Emma)

Det finns några framträdande drag i intervjuerna som kan lyftas fram, som behandlar socialarbetarnas bemötande av klienterna. En anmärkningsvärd aspekt är att vardera informanten, förutom Mikael, lyfter fram aspekter kring socialarbetarnas bemötande som det mest positiva i arbetet. Även de informanter som för övrigt mest ger uttryck för negativa upplevelser, nämner positiva aspekter kring de professionellas bemötande. Detta förefaller ha varit betydelsefullt,

liksom upplevelser av att ha blivit sedd och hörd och tagen på allvar. Blennberger (2000, 224) ger en redogörelse över rätten till och respekten för individens integritet i det sociala arbetet. En aspekt av rätten till integritet ser han att är att bli respektfullt och jämlikt bemött. Han skriver:

Strävan efter att bemöta klienter på ett jämlikt sätt uttrycker en frihet från hierarkisk mentalitet, men innebär inte att man bortser från att relationen är asymmetrisk och ojämlik i fråga om makt. Det är skillnad på det bemötande som i uppmärksamhet och tonfall präglas av jämlikhetens mentalitet och ett bemötande som är mekaniskt, nonchalant eller nedlåtande. (Blennberger 2000, 224.)

Socialarbetarna får med andra ord höga poäng beträffande respektfullt bemötande i mina fall, vilket även det inledande citatet av Emma ger uttryck för. Det fanns dock även exempel på upplevelser av att beslut gjorts ”över huvudet på en” och att man inte känt att ens åsikter beaktats i tillräcklig grad. I detta sammanhang kommer naturligtvis det faktum in att flera olika perspektiv samtidigt ska kunna sammanjämkas – de olika familjemedlemmarnas och socialarbetarnas. Dessutom kan barnskyddets yttre förutsättningar, till exempel vilka stödformer som finns att erbjuda, begränsa socialarbetarens möjligheter till att förverkliga klienternas önskemål.

Man kan naturligtvis fråga sig om bemötandet varit *för* finkänsligt och vardagligt, så att barnskyddets uppgift att skydda och hjälpa barnet kommit i andra hand. Bland annat Hurtig (2003, 171–174) tar upp att risken för att detta kan hända i barnskyddet. Hon skriver att professionella värderingar och etiska principer ofta står i konflikt med förverkligandet av individens (i allmänhet den vuxnas) rättigheter, som kan skada barnet eller inkludera sådant som är juridiskt felaktigt. Detta leder lätt till spänningar och konflikter i klientrelationerna, som de professionella i barnskyddet gärna försöker eliminera. Jag vill dock inte ta ställning till om detta hänt i något av mina fall, eftersom jag inte anser att mig ha tillräckligt empirisk grund för att dra sådana slutsatser.

Förvånansvärt få informanter ger uttryck för skamkänslor eller stämpling på grund av klientskapet i barnskyddet (se t.ex. Kemppainen et al 1998, 58–59). Två informanter uttrycker sådana känslor, men kopplar dem särskilt till anmälningsfasen och de förhandsuppfattningar man hade om barnskyddet. De negativa känslorna beträffande klientskapet minskade i och med att

arbetet påbörjades och man kom i direkt kontakt med personalen. Flera informanter uttrycker att de fick sina förhandsuppfattningar om barnskyddet åtminstone delvis förkastade.

6.4 Upplevelser av bedömningens längd

Tiden är en central aspekt i socialarbetarens och klientens interaktion, såväl under enskilda möten som i klientskapet som process (Forsberg 1994, 34). Såsom tidigare konstaterats har initialbedömningens tidsram på tre månader visat sig vara svår att hålla i praktiken. I två av de tre fall jag undersökt har man lyckats hålla tidsramen (tre månader respektive tre månader och en vecka), medan initialbedömningen – fram till sammandraget – i det tredje fallet gjordes på tre månader, innan arbetet avstannade. Det intressanta i mitt sammanhang, då föremål för undersökning i första hand är subjektiva upplevelser, är hur klienterna upplevt bedömningens längd.

Klienternas upplevelser av bedömningens längd varierat mycket inom de två fall där bedömningen hade gjorts på anvisad tid. Detta kopplar jag närmast till det som Jönsson (1999, 28–33) skriver om definierad, mätbar tid å ena sidan och personlig, upplevd tid å andra sidan. Hon skriver:

Jag tror att vi bör hålla oss med två sorters tid och skilja mellan dem: personlig (upplevd) tid och klocktid (egentligen atomär) tid. Mellan dem är likheterna inte särskilt påfallande. Människan är dålig på att med sig själv som mätare registrera objektiv klocktid. Våra inbyggda klockor går olika från dag till dag, från timme till timme, ja, kanske från minut till minut. De är alltså inte särskilt pålitliga.

Men den upplevda tiden är egentligen lika sann som den mekaniska/atomära klocktiden – det är bara det att de båda tiderna är sanna i olika dimensioner. Min personliga tid, min egenmänskliga tidsuppfattning, är något som jag bara kan dela med mig själv, medan den tidsangivelse jag behöver för att stämma träff med andra är den konstgjorda tidmätningen.

(Jönsson 1999, 28)

På basis av klienters upplevelser av tiden – och på samma sätt med socialarbetares dito – är det med andra ord svårt att avgöra vad som är en lämplig tid för en initialbedömning. Om en bestämd tid ska fastslås borde tidsbestämmelsen baseras på forskning om vad som är mest gynnsamt för barnet. Detta kunde eventuellt innebära olika längder i olika slags problemsituationer. En snabb bedömning vore bra bland annat för att utredningen av barnets situation skulle bli gjord innan situationen eventuellt förvärras och barnet skulle kunna få konkret hjälp så fort som möjligt. En tidsgräns kunde även garantera klienterna service och man kunde bättre undvika det som Heino (1997) beskriver om ett passivt, utdraget klientskap.

Ett starkt argument som talar för en längre tidsgräns än den nuvarande, är att den visat sig vara ohållbar i praktiken. Instruktionen blir något som bara finns på papper, en rekommendation som är omöjlig att efterföljas. Rekommendationer som baseras på forskning och experters utlåtanden, kan i och för sig vara bra för att visa för beslutsfattare hur det borde vara och vilka resurser som skulle behövas för att barnets bästa kunde uppnås bättre än nu. Frågan är om dessa modeller når längre än till socialarbetarna, som ska försöka efterfölja dylika rekommendationer med bristande resurser. För socialarbetarna kan de skapa ytterligare stress i en redan kaotisk arbetssituation och hos klienterna kan falska förhoppningar om arbetets framskridande födas. Detta gäller för övrigt inte enbart tiden utan även initialbedömningsarbetet som helhet.

6.5 Föräldraperspektiv på träffarna med barnen

Eftersom barnperspektivet är en av grundtankarna i initialbedömningsarbetet, vill jag ännu lyfta fram klienternas upplevelser av socialarbetarnas/-handledarnas enskilda träffar med barnet. Muukkonen & Tulensalo (2004, 3) kopplar barnperspektivet framför allt med det direkta arbetet med barnet. Barnperspektivet inkluderar mycket mer än detta, vilket samtidigt gör att en enhetlig definition är svår att hitta. I min undersökning har jag närmast avgränsat min behandling av ämnet till träffarna med barnen. I fallbeskrivningarna beskrev jag de enskilda barnens upplevelser av träffarna och gjorde tolkningar i samband med dessa. Jag ser det inte som ändamålsenligt att försöka sammanfatta barnens upplevelser utan beskrivningarna får tala för sig själva.

Däremot har jag hittills inte nämnt något om föräldrarnas perspektiv på träffarna med barnen, varför jag nedan gör en enkel tvärsnittsanalys av dessa. I diskussionen kring socialt arbete med barn dryftas ibland föräldrarnas inställning till socialarbetarens träffar med barnet. Man har bland annat diskuterat huruvida föräldrarna kan tänkas vara misstänksamma mot att socialarbetaren träffar barnet ensamt, till exempel för att de skulle vara oroliga att socialarbetarna är ute efter sådan information från barnen som de själva inte skulle berätta. Erfarenheten från fältet har dock visat att endast en liten minoritet av föräldrarna är negativt inställda till att socialarbetaren träffar barnet enskilt (Ervast & Tulensalo 2005, 59–60).

Inte heller i mitt material hade någon av föräldrarna något emot socialarbetarens träffar med barnet. Föräldrarna tyckte det lät som en bra utveckling då jag berättade att de systematiska träffarna med barnet är en ny sak i barnskyddet. En viss reservation kunde ändå mellan raderna. Till exempel berättade en moder att det passade bra för henne att socialarbetaren träffade barnet enskilt, och när jag frågade varför hon tyckte det, svarade hon att hon inte tror att socialarbetaren frågar något sådant som hon skulle behöva veta och att hon måste lita på att de kan sitt jobb. En annan moder svarar på ett liknande sätt, ur ett vuxenperspektiv, när jag frågar vad hon tyckt om att man träffat sonen enskilt.

Jag har ingenting emot det heller, nej! Det är bara bra om dom träffar honom ensam också. Så att dom liksom, dom märker ju själva hur det är med honom i så fall, om det är nåt fel eller så. (Anneli)

Föräldrarna hade intressanta synpunkter om träffarna med barnen, som inte heller är obekanta i diskussionen på professionell nivå. Nedan tar jag upp ett antal punkter om föräldrarnas upplevelser och tankar kring träffarna med barnen. En eller flera föräldrar nämnde nedanstående aspekter, som jag alltså tolkar som att föräldrarna ser som betydelsefulla i bemötandet av barnen.

Ø Beaktande av lojalitetsaspekten.

Barn tenderar att vara lojala och beskydda sina föräldrar. Alla barn kanske inte i första taget öppnar sig och vågar berätta om svåra saker i livet, bland annat för att detta kan vara kopplat till föräldrarna. Muukkonen & Tulensalo (2004, 74) lyfter fram att barnets lojalitet mot sina föräldrar och barnets beslut att tala eller att låta bli att tala om sina saker bör respekteras.

Ø Krav på expertis hos de professionella.

De professionella som träffar barnet bör vara insatta i sin sak och ha kunskap om bland annat barns utveckling, för att kunna få reda på hur det står till med barnet. En av föräldrarna lyfte även fram betydelsen av interaktiva metoder och konstaterade att det inte går att intervjua (särskilt yngre) barn som vuxna. Föräldrarna verkar dock ha ett stort förtroende för att socialarbetarna kan sin sak när det gäller bemötandet av barn. De konstaterar att de inte själva vet så mycket om hur träffarna med barnen har gått till, eller hur de borde gå till, men att de litar på att socialarbetarna kan sitt jobb.

Ø Hänsyn till individuella skillnader hos barnen.

Barn är individer, precis som klienter i övrigt, och det kan vara svårare för en socialarbetare att tala med ett barn än ett annat. Barnets upplevelse av träffen med socialarbetaren kan också variera mycket; ett blygt och skrämt barn kan, åtminstone till en början, uppleva det som svårare att samtala med en främmande person än ett öppet och kommunikativt barn. En synpunkt som kom upp är att det särskilt då det gäller blygare barn kan vara viktigt med flera träffar för att ett förtroende ska byggas upp.

7 ... OCH VAD HÄNDE SEN?

Syftet med denna undersökning var att granska och utvärdera hur klienter i barnskyddet upplevt initialbedömningen då den utförts med hjälp av den nya modell för initialbedömning som implementerats i barnskyddet i Helsingfors sedan början av år 2004. Jag förverkligade undersökningen genom att intervjua nio klienter i barnskyddet som helt eller delvis genomgått en bedömning i barnskyddet. Klienterna representerar tre familjer och därmed tre bedömningsprocesser som utgjort fallen i min undersökning. Eftersom ett av modellens huvudsakliga syften är att tydliggöra och strukturera arbetssätten i barnskyddet, ville jag särskilt undersöka upplevelser kring dessa teman. Som teoretisk-metodologisk grund för min undersökning av upplevelser låg ett fenomenologiskt närmandesätt, samtidigt som jag anknöt undersökningen till utvärderingsforskning och praxisforskning i socialt arbete.

Min förhandsförväntning var att initialbedömningsmodellen gett klienterna klarhet över arbetsprocessen i barnskyddet. Mitt material har öppnat upp att modellen inte automatiskt gör arbetet strukturerat och tydligt för klienterna. I undersökningen bekräftas bilden av barnskyddet som ett komplicerat och mångfacetterat verksamhetsfält på det sociala området. Det är svårt att systematisera arbetet, då det gäller ett så omfattande spektrum av problematik. De tre klientprocesser jag undersökt, visar att det trots en gemensam bedömningsmodell funnits variationer i såväl socialarbetarnas utförande och framför allt i klienternas upplevelser av arbetet. Om man ser på undersökningen som helhet, och modellens implementeringsprocess, kan man dra ytterligare slutsatser om den oförutsägbarhet som kännetecknar barnskyddet idag.

Mina informanter har inte varit särskilt medvetna om bedömningsarbetets struktur. Detta har jag delvis kopplat ihop med modellens betydelse för klienterna; jag har hävdad att själva initialbedömningsmodellen är av sekundärt intresse för klienterna, då den i första hand är ett redskap för socialarbetare. Det primära intresset i kontakten till barnskyddet kan vara till exempel att *något görs* då hjälpbehovet är stort och ett gott bemötande från de professionella i barnskyddet. Bedömningens tydlighet och struktur saknar i och för sig inte betydelse för klienterna.

I undersökningen har jag relativt konsekvent talat om *klientperspektivet*. Det är dock tydligt att man inte borde tala om klientperspektivet i bestämd form singularis, som om det fanns ett klientperspektiv, då variationen i upplevelser är mycket stor. En orsak till varierande upplevelser ser jag att ligger i klienternas position och i den roll de har både i arbetet och i familjen. I mina fall exemplifieras mångfalden av positioner och roller i att såväl anmälare som anmälda fanns med, liksom både yngre och äldre barn (för yngre barn är det framför allt föräldraskapet som bedöms medan äldre barn själva kan vara föremål för bedömning), män och kvinnor samt föräldrar och barn.

En frågeställning som föds ur betoningen av barnskyddets diversitet är huruvida barnskyddet överhuvudtaget behöver strukturer och modeller, om klienternas situationer ändå är så unika att de inte kan sättas in i färdiga formar. I det finländska barnskyddet finns en tradition av att inte systematisera arbetet i någon större utsträckning, till skillnad från till exempel de övriga nordiska länderna och Storbritannien. I en idealsituation ser jag dock att de yttre ramarna – initialbedömningsmodellen i kombination med anvisningar och fortbildning – gör att arbetet blir mindre dunkelt och därmed lättare att greppa för både klienter och socialarbetare. Trots att det alltid handlar om individuella fall, och att *känna sig för*, ger bedömningen goda riktlinjer för det fortsatta arbetet. Principen om att modellen bör användas flexibelt är dock värd att betonas på grund av variation i familjesituationerna. I mina fall kunde denna aspekt kopplas bland annat till problematiken kring frånskilda föräldrars samarbetssvårigheter och samtidigt närvaro vid klientmöten.

För att förbättra möjligheterna för klienterna vid Svensk socialservice att få kunskap om bedömningsprocessen borde den broschyr som finns om initialbedömningen i Helsingfors översättas till svenska så fort som möjligt. Om socialarbetaren idag vill presentera modellen för klienten finns endast ett komplicerat schema, avsett för socialarbetarna, att tillgå. Förutsättningen är naturligtvis att initialbedömningen är i användning och möjlig att förverkliga i den form som presenteras i broschyren. Annars inger man falska förhoppningar hos klienterna. I nuläget används initialbedömningsmodellen i knappt hälften av alla nya anmälningar till barnskyddet. Orsaken till att bedömningsarbetet inte utvecklats som planerat har bland annat kopplats till att förverkligandet av en initialbedömning är mer tidskrävande än arbete utan modell, bland annat på grund av att ett skriftligt sammandrag över bedömningen ska göras. Situationen i barnskyddet i Helsingfors är idag ofta sådan att socialarbetarna på grund av den stora mängden arbete har

möjlighet att göra endast det mest nödvändiga. Beträffande framtiden blir det intressant att se vilka konsekvenser den nationella modellen för initialbedömning i barnskyddet, som för tillfället håller på att utarbetas, kommer att få. Om initialbedömningen kommer med i den nya barnskyddslagen kan den tänkas få mera genomslagskraft på en bredare basis.

Den något förvirrade situationen kring initialbedömning i Helsingfors beror även på bristen på enhetliga innehållsmässiga anvisningar för initialbedömningsarbetet. Sådana anvisningar håller på att skapas för tillfället. Även här är det lönt att fundera på anvisningarnas funktion, om det inte finns tid och resurser att tillämpa dem i praktiken. En annan fråga är om anvisningar är tillräckliga för att genomföra förändringar som inte enbart handlar om konkreta arbetsätt utan om övergripande tänkesätt och värderingar i arbetet. Detta gäller framför allt det systematiska bemötandet av barn, som är en central aspekt av initialbedömningen och något nytt i barnskyddets sociala arbete. Bemötandet av barn innebär inte enbart att socialarbetare är tvungna att sätta sig in i nya arbetsätt. Om den grundläggande kunskaps- och värdebasen för varför man ska bemöta barnen saknas, kan träffarna med barnen bli mer eller mindre meningslösa. Att träffa barnen är i sig inget självändamål.

I min undersökning var klienternas, såväl barnens som de vuxnas, upplevelser av de enskilda träffarna med barnen övervägande positiva. I de tre fallen framkom inte att några särskilda interaktiva metoder använts för att nå barnens upplevelser och tankar i samband med träffarna med barnen. För socialarbetare kan det direkta arbetet med barn till en början upplevas som svårt och till och med skrämmande. Man kanske inte känner till metoder och hjälpmedel som finns att tillgå eller också känner man sig osäker till att börja använda dem. Konkret utbildning och handledning i mindre grupper eller i par skulle sannolikt behövas för att sänka tröskeln för socialarbetare att använda interaktiva metoder. Jag ser det också som mycket sannolikt och önskvärt att detta blir en del av grundutbildningen i socialt arbete i framtiden.

Genom initialbedömningen i barnskyddet läggs grunden för det fortsatta arbetet. De slutsatser som dras om familjesituationen och de roller familjemedlemmarna ges inverkar på det fortsatta arbetet med familjen och på människornas liv en längre eller kortare tid framöver. Även familjemedlemmarnas upplevelser av initialbedömningen inverkar på deras inställning till barnskyddet och medverkan i ett eventuellt fortsatt klientskap. På basis av min fördjupning i bedömningsarbete i barnskyddet anser jag fortsättningsvis att behovet av strukturerade arbetsätt

och större systematik i barnskyddet är något eftersträvansvärt, liksom det direkta bemötandet av barnet som en del av arbetet. Fortsatt uppföljning och utveckling av modellen ser jag med andra ord som önskvärt. I framtiden kunde man i en större utsträckning än hittills involvera klienter i utvecklingsarbetet, till exempel i samband med implementeringen av den nationella modellen för initialbedömning. Undersökningen av klienters upplevelser om bedömningen i barnskyddet har varit en intressant och givande process för mig personligen och blir förhoppningsvis även till nytta för andra. Med följande intervjuutdrag vill jag till sist ge uttryck för en av de känslor som kvarstår då jag avslutar min forskning om initialbedömningen i barnskyddet.

Inte finns det ju personal till allting som händer. Men jag menar bara det, att rädda det som kan räddas i tid, att inte man alltid ska måsta låta det gå så långt att det ska hända några riktigt hemska saker. Förrän det liksom börjar faktiskt tas tag i det hela, i orsakerna, att 'hej, stopp nu, att vad händer nu' att 'nu har det gått för långt' alltså. Jag tycker man ska göra saker förrän det går för långt. Följa upp lite mera liksom. Jag vet ju tyvärr det att personalbristen är väl överallt nu här i Finland. Och socialväsendet håller på att braka ihop. --- Dom har inte tid helt enkelt, jo, så är det, dom har inte tid. För att det här det finns inte tillräckligt med människor som utför jobbet helt enkelt... (Krister)

Litteratur

A-klinikstiftelsen. Forskningsetiska principer.

http://www.a-klinikka.fi/kehittamistoiminta/tutkimustoiminta/eettiset_periaatteet.html 29.3.2006.

Aldridge, Michelle & Wood, Joanne (1998) Interviewing Children. A Guide for Child Care and Forensic Practitioners. Chichester: John Wiley & Sons Ltd.

Andersson, Gunvor (2000) Barnen i socialt arbete – en maktlös grupp? I verket Meeuwisse, Anna & Sunesson, Sune & Swärd, Hans (red.) Socialt arbete. En grundbok. Falköping: Natur och kultur, 172–185.

Blennberger, Erik (2000) Etik för socialt arbete. I verket Meeuwisse, Anna & Sunesson, Sune & Swärd, Hans (red.) Socialt arbete. En grundbok. Falköping: Natur och kultur, 217–235.

von Bruun, Anna (2006) Tidig identifikation av barn i riskzonen – ett verktyg i att förebygga utslagning. Rapport. Opublicerad.

Bäck-Wiklund, Margareta (2003) Fenomenologi: Livsvärld och vardagskunskap. I verket Månsson, Per (red.) Moderna samhällsteorier. Traditioner, riktningar, teoretiker. Stockholm: Bokförlaget Prisma, 70–100. Sjätte reviderade upplagan.

Dahlberg, Magnus & Vedung, Evert (2001) Demokrati och brukarutvärdering. Lund: Studentlitteratur.

Dahler-Larsen, Peter (2002) At framstille kvalitative data. Gylling: Syddansk Universitetsforlag.

Doverborg, Elisabet & Pramling, Ingrid (1985) Att förstå barns tankar. Metodik för barnintervjuer. Uddevalla: Almqvist & Wiksell förlag.

Ervast, Sari-Anne & Tulensalo, Hanna (2005) Sosiaalityötä lapsen kanssa. Kokemuksia lapsikeskeisen tilannearvion kehittämisestä.
http://www.hel2.fi/waris/kohka_hanna/lapsikeskeisyys/kohkaLoppuraportti2005.rtf 29.3.2006.

Eskola, Jari & Suoranta, Juha (1998) Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tammerfors: Vastapaino.

Forsberg, Hannele (1994) Yksi ja monta perhettä. Tutkimus sosiaalityöntekijöiden perhetulkinnoista sosiaalitoimistotyössä. Tammerfors: Tammerfors universitet.

Forsberg, Hannele (1998) Perheen ja lapsen tähden. Etnografia kahdesta lastensuojelun asiantuntijakulttuurista. Helsingfors: Lastensuojelun keskusliitto.

Gottberg, Eva (2004) Alaikäisen asiakkaan asema sosiaalihuollossa. Sosiaaliturva 92 (15), 22–24.

Heikkilä, Matti & Roos, Milla (red.) (2004) Sosiaali- ja terveydenhuollon palvelukatsaus 2005. Saarijärvi: Sosiaali- ja terveystalouden tutkimus- ja kehittämiskeskus.

Heino, Tarja (1997) Asiakkuuden hämäryys lastensuojelussa. Sosiaalityöntekijän tuottama määrittäminen lastensuojelun asiakkaaksi. Jyväskylä: Gummerus Oy.

Heino, Tarja (1999) Lastensuojelun trendit. I verkot Virtanen, Päivi (red.) Verkostoituvaa asiakastyötä. Helsingfors: Kirjayhtymä och Lastensuojelun Keskusliitto, 9–32.

Heino, Tarja & Reinikainen, Sarianna & Bergman, Marina (red.) 2003. Familjerådslag i Norden. Erfarenheter, forskningsresultat, reflektioner. Helsingfors: Universitetstryckeriet.

Helsingfors stads budget 2004.

Helsingfors stads socialverks statistik 2005.

Helsingfors stads socialverks anvisning S0 15-10. Sosiaalityön suunnitelma ja muistiinpanot. <http://10.168.254.23/doris/doriswww.dll?Grouplogin=netdoris&Pass=netdoris&> 20.2.2006.

Horsma, Teija & Jauhiainen, Elina (red.) (2004) Sosiaalihuollon tehtävä- ja ammattirakenteen kehittämissuunnitelman loppuraportti. Helsingfors: Social- och hälsovårdsministeriet.

Horverak, Sveinung & Omre, Cecilie & Schjelderup, Liv (2002) Familjerådslag. Demokrati og beslutninger i norsk barnevern. Bergen: Fagbokforlaget.

Hurtig, Johanna (1999) Huvitusta, hyvitystä vai hyödyllistä? Lastensuojelullisen perhekuntoutuksen arviointia. Rovaniemi: Lapin yliopisto.

Hurtig, Johanna (2003) Lasta suojelemassa – etnografia lasten paikan rakentumisesta lastensuojelun perhetyön käytännöissä. Rovaniemi: Lapin yliopisto.

Hæggman Ullalena & Sjöblom Yvonne (2000) Familjerådslag. Lund: Studentlitteratur.

Jack, Gordon (2001) Ecological perspectives in assessing children and families. I verket Horwath, Jan (red.) The Child's World. Assessing Children in Need. London: Jessica Kingsley Publisher's Ltd, 53–74.

James, Allison & Jenks, Chris & Prout, Alan (1998) Theorizing Childhood. Cambridge: Polity Press.

Jönsson, Bodil (1999) Tio tankar om tid. Stockholm: Brombergs bokförlag.

Kandinsky, Wassily <http://www.glyphs.com/art/kandinsky/> Composition VII, 1913 (bild). 29.3.2006.

Karvinen Synnöve (1993) Reflektiivinen ammatillisuus sosiaalityössä. I verket Granfelt, Riitta & Jokiranta, Harri & Karvinen, Synnöve & Matthies, Aila-Leena & Pohjola, Anneli. Monisärmäinen sosiaalityö. Helsingfors: Sosiaaliturvan keskusliitto.

Karvinen, Synnöve (2000) Sosiaalityön tutkimuksen metodologiset jännitteet. I verket Karvinen, Synnöve & Pösö, Tarja & Satka, Mirja (red.) Sosiaalityön tutkimus. Metodologisia suunnistuksia. Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopaino, 9–31.

Karvinen, Synnöve & Pösö, Tarja & Satka, Mirja (red.) (2000) Sosiaalityön tutkimus. Metodologisia suunnistuksia. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Kemppainen, Tarja & Koskinen, Simo & Pohjola, Anneli & Urponen, Kyösti (1998) Sosiaalityö epävarmuuden oloissa. Rovaniemi: Lapin yliopisto.

Kvale, Steinar (1997) Den kvalitativa forskningsintervjun. Lund: Studentlitteratur.

Kääriäinen, Aino. Studia generalia-föreläsning *Med barnet i barnskyddet*. PowerPoint presentation. 12.6.2003.

- Lundström, Tommy** (2001) I verket Bäck-Wiklund, Margareta & Lundström, Tommy (red.) Barns vardag i det senmoderna samhället. Stockholm: Natur och Kultur, 216–242.
- Malmström, Sten & Györki, Iréne & Sjögren, Peter A.** (1986) Bonniers svenska ordbok Stockholm: Bonniers förlag.
- Mason, Jennifer** (2002) Qualitative Researching. London: Sage Publications. Andra upplagan.
- Metteri, Anna** (2000) Sosiaalityön vaikeiden tilanteiden tutkiminen. I verket Karvinen, Synnöve & Pösö, Tarja & Satka, Mirja (red.) Sosiaalityön tutkimus. Metodologisia suunnistuksia. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 237–261.
- Metteri, Anna** (red.) (2003) Kitkakohdista kehittämis ehdotuksiin. Helsingfors: Edita Prima Oy.
- Mikkola, Matti & Helminen, Jarkko** (1994) Lastensuojelu. Jyväskylä: Karelactio.
- Muukkonen, Tiina & Tulensalo, Hanna** (2004) Kohtaavaa lastensuojelua. Lapsikeskeisen lastensuojelun sosiaalityön tilannearvion käsikirja. Helsingfors: Helsingfors stads socialverk.
- Mäkeläinen, Pia** (2003) Kohti lastensuojelun vaikuttavaa ja jäsentynyttä työtettä. Helsingfors: Helsingfors stads socialverk.
- Möller, Sointu** (2004) Sattumista suunnitelmallisuuteen. Lapsen elämäntilanteen kartoitus lastensuojelussa. Jyväskylä: Pesäpuu ry.
- Möller, Sointu** (2005) Arviosta sanoisin. Tutkimus lastensuojelun asiakkuuden alkuvaiheeseen liittyvän arvioinnin mallintamisesta. Jyväskylä: Pesäpuu ry.
- Nieminen, Urpu** (1983) Perhekeskeinen sosiaalityö. Helsingfors: Sosiaaliturvan keskusliitto.
- Nousiainen, Kirsi** (2005) Alkuvaiheen tilannearviointi lastensuojelun avohuollon sosiaalityössä. Opublicerad.
- Oranen, Mikko** (2005) Mellanrapport från Arbetsgruppen för initialbedömning och öppenvård. Social- och hälsovårdsministeriet. <http://www.sosiaaliportti.fi/File/4e7e21df-eeb1-4a3a-b0d9-0b6e388a5244/lastensuojelutarpeen+selvitys.pdf> 29.3.2006.

Patton, Michael Quinn (1990) *Qualitative Evaluation and Research Methods*. Newbury Park: Sage Publications. Andra upplagan.

Patton, Michael Quinn (1997) *Utilization-Focused Evaluation*. The New Century Text. Thousand Oaks: Sage Publications. Tredje upplagan.

Perttula, Juha (1995) *Kokemus psykologisena tutkimuskohteena. Johdatus fenomenologiseen psykologiaan*. Tammerfors: Suomen fenomenologinen instituutti.

Pietilä, Niina (2005a) *Näkemyksiä lastensuojelun avohuollon alkuvaiheen tilannearviointimallin levittämisestä Helsingissä*. Opublicerad.

Pietilä, Niina (2005b) *Uusi toimintatapa lastensuojeluun? Lastensuojelun alkuvaiheen tilannearviomallin käyttöönoton tarkastelua*. Opublicerad.

Piltz, Karl Gustaf & Gustavsdottir, Kristin (1992) *Den osynliga familjen. Samarbetspartner eller syndabock*. Göteborg: Ask och Embla Förlag.

Pösö, Tarja (1996) *Lastensuojelun kaksi maailmaa: englantilaisen ja suomalaisen järjestelmän vertailua*. *Janus* 4 (2), 169–178.

Robson, Colin (2001) *Käytännön arvioinnin perusteet. Opas evaluaation tekijöille ja tilaajille*. Tammerfors: Tammer-Paino Oy.

Satka, Mirja & Karvinen-Niinikoski, Synnöve & Nylund, Marianne & Hoikkala, Susanna (red.) (2005) *Sosiaalityön käytäntötutkimus*. Helsingfors: Palmenia-kustannus.

Sommer, Dion (2005) *Barndomspsykologi. Utveckling i en förändrad värld*. Malmö: Runa förlag. Andra reviderade upplagan.

Sosiaalityön sanasto. Stakes. <http://www.stakes.fi/oske/terminologia/sanastot/sostyo.htm>
21.2.2006.

Starrin, Bengt & Jönsson, Leif R. (2000) *Socialtjänsten och klienterna. I verket Meeuwisse, Anna & Sunesson, Sune & Swärd, Hans* (red.) *Socialt arbete. En grundbok*. Falköping: Natur och kultur, 201–216.

Studia generalia-föreläsning. Det sociala arbetets praktik i vågskålen. Helsingfors universitet, 14.4.2005.

Tulensalo, Hanna & Muukkonen, Tiina (2005) Lapsikeskeinen tilannearvio ja työprosessi lastensuojelun sosiaalityössä. I verket Satka, Mirja & Karvinen-Niinikoski, Synnöve & Nylund, Marianne & Hoikkala, Susanna (red.) Sosiaalityön käytäntötutkimus. Helsingfors: Palmenia-kustannus, 304–321.

Törrönen, Maritta (2000) Lapset arjen subjekteina. I verket Karvinen, Synnöve & Pösö, Tarja & Satka, Mirja (red.) Sosiaalityön tutkimus. Metodologisia suunnistuksia. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 146–167.

Vedung, Evert (1998) Utvärdering i politik och förvaltning. Lund: Studentlitteratur.

Virta, Kari (1994) Selvitys lastensuojelulain soveltamiskäytännöistä. Helsingfors: Lastensuojelun keskusliitto.

Yliruka, Laura (2003) Itsearviointista reflektiiviseen arviointiin asiakkaan kanssa – teoreettisten perusteiden tarkastelua. FinSocNews 1/2003. Helsinki: Stakes, 11–13.

Juridiska källor

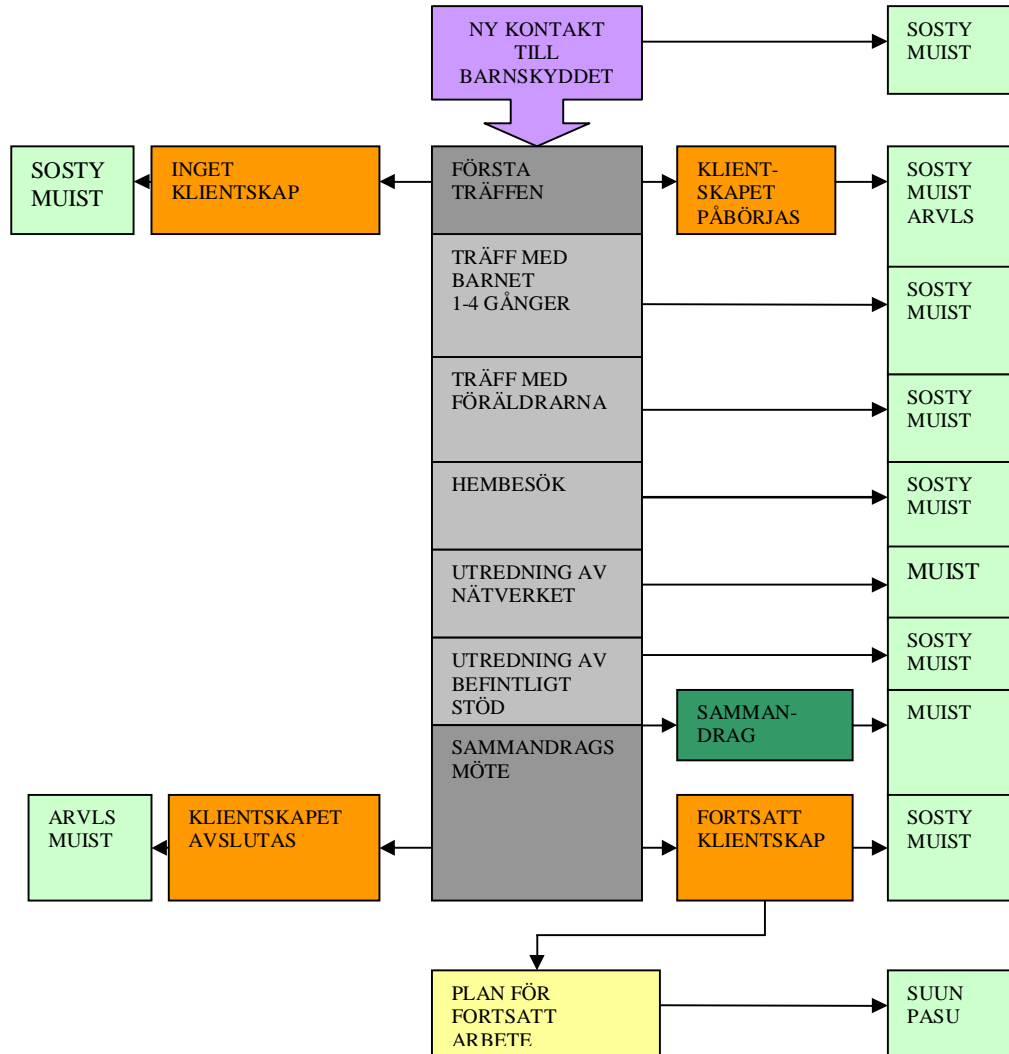
Barnskyddslagen (683/83)

Lagen om förvaltningsförfarande (598/82)

Lagen om klientens ställning och rättigheter i socialvården (812/2000)

Riksdagens justitieombudsmans beslut (1027/2000)

Bilaga 1 Initialbedömningsmodellen (schema för socialarbetare)



Bilaga 2 Intervjuguide för vuxna**INTERVJUGUIDE**

Först: uppvärmning, inledande info, tillståndet, bandspelarinställningar, visa schemat.

1 Tid, plats och närvarande**2 Hurudan var den första kontakten till barnskyddet?**

- A Hur kom man i kontakt med bs?
- B Hur upplevdes den första kontakten?
- C Hade man tidigare erfarenheter av bs?
- D Hurudan förhandsuppfattning hade man (och vad baseras den på)?
- E Vilka förväntningar fanns?
- F Fanns det något man ville ha hjälp med?

3 Vem var med i arbetet?

- A Vem i barnets nätverk träffade socialarbetarna?
- B Var det någon för barnet viktig person som nu inte togs med i arbetet?
- C Hur upplevdes det att socialarbetarna ville träffa alla familjemedlemmar enskilt?

4 Var utfördes arbetet?

- A Hur upplevdes hembesöket? Jfr. träffarna på andra ställen, t.ex. på socialbyrån?

5 Systematiken i modellen & kontakten till barnskyddet

- A Hur upplevdes arbetet beträffande systematiken? (Tydligt strukturerat, systematiskt, tydligt, diffust?)
- B Fick man tillräckligt med info om de olika skedena i arbetsprocessen?
- C Hurudan information saknade man? Har man själv bett om mera info?
- D Skulle man ha velat ha mer eller mindre kontakt med bs eller var kontakten lagom tät?
- E Hur ser man på bedömningens längd?
- F Gick det att nå socialarbetarna vid behov?

6 Delaktighet

- A Lyssnade socialarbetaren på ens åsikter?
- B Hur togs åsikterna i beaktande?
- C Stämde socialarbetarens syn på situationen överens med informantens? (Jfr. sammandraget.)

7 Hur blev det sedan? (jfr p. 2 C-F)

- A Hur möttes förväntningarna?

- B Fick man den hjälp man velat ha/behövt?
- C Om ja, vad var det som hjälpte? Om nej, vad tror man skulle ha kunnat hjälpa?
- D Har man erbjudits hjälp med något annat / skiljde sig uppfattningarna om hjälpbehovet?
- E Vad verkade viktigast i arbetet för socialarbetaren (målet med arbetet)?
- F Hur har barnets/familjens livssituation förändrats (t.ex. under det senaste halvåret)?
- G Vad har bidragit till detta?
- H Hurudan är livssituationen om man drömmer sig t.ex. ett år framåt i tiden?

8 Slutligen

- A Har något varit riktigt dåligt?
- B Har något varit riktigt bra?
- C Finns det något mer att tillägga?

Bilaga 3 Intervjuguide för barn**INTERVJUGUIDE FÖR BARN**

1. Information om vem jag är och varför jag vill intervjua. Bandspelaren, anonymiteten, att man inte måste svara på någon fråga om man inte vill, inga rätt och fel svar. Vill man delta?
2. Uppvärmning: frågor om t.ex. skolan, hobbyn, vad man tycker är roligt eller tråkigt, andra spontana frågor kring barnets liv.
3. Uppfattning om träffarna med socialarbetaren/-handledaren
 - vad kommer man ihåg av träffarna
 - vad talade man om tillsammans
 - varför ville soc träffa barnet
4. Upplevelser kring träffarna? Något som var bra/dåligt?
5. Skulle man velat träffa soc oftare eller mer sällan eller ok som det var? Skulle man ännu vilja träffa soc?
6. Var har man träffats – upplevelser?
7. Vem, annan än barnet, har soc träffat? Någon annan för barnet viktigt person man borde ha träffat?
8. Fick man någon hjälp/har något ändrats i livet? Vad är annorlunda i livet i år jämfört med ifjol? Vad drömmer man om, hur är det om ett år?
9. Något annat? Något bra/dåligt?

OBS! Vad är en socialarbetare, vad är barnskyddet? Förklara om barnet inte vet.

Bilaga 4 Infobrev

Hej!

Jag heter Maria Andtfolk och studerar socialt arbete vid Samhällspolitiska institutionen vid Helsingfors universitet. Jag är i slutskedet av mina studier och håller på med min pro gradu-avhandling, som jag gör i samarbete med Ab Det finlandssvenska kompetenscentret inom det sociala området.

Jag undersöker hur den inledande utredningen – initialbedömningen – i barnskyddet förverkligas, genom att intervjua personer som varit i kontakt med enheten för barn- och familjearbete vid Svensk socialservice. Ni är experter på att uttala er om detta och genom ert deltagande kan ni vara med och utveckla och förbättra kvaliteten på barnskyddsarbetet. Det är viktigt att er åsikt kommer fram. Jag intresserar mig inte för orsakerna till kontakten till barnskyddet, utan för det sociala arbetet.

För att få en helhetsbild av arbetet kring initialbedömningen gör jag s.k. fallstudier med ett fåtal familjer där en initialbedömning gjorts. Fallstudierna består av intervjuer med familjemedlemmar och personal, socialarbetarnas skriftliga anteckningar samt i vissa fall deltagande vid möten som barnskyddet ordnar.

Alla familjemedlemmar informeras om undersökningen och för att familjen ska kunna delta måste var och en godkänna deltagandet. Deltagandet är helt frivilligt och man har rätt att avbryta när som helst utan särskilda motiveringar. Allt material behandlas konfidentiellt och deltagarnas identitet döljs i forskningsrapporten, bl.a. genom att namn, platser och annat som kunde avslöja identiteten ändras. Ingen annan än jag har tillgång till eller rätt att behandla det obearbetade materialet (observationsanteckningar, dokument och bandade intervjuer). Allt material kommer att förvaras på säker plats och förstöras med dokumentförstörare efter att undersökningen är slutförd.

Jag är mycket tacksam om er familj vill delta i undersökningen! Detta skulle alltså ske genom intervjuer, som jag helst gör inom de närmaste veckorna. Intervjuerna bandas och räcker ½-1 timme. Meddela mig eller er socialarbetare, helst inom en vecka, om ni kan tänka er att vara med eller om det är något ni vill fråga!

Maria Andtfolk
tel. 050-3677226
maria.andtfolk@helsinki.fi



Bilaga 5 Tillståndsdokument


Medgivande till deltagande i undersökning

Suostumus osallistumisesta tutkimukseen

Jag har tagit del av muntlig och skriftlig information om den undersökning studerande Maria Andtfolk kommer att göra om initialbedömningsmodellen vid Svenska socialservicebyrån. Jag deltar frivilligt i undersökningen. Jag är även medveten om min rätt att när som helst, utan särskilda motiveringar, upphäva detta medgivande och avbryta mitt deltagande, utan att detta får några påföljder för mig. Vårdnadshavaren undertecknar medgivandet för under 15-åriga barn.

Olen saanut kirjallista ja suullista informaatiota alkuvaiheen tilannearvio-malliin liittyvästä tutkimuksesta, jota opiskelija Maria Andtfolk tekee Ruotsinkielisessä sosiaalipalvelutoimistossa. Osallistun vapaaehtoisesti tutkimukseen. Olen tietoinen oikeudestani milloin tahansa perua tämän suostumuksen, ilman erityisiä perusteluja ja ilman että siitä aiheutuu minkäänlaisia jälkiseuramuksia. Huoltaja allekirjoittaa suostumuksen alle 15-vuotiaiden lasten kohdalla.

Plats och tid / Paikka ja aika

Namn och namnförtydligande

Nimi ja nimenselvennys

